

Terug naar Themaat II

Archeologisch onderzoek aan de Thematerweg te Haarzuilens, gemeente Utrecht

Basisrapportage Archeologie 67

Terug naar Themaat II

Archeologisch onderzoek aan de Thematerweg te Haarzuilens, gemeente Utrecht

C.M.W. den Hartog

Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht
Zwaansteeg 11
3511 VG Utrecht

Maart 2013

Administratieve gegevens van het project

Projectcode en -naam:

LR72 Thematerweg 10

Locatie:

Thematerweg 10, Haarzuilens, gemeente Utrecht

OM-nummer:

40159

Landelijke hoekcoördinaten:

128842/459308 (NW)

128703/458920 (ZW)

128910/458918 (NO)

128912/458894 (ZO)

Opdrachtgevers:

Dienst Landelijk Gebied, regio West

Projectbureau Leidsche Rijn, gemeente Utrecht

Uitvoerder:

Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht

Coördinator vanuit de gemeente (bevoegd gezag):

E.P. Graafstal

Dagelijkse leiding opgraving

C.M.W. den Hartog

Uitvoering veldwerk:

6 t/m 22 april 2010

Beheer en plaats van documentatie:

Afdeling Erfgoed

Zwaansteeg 11

3511VG Utrecht

ISBN

978-90-73448-64-3

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Historische en landschappelijke context van de onderzoekslocatie	7
1.2 Archeologische context en vooronderzoek	15
1.3 Archeologische verwachting	19
1.4 Doel van het onderzoek	19
1.5 Onderzoeksvragen	19
1.6 Methode	21
2 Fysisch-geografische resultaten	23
2.1 Inleiding	23
2.2 Opbouw van de bodem	27
2.3 Conclusie	30
3 Archeologische resultaten	35
4 Het vondstmateriaal (M. Hendriksen)	45
5 Synthese en conclusie	49
5.1 Synthese	49
5.2 Conclusie	53
Noten	57
Literatuur	59
Eerdere uitgaven	61
Colofon	64
Bijlagen	65

Samenvatting

Van 6 tot en met 22 april 2010 heeft archeologisch onderzoek plaatsgevonden aan de Thematerweg 10 te Haarzuilens, gemeente Utrecht (projectcode: LR72). De opgraving is uitgevoerd door archeologen van de gemeente Utrecht, Afdeling Erfgoed in opdracht van de Dienst Landelijk Gebied, regio West en Projectbureau Leidsche Rijn. Aanleiding voor dit onderzoek is de aanleg van een aantal nieuwe watergangen als onderdeel van het Inrichtingsplan recreatie- en natuurgebied Wielrevelt in Haarzuilens. Het onderzoeksterrein ligt in de voormalige polder Themaat, ten noorden van het dorp Vleuten en ten oosten van het dorp Haarzuilens, tussen de Thematerweg en de Haarrijnse plas. Het terrein ligt direct ten noorden van de Thematerweg en was tot recent in gebruik als grasland.

De Thematerweg is onderdeel van de ontginningsbasis van de middeleeuwse polder Themaat. Vanaf 1998 zijn diverse booronderzoeken en archeologische onderzoeken uitgevoerd in deze polder, waarbij sporen van bewoning uit de Middeleeuwen, de zestiende en zeventiende eeuw, en ook aanwijzingen voor bewoning uit de late IJzertijd/Romeinse tijd zijn aangetroffen. Tijdens de archeologische onderzoeken in 2004 en 2005 is aangetoond dat tussen circa 1250 en 1270 een boerderij halverwege de polder is gebouwd, die tot ongeveer 1425 in gebruik bleef. Op dezelfde plek verrees rond 1600 een tweede boerderij (LR52). Op het perceel ten oosten hiervan zijn de resten van een vermoedelijke huisplaats uit de periode 1550-1630 aangetroffen (LR50). Bij de booronderzoeken en een waarneming in de directe omgeving van het opgravingsterrein LR72 zijn bovendien diverse restgeulen aangetroffen. Op basis van het vondstmateriaal uit één van deze restgeulen wordt vermoed dat zich in de nabijheid een nederzetting uit de late IJzertijd en/of Romeinse tijd bevindt.

Bij het onderhavige onderzoek (LR72) stond de vraag centraal of er archeologische sporen aanwezig zijn in de zone direct ten noorden van de Thematerweg. Indien aanwezig moest worden vastgesteld of er sprake is van bewoning die in verband kan worden gebracht met de ontginning van de Themaat en of er mogelijk een verschuiving van bewoning is opgetreden, zoals ook voor Veldhuizen werd vastgesteld.

Wanneer restgeulen zouden worden aangetroffen, moesten zij worden gedateerd en worden onderzocht of zij in verband konden worden gebracht met de overige

restgeulen en de mogelijk aanwezige nederzetting uit de late IJzertijd en/of Romeinse tijd.

Tijdens het archeologische onderzoek LR72 zijn ter plaatse van de geplande watergangen vijf sleuven aangelegd. In totaal is een oppervlakte van 1578 m² archeologisch onderzocht. Bij het graven moest rekening gehouden worden met het vereiste profiel voor de watergangen en was het niet wenselijk tot op het zand te ontgraven. Zodoende konden sporen niet te diep gecoupeerd worden en evenmin diepe profielen worden gezet. Bovendien waren in verband met de geplande ligging van de watergangen, de locatie en de lengte van de sleuven voorafgaand aan het onderzoek vastgesteld.

Op de kop van drie huidige percelen, die worden gescheiden door sloten, zijn voornamelijk middeleeuwse sporen ontdekt. Deze bestaan uit greppels of sloten, kuilen en paalkuilen. Structuren, zoals huisplattengronden of hooibergplattengronden, zijn echter niet te reconstrueren als gevolg van de geringe sleufbreedte. De vroegste sporen aan de ontginningsbasis dateren tussen circa 1125-1220 en zijn daarmee ouder dan de sporen van bewoning die noordelijker werden aangetroffen (LR52). Die dateren namelijk tussen circa 1250-1270. De bewoning aan de ontginningsbasis loopt ook iets langer door, tot circa 1450, terwijl deze noordelijker rond 1425 ophoudt. Op beide locaties treedt vervolgens een hiaat op in de bewonings- dan wel gebruiksgeschiedenis tussen circa 1450 en 1600. Hoewel deze periode gekenmerkt wordt door oorlogen en ziekten, lijkt ook iets anders een rol te hebben gespeeld: de vernatting van de gronden. Er zijn geen oudere sporen noch restgeulen aangetroffen.

Er zijn geen directe aanwijzingen voor een systematische verschuiving van bewoning vanaf de ontginningsbasis naar een noordelijke zone halverwege de polder, zoals wel het geval is in de polder Veldhuizen. Tussen 1250/1270 en 1425 wordt zowel aan de ontginningsbasis, als noordelijker in de Themaat gewoond.

Het belang van het onderzoek schuilt er in dat meer inzicht is verkregen in de ontwikkelingsgeschiedenis van de polder Themaat en een datering voor in ieder geval één fase van ontginning kan worden aangescherpt: namelijk de restontginning. Op basis van de historische gegevens en eerdere onderzoeken was het duidelijk dat deze vorm van ontginning in combinatie met een herverkaveling van de Themaat in de twaalfde eeuw, in ieder geval na 1122

moest hebben plaatsgevonden. Uit het onderzoek LR72 blijkt nu dat deze op zijn vroegst in het tweede kwart van de twaalfde eeuw kunnen worden gedateerd.

1 Inleiding

Van 6 tot en met 22 april 2010 heeft een definitief archeologisch onderzoek plaatsgevonden aan de Thematerweg 10 te Haarzuilens, gemeente Utrecht (Afb.1.1 A, 1.1 B). Het onderzoek is uitgevoerd door archeologen van de gemeente Utrecht, Afdeling Erfgoed in opdracht van de Dienst Landelijk Gebied, regio West en Projectbureau Leidsche Rijn. Aanleiding voor dit onderzoek betreft de aanleg van nieuwe watergangen als onderdeel van het Inrichtingsplan recreatie- en natuurgebied Wielrevelt in Haarzuilens. Het onderzoeksterrein ligt in de voormalige polder Themaat, ten noorden van het dorp Vleuten, tussen de Thematerweg en de Haarrijnse plas, en ten oosten van het dorp Haarzuilens. Het terrein ligt direct ten noorden van de Thematerweg en was in gebruik als grasland.

De oorspronkelijke polder Themaat lag ingeklemd tussen de al bestaande grenzen van Maarssenbroek in het noorden en de Lageweide in het oosten (Afb.1.2). De zuidgrens en tevens ontginningsbasis werd gevormd door de Thematerdijk, bestaande uit de Thematerweg en de Smalle Themaat. De westgrens lag vermoedelijk oorspronkelijk tussen deze dijk en de Ouvenaarskade, in het verlengde van de Eikslaan. Later (na 1226) zou de grens zijn opgeschoven en ten westen van de Ockhuizerweg en Thematerkade komen te liggen (Storm van Leeuwen 1997, 54-57; 1998, 18-25).

Op grond van de inrichting en de ondergrond is het duidelijk dat het moet gaan om een combinatie van een restontginning en een herverkaveling en dus geen klassieke cope-ontginning. De ontginning is namelijk te klein en onregelmatig van vorm en sluit direct aan bij de ontginningen op de stroomrug (Wtterwaal 1994, 40-41, 48-49).

De Themaat heeft vermoedelijk gediend als hooiland. Mogelijk is het deel dat zich op de stroomrug van de Oude Rijn bevindt al in de tiende of elfde eeuw kleinschalig ontgonnen. De meer grootschalige restontginning van de Themaat moet zijn begonnen na de inrichting van Maarssenbroek, op zijn vroegst in de twaalfde eeuw. De definitieve inrichting van de polder werd mogelijk na 1226, door de aanleg van de Haarrijn (Storm van Leeuwen 1998, 29).

Sinds 1994 zijn diverse karteringen, booronderzoeken en waarnemingen uitgevoerd direct ten noorden van de Thematerweg (zie paragraaf 1.2). Hierbij werden onder andere diverse restgeulen aangetroffen, waaronder één

met een concentratie aardewerk uit de late IJzertijd en/of Romeinse periode. Dit leidde tot de veronderstelling dat de bijbehorende nederzetting in de directe omgeving gezocht moet worden (Tol & Smit 2003).

Ook werd aardewerk aangetroffen dat grotendeels uit de elfde/twaalfde eeuw dateerde.

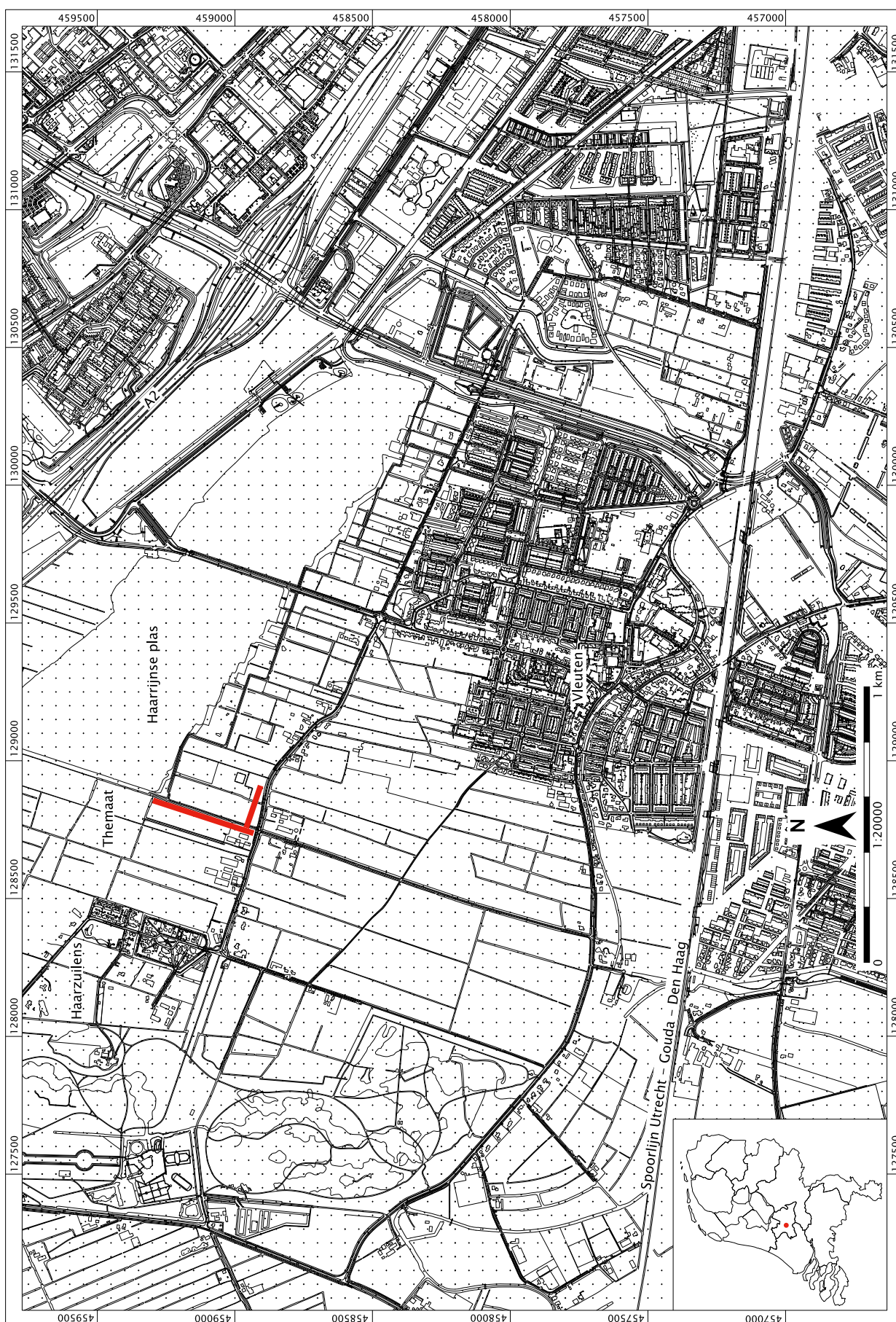
In combinatie met het feit dat de Thematerweg als ontginningsbasis heeft gediend, leverde dit het vermoeden op dat er sprake kon zijn van een lint van boerderij-erven op de kop van de percelen.

Bij archeologische onderzoeken in 2000, 2004 en 2005 werden zo'n 350 m ten noordoosten van het huidige onderzoeksterrein sporen aangetroffen van een laatmiddeleeuwse (1250/1270-1425) en een zeventiende-eeuwse boerderij (1575-1750), en ten oosten hiervan een vermoedelijke zestiende-eeuwse huisplaats (1575-1630) (LR50/LR52) (Den Hartog 2009).

Bij het onderhavige onderzoek stond de vraag centraal of er archeologische sporen aanwezig zijn in de zone direct ten noorden van de Thematerweg. Vastgesteld moest worden of er sprake was van bewoning die te relateren is aan (het begin van) de ontginning en of er mogelijk een verschuiving van bewoning was opgetreden door de gegevens van dit onderzoek te vergelijken met die van de opgraving LR52. Bovendien kon verwacht worden dat er ook oudere sporen (met name late IJzertijd en/of Romeinse tijd) bij het onderzoek zouden worden aangetroffen. Verder moest er aandacht naar de fysische geografie uitgaan. Waren er één of meerdere restgeulen binnen het onderzoeksterrein aanwezig? Zo ja, wat was hun datering en konden zij in verband worden gebracht met de eerder aangetroffen restgeulen en een eventueel aanwezige nederzetting uit de late IJzertijd en/of Romeinse tijd?

1.1 Landschappelijke en historische context van de onderzoekslocatie

De diepere ondergrond van Leidsche Rijn bestaat uit een dekzandpakket. Dit is afgezet gedurende de laatste ijstijd (het Weichselien) en behoort tot de zogenaamde Twente Formatie. Tijdens de daarop volgende periode van het Holoceen stijgt de zeespiegel en daarmee ook de grondwaterspiegel, als gevolg van stijgende temperaturen. De hierdoor veroorzaakte natte condities leiden tot de vorming van een dik pakket veen, het Hollandveen, dat wordt afgezet op het pleistocene dekzand (ca

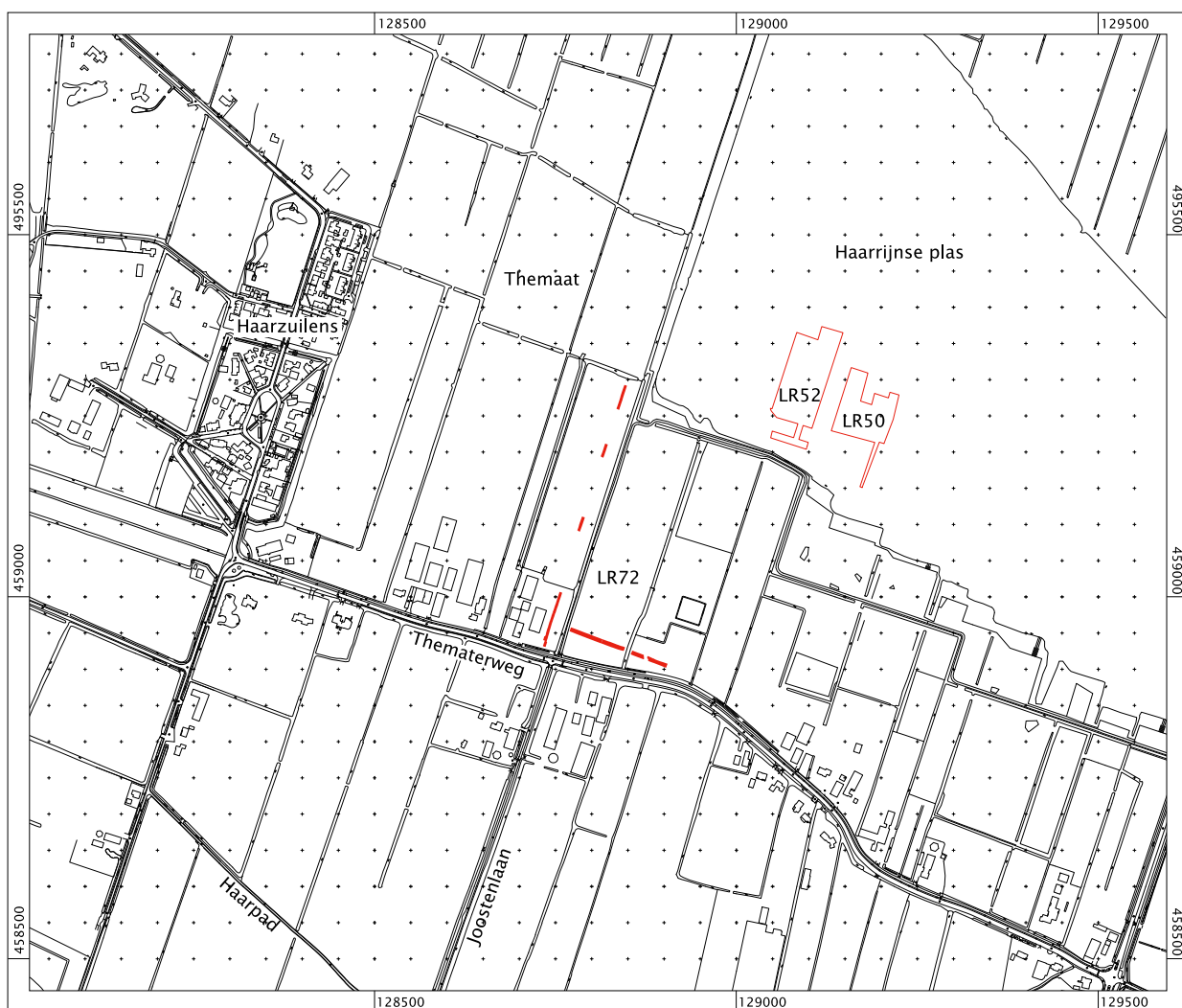
Afb.1.1A Onderzoeklocatie op gemeentelijk en nationaal niveau.

7400-5000 BP). De veenvorming gaat ongestoord door tot de Oude Rijn zich een weg gaat banen door dit deel van de provincie Utrecht (ca. 6000 BP). Op hoger gelegen plaatsen buiten de sedimentatie-invoel van de rivier kan de veenvorming doorgaan (tot 5000 BP). Op een aantal locaties, zoals het gebied tussen de Oude Rijn en de Vecht komt pas met de bedijking van de rivieren een einde aan dit proces (Berendsen 1982).

De Oude Rijn vormt samen met (onder andere) de Kromme Rijn voor een periode van ongeveer 4500 jaar één van de belangrijkste Rijnarmen in Nederland. Gedurende die tijd wordt door de rivier direct ten westen van Utrecht een 1,5 tot 2 km brede stroomrug gevormd. Hij voert grote hoeveelheden sediment aan, dat bij overstromingen wordt afgezet: het zand in de directe omgeving van de bedding, de fijnere kleideeltjes in de lager gelegen kommen. De klei overdekt de eerder gevormde veenlagen, maar op de klei kan zich ook weer veen ontwikkelen als de sedimentatie afneemt. Na verloop van tijd treedt inklinking van de sedimenten op, een proces dat door verschillen in de samenstelling niet gelijkmatig verloopt. Hierdoor komt de zanderige stroomgordel als een rug in het landschap

tevoorschijn. De hogere ligging, de betere afwatering, de makkelijker te bewerken gronden in combinatie met de aanwezigheid van water, maken stroomruggen tot een ideale plek om te wonen. In de loop van de Middeleeuwen verzandt de Oude Rijn tussen Utrecht en Harmelen en voert de Kromme Rijn het meeste water af via de Vecht. Als de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1122 wordt afgedamd, betekent dat ook het einde voor de Oude Rijn (Berendsen 1982, 167-168).

De polder Themaat ligt ten noorden van het dorp Vleuten, deels op de stroomrug, deels op de komgronden (Afb.1.3). Toponiemen zoals eng, veld, weide en maat verwijzen in het algemeen naar de middeleeuwse indeling van de gemeenschappelijke gebruiksgronden. Voorbeelden in de directe omgeving van Vleuten zijn de Engh (akkerland), Wielerveld en Vleuterweide (weiland). Het toponiem Themaat verwijst vermoedelijk naar de gemeenschappelijke hooilanden van het dorp Vleuten. De hooilanden zijn van oudsher gesitueerd op natte gronden, die niet voor landbouw geschikt zijn. Dat dit ook hier het geval is blijkt uit de lage ligging op de flank van de stroomrug en de komgronden.

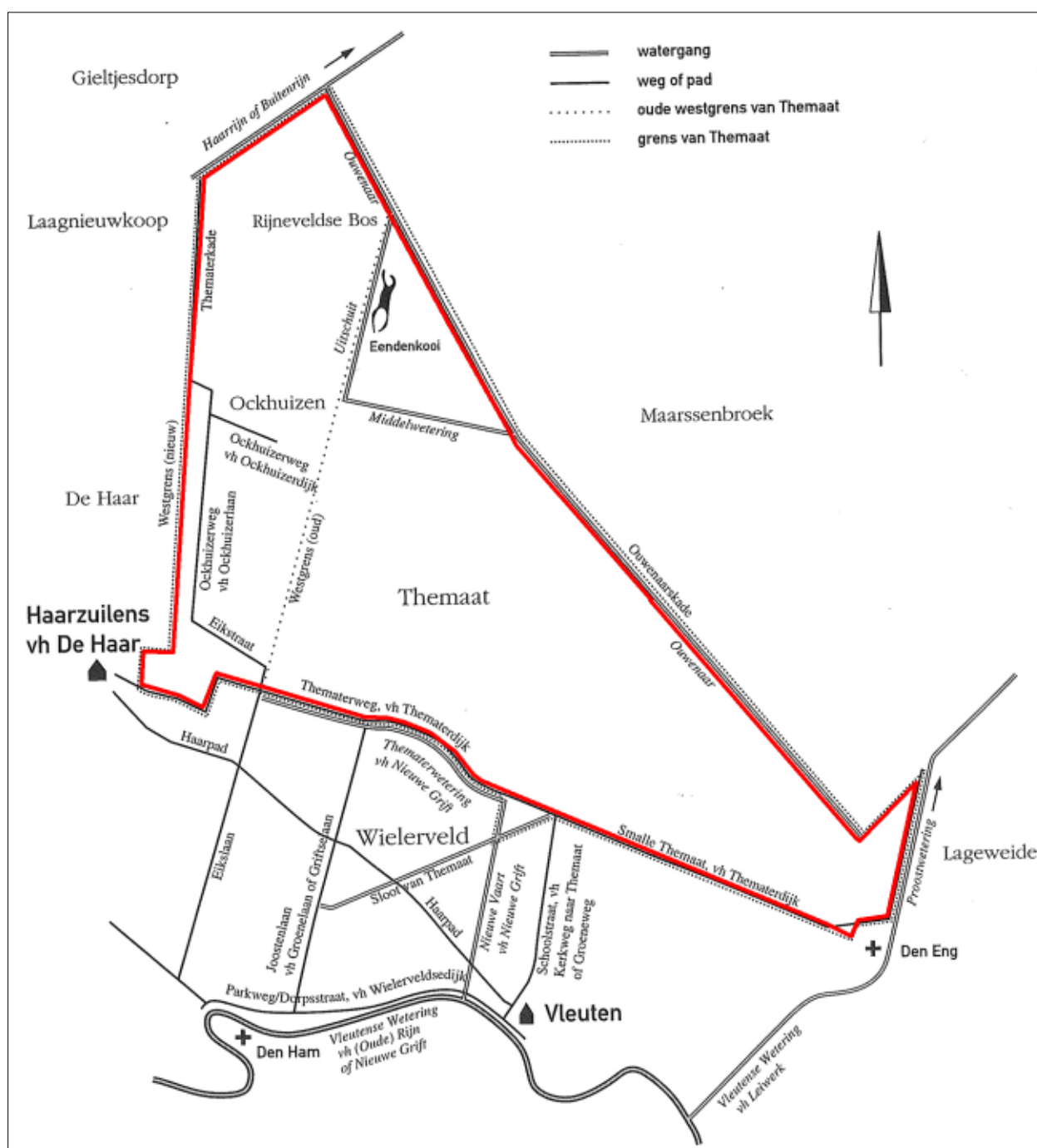
Afb.1.1B Onderzoeklocatie op lokaal niveau.

De ontginningen

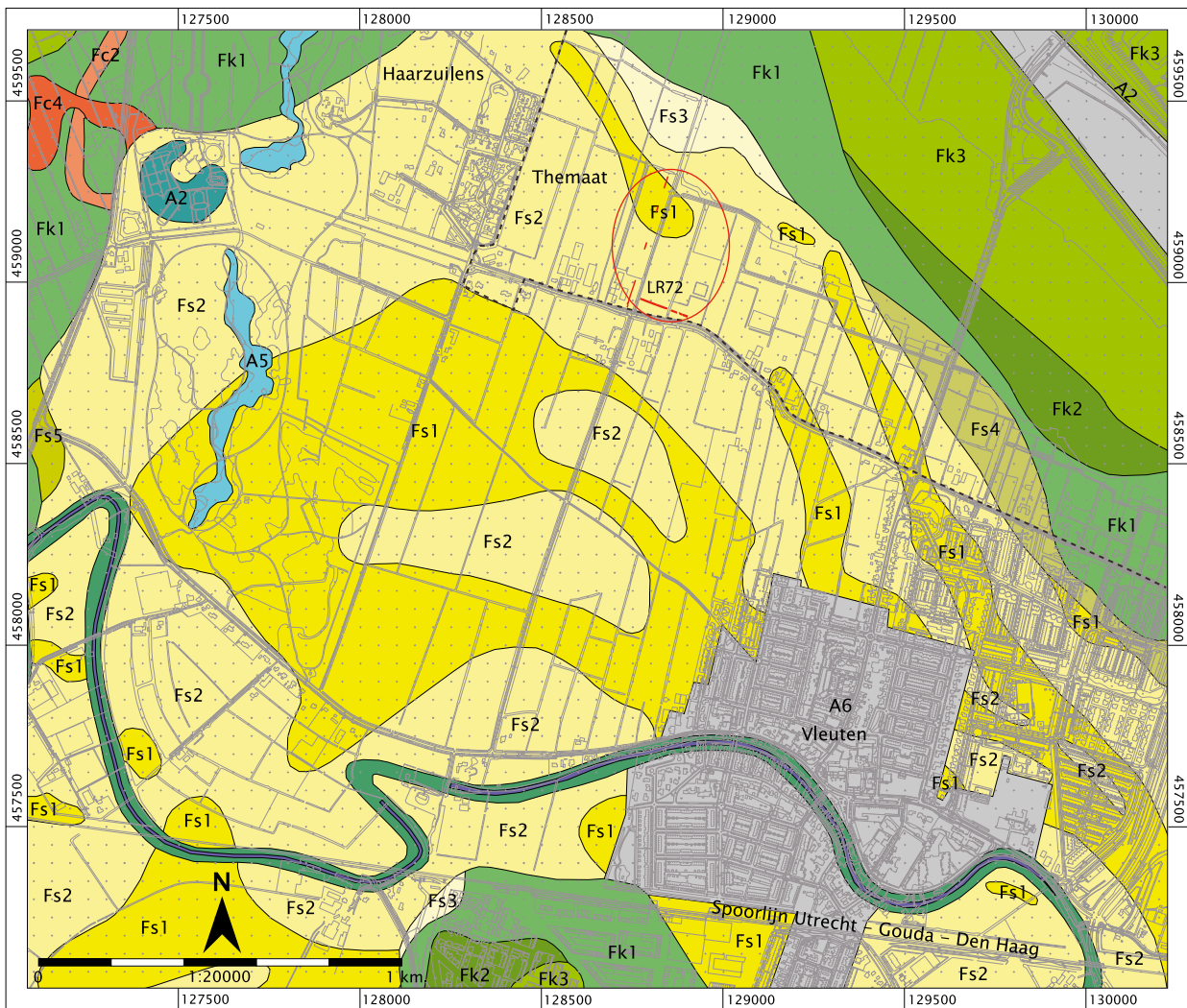
Het uiterlijk van het landschap ten westen van Utrecht wordt vrijwel volledig bepaald door de middeleeuwse ontginningen die op de stroomrug van de Oude Rijn en in de daaraan grenzende veengebieden hebben plaatsgevonden. Deze ontginningen kunnen verschillen in omvang en organisatie, alsook in de periode van uitvoering, maar hebben steeds het winnen van cultuurgrond voor akkerbouw en weiland tot doel (Dekker 1997, 131-138).

De kleinschalige ontginningen

De oorspronkelijke middeleeuwse indeling van het landschap bestaat uit cultuurland en woeste gronden. Het cultuurland (de meent) is ingedeeld in eng (bouwland), maat (hooiland) en veld (grasland). Degenen die grond bezitten op de eng, delen naar rato in de gebruiksrechten die het collectief doet gelden op de woeste gronden. Hierin ligt de basis voor de kleinschalige ontginningen die in de tiende en elfde eeuw worden ondernomen door de dorpsbewoners op initiatief van de domeinheer, diens vertegenwoordiger of een andere plaatselijke gezaghebber. Wanneer een besluit tot ontginning van een deel van

Afb.1.2 Weg- en waternamen rond Themaat. Bron: Historische vereniging Vleuten, De Meern Haarzuilens. Jrg 18, nr 1 maart 1998 'Themaat, van maat tot polder (I) J.A. Storm van Leeuwen, afbeelding 7.

Afb.1.3 De geomorfogenetische opbouw van het onderzoeksgebied LR72. De stroomrug van de Oude Rijn in geel, de komgronden in groen. Naar: H.J.A. Berendsen, Geomorfogenetische kaart van Zuid-Utrecht blad 1, Harmelen.

de meent is genomen, leidt dit tot een verdeling onder de rechthebbenden. Bij het meten gaat men uit van de hoeve (dit is 16 morgen, of wel circa 13,5 ha) of delen ervan, en worden de stukken ontginningsgrond aangeduid met de term 'hoefslag'. Kenmerkend voor deze kleinschalige ontginningen is het feit dat op de slagen meestal geen huizen zijn gebouwd. De bewoning is daardoor meer geclusterd in kleine gehuchten. De ontginningen op het hoger gelegen land worden vaak gekenmerkt door blokvormige verkaveling, terwijl op de lager gelegen gronden de strokenverkaveling gebruikelijk is. Hoewel vaak gedacht wordt dat dit duidt op een verschil in ouderdom, kan dit verschijnsel eerder verklaard worden door het verschil in waterhuishouding (Dekker 1997, 131-138).

De grootschalige ontginningen

De grootschalige ontginningen worden vanaf het midden van de elfde eeuw tot het midden van de twaalfde eeuw ondernomen in gebieden waar tot op dat moment geen dorpen zijn, namelijk op de woeste gronden van het

Utrechts-Hollandse veengebied. Hoewel de randen van dit gebied in gebruik kunnen zijn bij de dorpsbewoners, komt het veengebied toe aan de landsheer, de koning van het Duitse rijk. Door schenkingen van de koning raakt dit landsheerlijke recht in handen van de Hollandse graaf en de Utrechtse bisschop (Dekker 1997, 131-138).

De grootschalige ontginningen zijn juridisch en wat uitvoering betreft anders geregeld dan de kleinschalige voorgangers. Het initiatief en de leiding (in het Stichtse) ligt bij de bisschop. Hij geeft stukken land ter ontginning uit door het sluiten van een contract met gegadigden, de copers. Deze copers zijn vaak aanzienlijke dienstmannen (ministerialen) of hoge geestelijken, die als projectontwikkelaars de organisatie en uitvoering van de ontginningen in handen nemen. Zij staan met hun kapitaal garant, laten de percelen uitmeten en wijzen die vervolgens toe. Voor het handwerk worden boeren-kolonisten aangetrokken, die de sloten graven en het land rijp maken voor landbouw. De boeren krijgen het land in eigendom en erkennen het gezag van de bisschop door het jaarlijks

voldoen van een uniforme, zeer lage tijns. De dagelijkse rechtsmacht blijft doorgaans in handen van de organisator van de ontginning. Voor de kapittels van Sint-Pieter, Sint-Jan en Sint-Marie is een en ander net iets anders geregeld. Zij krijgen woeste grond geschonken waarbij de bisschop afstand doet van zijn rechten. De beslissing tot het afsluiten van ontginningscontracten ligt daarom niet langer bij de bisschop, maar is een zaak van henzelf (Dekker 1997, 131-138).

De technische uitvoering van de grootschalige ontginningen wordt gekenmerkt door een planmatige aanpak, waarbij het principe van evenwijdige voor- en achtergrenzen en vooraf vastgestelde perceelsgrootte wordt gehanteerd. Als ontginningsbasis dient een weg, kade of wetering, van waaruit kavels met een zoveel mogelijk gelijke breedte en diepte worden uitgezet: idealiter een diepte van zesvoering (1250 tot 1350 m) en een breedte van 30 roeden (110 tot 115 m). Als kavelscheiding worden rechte sloten gegraven die het water afvoeren naar een gemeenschappelijke watergang (wetering) langs de ontginningsbasis. Een belangrijk verschil met de kleinschalige ontginningen ligt in het feit dat de bewoning op de nieuwe kavels wordt gepland, vrijwel altijd gesitueerd op de kop van de kavels, dus langs de ontginningsbasis. Als gangbare gebruikseenheid wordt de hoeve gebruikt. In historische bronnen is deze idealiter 20 morgen groot, hoewel ook 16 morgen wordt genoemd. Uit historisch-geografisch onderzoek blijkt dat de werkelijke grootte varieert van 13 tot 23 morgen (Dekker 1997, 131-138).¹

Herverkaveling

Tussen de hierboven beschreven ontginningsstypen is een combinatie mogelijk, namelijk de herverkaveling. Dit houdt in dat kleinschalig ontgonnen randen van oudland of veenranden, opnieuw worden meegenomen in de kaveluitzetting van grootschalige eenheden, zodat de oorspronkelijke perceelsvormen verdwijnen. In het geval van herverkaveling is het niet uitgesloten dat dezelfde ontginners betrokken zijn geweest, want juist aan de randen van de wildernis zal de bisschop houders van bestaande rechten hebben ingeschakeld in grootschalige ontginningen en niet eens altijd door middel van een cope (Dekker 1997, 131-138).

Restontginning

De ontginning van het grootste deel van het West-Utrechtse veengebied zal rond het midden van de twaalfde eeuw voltooid zijn geweest. Na 1163 treedt echter een stagnatie op als gevolg van grote wateroverlast, die onder andere samenhangt met een stormvloed in de winter van dat jaar en het leggen van de Zwammerdam door de graaf van Holland. De ontginningen in het Oude-Rijng gebied liggen stil en vanwege de wateroverlast gaan er ook stukken land verloren. Aan deze situatie komt in het begin van de dertiende eeuw een einde, waardoor het cultiveren van de resterende gronden, vooral in de vorm van restontginningen, ter hand kan worden genomen (Dekker 1997, 164-165). De definitieve voltooiing van de ontginningen

Afb.1.4 De Nieuwe Caerte van de Provincie Utrecht door Bernhard de Roy, Amsterdam ca. 1696. Op deze zeventiende-eeuwse kaart staan ook de watermolens in Leidsche Rijn afgebeeld, waaronder de molen van Themaet (links boven)

in West-Utrecht, met uitzondering van de stadswede, ligt vóór het begin van de veertiende eeuw (Dekker 1997, 165).

Waterhuishouding

In het Hollands-Utrechtse veengebied is de waterhuishouding een vrijwel alles bepalende factor voor exploitatiemogelijkheden en gewaskeuzen. Vermoedelijk heeft een periode van droogte in de tiende en elfde eeuw een verlaging van de grondwaterstand tot gevolg gehad, waardoor de voorheen natte gronden toegankelijk werden. Door het graven van sloten kan nog meer water worden afgevoerd, waarna de bovengrond geschikt wordt voor landbouw. De verlaging van de grondwaterspiegel en de daarmee gepaard gaande oxidatie en inklinking van het veen, leiden echter tot een bodemdaling met als gevolg dat de gronden vernatten. Overtollig water moet worden afgevoerd naar de rivieren via natuurlijke stroompjes of gegraven weteringen. Door omstandigheden kan het voorkomen dat de richting van de waterafvoer van de ene rivier naar de andere moet worden veranderd. Dit is ook het geval met de Oude Rijn. Na de afdamming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1122 moeten de ontginningen gaan afwateren op de Vecht. In de loop van de tijd wordt men bovendien genoodzaakt kades op te werpen en eventueel brede sloten aan te leggen (Dekker 1997, 138-139).

Dit gold ook voor de polder Themaat. Ondanks alle maatregelen blijft het water een voortdurend probleem. De maaiveld-daling in combinatie met de verzanding van de rivieren, die de afvoer niet meer aan kunnen, hebben overstromingen tot gevolg. Vanaf de vijftiende eeuw moeten watermolens voor de bemaling worden ingezet (Afb.1.4).² Dit gaat gepaard met inpoldering van het te bemalen gebied en vaak met de stichting van een waterschap om het onderhoud van de molen en de watergangen in de polder te regelen. In de zestiende eeuw wordt de capaciteit opgevoerd door de bouw van nog meer molens. Dit blijkt echter niet afdoende, daarom wordt aan het eind van de zestiende eeuw een nieuw molentype met een grotere capaciteit geïntroduceerd: de achtkante molen. Tegelijkertijd worden rivieren, zoals de Hollandse IJssel, verdiept. Dit levert evenmin een structureel resultaat op, zodat naar alternatieve mogelijkheden voor afwatering moet worden gezocht, bijvoorbeeld door het graven van nieuwe watergangen of het afvoeren via andere waterwegen (Rommes 1997, 11-16).

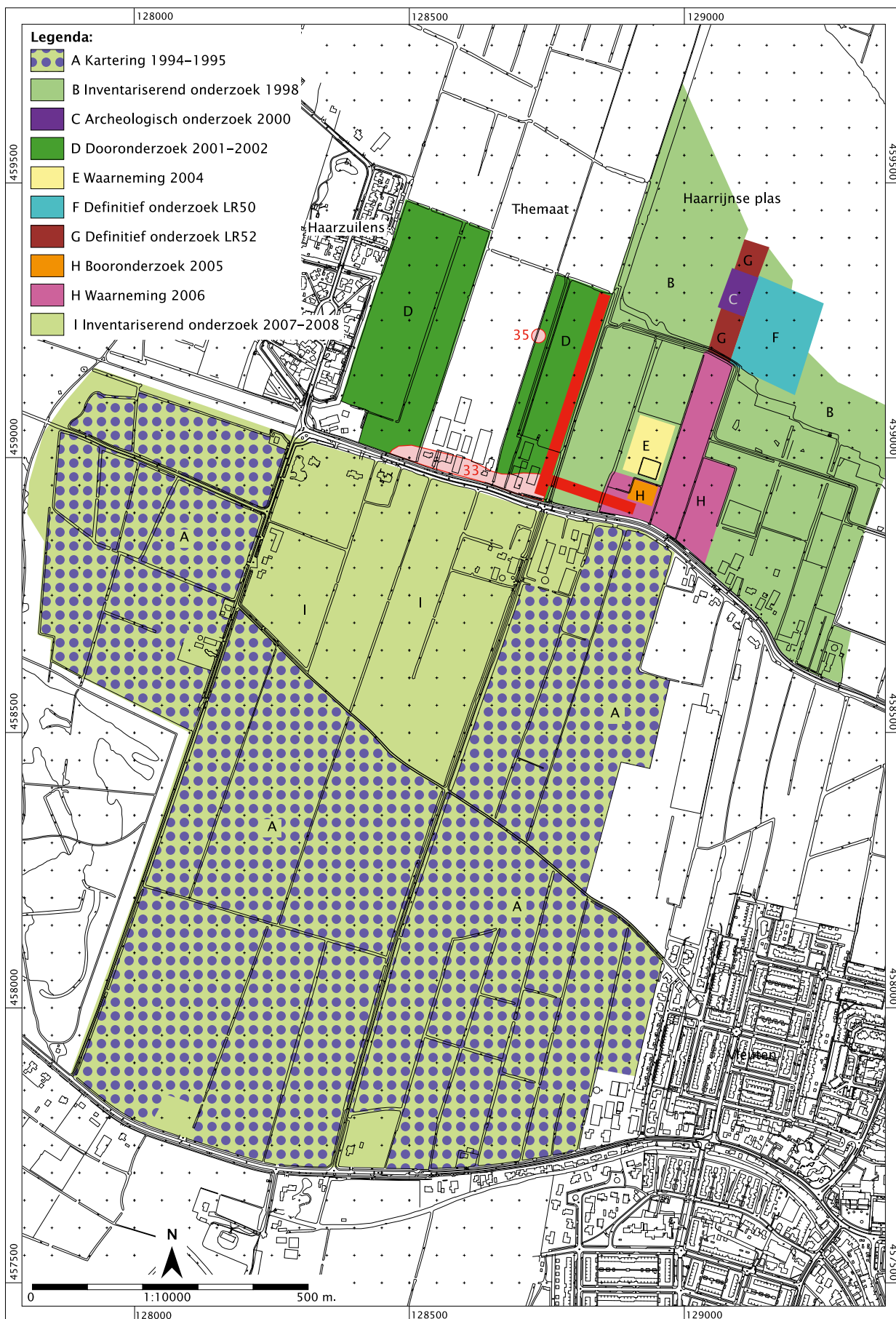
De Themaat

De Themaat heeft vermoedelijk, gezien de naam, oorspronkelijk gediend als hooiland. Hiervoor was de natuurlijke afwatering waarschijnlijk meer dan voldoende. Mogelijk is een deel van de Themaat kleinschalig ontgonnen in de tiende of elfde eeuw, met name dat deel dat op de stroomrug van de Oude Rijn ligt. Uit de

vorm en de ligging van de polder Themaat kan worden afgeleid dat deze van later datum is dan Maarssenbroek. Deze zesvoorling- ofwel cope-ontginning heeft de Maarssenbroeksedijk als basis en als achtergrens de Oudenaarskade (Buitelaar 1993, 156). Van broekontginningen in het Kromme Rijngebied wordt aangenomen dat zij pas na de afdamming van de Kromme Rijn in 1122 mogelijk worden (Dekker 1983, 165, 265). Hoewel dit niet met zekerheid te zeggen valt, zou dit ook voor Maarssenbroek kunnen opgaan. De oudste vermelding dateert in ieder geval uit 1174 (Gaasbeek 2007, 25). De meer grootschalige restontginning van Themaat moet zijn begonnen na de inrichting van Maarssenbroek, en waarschijnlijk ergens na 1122 (Den Hartog 2009).³

De definitieve inrichting van de polder Themaat werd mogelijk na 1226, met de aanleg van de Haarrijn. Ockhuizen en Koningshof zouden van na die datum dateren (Storm van Leeuwen 1998, 29). Er kon toen meer water afgevoerd worden, waardoor alle grond definitief kon worden omgezet in landbouwgrond (Den Hartog 2009).

Tot de grote ontginningen in de elfde en twaalfde eeuw zullen er relatief weinig problemen zijn geweest met het water. In eerste instantie zullen namelijk alleen de stroomruggen van Vleuten in cultuur zijn gebracht, waarbij het teveel aan water kon vloeien naar de noordelijke en zuidelijke komgebieden. Met de aanvang van de ontginningen van de komgronden moeten watergangen zijn gegraven. Zo ook voor de ontginning Themaat, die via een of meer uitwateringsvlieten verbonden moet zijn geweest met de Oude Rijn. Verondersteld wordt dat deze zouden hebben gelegen in het gebied tussen de tegenwoordige Schoolstraat en de Eikslaan in het Wielerveld (Witterwaal 1994, 40-41, 48-51; Storm van Leeuwen 1997, 1998). Verder wordt vermoed dat een inmiddels verdwenen wetering gegraven moet zijn geweest direct ten noorden van de Thematerweg (Storm van Leeuwen 1998). In de dertiende eeuw moet de afwatering van de Vleutense gronden volledig veranderd worden als gevolg van bovenregionale waterhuishoudelijke en -politieke problemen. De Oude Rijn wordt in 1226 bij de Wel afgedamd, waarna de landbouwgronden in Vleuten, Haarzuilens en Themaat voortaan moeten afwateren op de Vecht. De hogere gronden van Vleuten worden verbonden via de (oude) Proostwetering en de huidige Vleutense Wetering. Voor de lagere gronden wordt de Haarrijn of Buitenrijn (1226) gegraven (Storm van Leeuwen 1997, 1998). In de tot voor kort bestaande situatie zijn nog verschillende oude waterlopen aan te wijzen. In de eerste plaats de Sloot van Themaat die is uitgegraven in een natuurlijke waterloop (RAAP-rapport 1696). In de tweede plaats de Ouenaar, deze ligt direct ten zuiden van Maarssenbroek. Deze zou zijn gegraven na 1226, toen de afwatering voortaan via de Vecht moest gaan plaatsvinden (Storm van Leeuwen, 1998). Het is echter verleidelijk juist in de naam een verwijzing te zien naar de aanleg van de Haarrijn in

Afb.1.5 Overzicht eerdere onderzoeken in de omgeving van het onderzoeksterrein LR72.

1226: dit werd de nieuwe Haar, ten opzichte van de oude Haar, wat later verbasterd tot Ouwenaar. Wanneer dit het geval zou zijn, zou de Ouwenaar eerder aangelegd moeten zijn. In ieder geval sluit op deze waterloop de Dwars- of Middelwetering via de Uitschuit aan. Tot slot werd de Nieuwe Grift of Nieuwe Vaart in het begin van de zeventiende eeuw gegraven als oplossing voor het afwaterings- en bereikbaarheidsprobleem van het Wielerveld en Themaat. Dit idee wordt overigens al in pachtbrieven van 1402 en 1432 genoemd (Huiting 2002, 89-90).

1.2 Archeologische context en vooronderzoek

In de afgelopen jaren zijn verschillende booronderzoeken en archeologische onderzoeken in de omgeving van het onderzoeksterrein uitgevoerd (Afb.1.5).

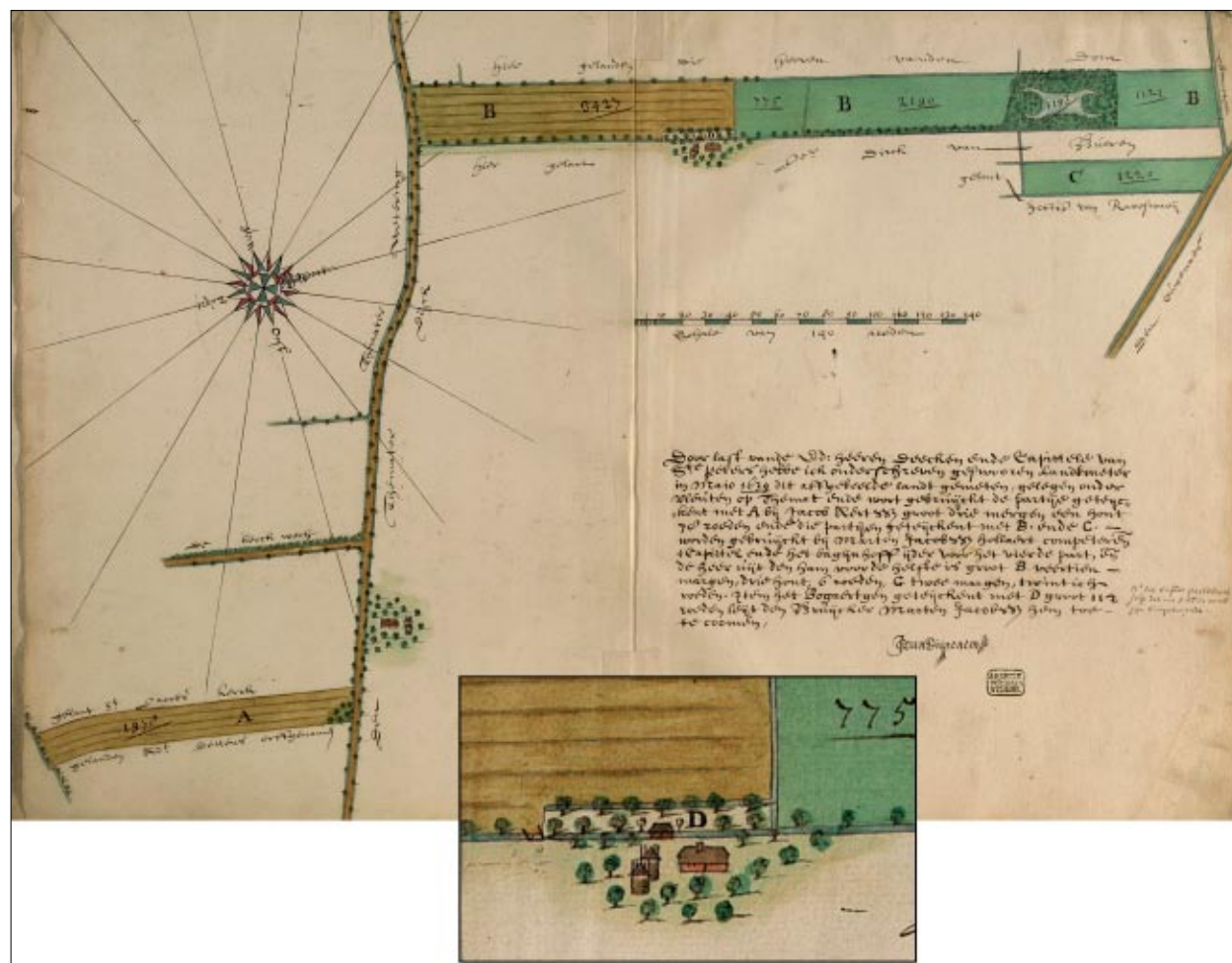
Archeologische kartering Vleuten-Haarzuilens 1994-1995

In 1994 en 1995 vond een veldkartering plaats van percelen rond het Haarpad, direct ten zuiden van de

Thematerweg (A). Bij dit onderzoek werden concentraties van materiaal aangetroffen, onder andere aardewerk en een tweetal munten. Het dateerde voornamelijk uit de late IJzertijd-Romeinse tijd en uit de vroege Middeleeuwen, en concentreerde zich min of meer evenwijdig aan het Haarpad (Graafstal 1995).

Inventariserend onderzoek 1998

In 1993 viel de polder Themaat buiten de archeologische inventarisatie door Haarhuis en Graafstal (Haarhuis/ Graafstal 1993). Vóór de aanleg van de Haarrijnse plas werd in 1998 daarom alsnog een oppervlaktekartering en een karterend booronderzoek uitgevoerd door archeologisch adviesbureau RAAP (B). Ten noorden van Vleuten en ten oosten van Haarzuilens werd een gebied ter grootte van circa 50 ha onderzocht. Het onderzoeksgebied werd begrensd door de Thematerweg, het verlengde van de Joostenlaan en de rand van de stroomrug zoals gekarteerd door Berendsen. In totaal werden 219 boringen gezet, waarbij puin werd aangetroffen dat zich in een vrij brede strook over drie percelen uitstreckte. Controleboringen ter hoogte van de sterkste concentratie leverden toen geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van funderingen

Afb.1.6 Het landmeterkaartje, gemaakt in 1639 door Jan van Diepenem in opdracht van het kapittel van Sint Pieter. Deze vondst uit Het Utrechts Archief door de lokale amateur historicus Bert Koot was de aanzet voor het onderzoek in 2000. Op het kaartje staat het perceel LR52 afgebeeld met daarop een boerderij en een aantal hooibergen, een akker, grasland en een eendenkooi. Het noorden is rechts.
Bron: Het Utrechts Archief, Kaartboek van Sint Pieter 425.19.

Afb.1.7 Overzicht sporen en structuren LR50 (rechts) en LR52 (links). Bij de opgravingen kwamen greppelstructuren, muurwerk, restanten van twee boerderijen en diverse hooibergen aan het licht (Den Hartog 2009).

op. Daarom werd de puinlaag geïnterpreteerd als opho-
gingslaag op afgevette percelen. Ook werd er aardewerk
verzameld dat in het algemeen uit de zeventiende tot
negentiende eeuw dateert. Verder werd een restgeul
aangetroffen, waarin alleen houtskool werd aangetroffen.
Op basis van het ontbreken van overige archeologische
indicatoren werd verder onderzoek niet zinvol geacht
(Soonius 1998).

Archeologisch onderzoek 2000

Een vondst van een landmeterkaartje in Het Utrechts
Archief met daarop duidelijk zichtbaar een boerderij op
het perceel waar bij het booronderzoek in 1998 de sterk-
ste concentratie puin was aangetroffen, leidde in 2000
tot een archeologisch onderzoek (C) door de Historische
Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens in samenwer-
king met de Archeologische Werkgemeenschap Nederland
(Afb.1.6). Dit onderzoek leverde de restanten van een
boerderij met kelder en aanwijzingen voor hooibergen uit
de zeventiende eeuw op. De aangetroffen baksteen en de
aardewerk- en metaalvondsten deden vermoeden dat op
het perceel al in de Middeleeuwen moest zijn gewoond. In
verband met de beperkte mogelijkheden voor de inzet van
mensen en graafmachine werd het terrein slechts gedeel-
telijk opgegraven (Joosten 2000a, Doornenbal 2005).

Booronderzoek 2001/2002

Bij een Aanvullende Archeologische Inventarisatie
(D) door Archeologisch Onderzoeksbureau RAAP in
2001-2002 werd op een perceel direct ten noorden van de
Thematerweg en direct ten westen van de huidige onder-
zoekslocatie een vindplaats (vindplaats 33) aangetroffen.
Deze werd door de onderzoekers geïnterpreteerd als een
300 m lang bewoningslint uit de twaalfde eeuw, hoewel
geen aardewerk werd aangetroffen. De vindplaats strekte
zich uit tot ruim 25 m of mogelijk zelfs 45 m ten noorden
van de Thematerweg. Verondersteld werd dat het lint zich
in oostelijke richting nog verder uitstrekte, dus tot in het
huidige plangebied. In de boringen werd op een diepte
van 30 tot 135 cm onder maaiveld een bewoningslaag
waargenomen. In de boringen zijn houtskool, puin,
verbrande leem, fosfaat en bot aangetroffen, evenals één
niet nader te determineren scherf aardewerk.
Circa 180 m ten noorden van de Thematerweg werd
een restgeul aangetroffen met daarin een concentratie
aardewerk uit de late IJzertijd en/of Romeinse periode die
zich op een diepte van circa 1,25 m bevond (vindplaats
35). Dit leidde tot de veronderstelling dat de bijbeho-
rende nederzetting in de directe omgeving gezocht moet
worden (Tol & Smit 2003).

Waarneming 2004

Bij een archeologische waarneming (E) in 2004 door
archeologen van Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht,

werd circa 200 m ten oosten van vindplaats 35 bij
grondwerkzaamheden voor de aanleg van zogenoemde
Helofietenfilters een restgeul waargenomen. De datering
hiervan is onbekend. Mogelijk gaat het om dezelfde
restgeul als die uit het RAAP-onderzoek van 2001-2002
(vindplaats 35) (Van der Kamp 2004, interne memo).

Definitief archeologisch onderzoek LR50

In de herfst van 2004 werd het perceel direct ten oosten
van het in 2000 gedeeltelijk opgegraven terrein afgegra-
ven voor de winning van klei, zand en veen. De ontdek-
king van muurwerk leidde er toe dat de grondwinning
onmiddellijk werd stopgezet. Gedurende twee weken
werd het perceel (F) opgegraven door archeologen van
Afdeling Erfgoed van de Gemeente Utrecht. Hoewel het
terrein zwaar gehavend was, leverde het noodonderzoek
(LR50) een greppelsysteem op met daarin een hoeveel-
heid aardewerk en metaal uit de periode 1350-1450 en
1550-1630. Ook werd binnen de grootste en oudste fase
van het greppelsysteem muurwerk aangetroffen. Het gaat
om een fundering van 4,30 bij 4,30 m bestaande uit zes
lagen baksteen. Het formaat van de bakstenen en de wijze
waarop zij gemetseld zijn, duiden op een veertiende-
eeuws bouwwerk, vermoedelijk een duiventoren.
Het greppelsysteem bleek door te lopen op het westelijk
gelegen perceel en werd oversneden door de noord-
zuid lopende moderne sloot. Dit wees erop dat de twee
percelen oorspronkelijk anders ingedeeld zijn geweest
(Afb.1.7).

Binnen de tweede omgreppeling werd nog meer muur-
werk aangetroffen in de vorm van een klein keldertje
dat gedateerd kan worden in de zeventiende eeuw. De
greppels bevatten bovendien een relatief grote hoeveel-
heid aardewerk uit dezelfde periode. De locatie is daarom
als zeventiende-eeuwse huisplaats geïnterpreteerd (Den
Hartog 2009).

Definitief archeologisch onderzoek LR52

Aangezien het onderzoek LR50 bewoningsfasen heeft
aangetoond die vergelijkbaar waren met die van het
naastgelegen westelijke perceel en bovendien de aange-
troffen greppels in westelijke richting door leken te lopen,
ontstond het vermoeden dat de percelen ooit één geheel
waren geweest. Als gevolg van de ontgraving en de
aanleg van de Haarrijnse plas zouden de archeologische
sporen definitief verdwijnen (Afb.1.8). Daarom werd
besloten het naastgelegen perceel (G) alsnog vlakdekkend
op te graven.

In het voorjaar van 2005 werd het terrein (LR52) eerst
van appelbomen ontdaan en daarna geëgaliseerd. In de
zeventien weken die volgden, is een areaal van ruim 1,5
ha opgegraven.
Het perceel bleek te worden oversneden door twee noord-
zuid en twee oost-west georiënteerde greppels. In het
noordwestelijke deel van het perceel werden de restanten

van de eerder aangetroffen zeventiende-eeuwse boerderij gedocumenteerd. Ónder deze restanten ging ook nog een middeleeuwse boerderijplattegrond schuil. Deze had een afmeting van 26 bij 13,5 m en min of meer dezelfde oriëntatie als de zeventiende-eeuwse opvolger. Aan de hand van het aardewerk uit de sporen kon worden vastgesteld dat de begindatering van de boerderij tussen 1250 en 1270 moest liggen. Aangezien het overige middeleeuwse vondstmateriaal tot 1425 dateerde, zou dit betekenen dat de boerderij maximaal 175 jaar heeft bestaan. Dit lijkt lang voor een gebouw dat geheel uit hout is opgetrokken. De grote hoeveelheid veertiende-eeuwse baksteen kan echter wijzen op een –gedeeltelijke– versterking in deze periode. Ook kan gedacht worden aan een compleet nieuw gebouw maar dan gefundeerd op stiepen waarvan geen sporen bewaard zijn gebleven. Omstreeks 1425 moest het terrein zijn verlaten. Voor een periode van ongeveer 175 jaar zijn er geen aanwijzingen voor bewoning. Hiervoor valt geen sluitende verklaring te geven (Den Hartog 2009).

Rond 1600 werd ‘bovenop’ de middeleeuwse boerderij een nieuw huis gebouwd. De aangetroffen sporen konden worden geïnterpreteerd als een boerderij met een bakstenen voorhuis of in ieder geval een bakstenen voorgevel en een houten achterhuis. De exacte afmetingen waren niet langer vast te stellen, maar gedacht kon worden aan een mogelijke lengte van 28,5 m en een breedte van 12,5 m. Op het zuidelijk deel van het perceel werden sporen van diverse hooibergen gevonden. Deze dateerden zowel uit de middeleeuwse fase van bewoning, als uit de zeventiende eeuw. De paalkuilen van twee complete plattegronden bevatten geen enkele daterende vondst; alleen de schone vulling was een aanwijzing dat de hooibergen uit de vroegste periode stamden. De overige hooibergplattegronden waren wel toe te schrijven aan de zeventiende-eeuwse bewoningsfase. Ze zijn ook terug te vinden op de twee landmeterkaartjes, die in deze periode werden opgesteld. Op basis van de vondsten was het duidelijk dat de bewoning tot omstreeks 1750 doorgaat (Den Hartog 2009).

Booronderzoek 2005

Naar aanleiding van het definitieve archeologische onderzoek LR50/LR52 werd in 2005 besloten een aanvullend booronderzoek (H) te doen ten zuiden van de onderzochte percelen, direct ten noorden van de Thematerweg. Dit om vast te kunnen stellen of er middeleeuwse bewoningssporen aanwezig zouden zijn die duiden op de aanwezigheid van een voorganger van de middeleeuwse boerderij van LR52.

In tegenstelling tot wat werd verwacht, werd in de boringen direct ten noorden van de Thematerweg een oost-west georiënteerde restgeul aangetroffen. Deze bleek meer dan 2 m diep en bevatte twee laklagen. Vastgesteld werd dat de restgeul zich tot 40 m ten noorden van de

Thematerweg uitstrekte. Het ging vermoedelijk om een kronkelwaardgeul, waarvan de datering onbekend is. Circa 200 m ten noorden hiervan werd nog een restgeul aangetroffen, die vermoedelijk het verlengde van het geultje is dat bij het eerdere booronderzoek in 1998 was aangetoond. Aan de Thematerweg werden geen aanwijzingen voor de aanwezigheid voor bewoningssporen uit de late Middeleeuwen aangetroffen. Wel werden afvalpakketten in de zuidelijke restgeul aangetroffen. Hierin zijn houtskool, verbrande leem, verbrand bot, één fragment aardewerk, puinfragmenten en sporen van fosfaat aangetroffen. Het aardewerk betrof een fragment Maaslands aardewerk. Vermoed werd dat het afval aan de zuidflank van de restgeul was aangetroffen en eerder leek samen te hangen met bewoning ten zuiden van de Thematerweg dan met bewoning ten noorden ervan. Door de aanwezigheid van de restgeul ten noorden van de Thematerweg zou deze zone minder geschikt zijn voor bewoning. Bovendien werden ten noorden van de restgeul verder geen eenduidige aanwijzingen voor de aanwezigheid van bewoningssporen aangetroffen, afgezien van enkele fragmenten roodgeglazuurd aardewerk in de bouwvoor.

Geconcludeerd werd dat het niet aannemelijk was dat op de onderzochte percelen direct ten noorden van de Thematerweg een voorganger van de noorderlijker gelegen middeleeuwse boerderij had gestaan. Wel leek het aannemelijk dat zich ten zuiden van de Thematerweg vermoedelijk een (vroeg-) middeleeuwse nederzetting bevond. De exacte locatie en ouderdom van deze nederzetting kon tijdens het onderhavige onderzoek niet worden vastgesteld (Jansen 2007).

Waarneming 2006

Tijdens een archeologische waarneming in 2006 door archeologen van Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht werd in een circa 1 m diep aangelegde put van 20 bij 30 m in de zuidoosthoek van het perceel met de Helofietenfilters een aantal greppels waargenomen (H). Hoewel hieruit geen materiaal afkomstig was, waren zij vermoedelijk postmiddeleeuws van oorsprong. Direct onder de bouwvoor werd een circa 30 cm dikke laklaag, of mogelijk een spoor gevuld met een laklaag dat niet als zodanig werd herkend, waargenomen. Hierin werden scherven Paffrath,

Afb.1.8 Tijdens het archeologische onderzoek LR52 wordt de Haarrijnse plas verder aangelegd.

Pingsdorf, Andenne en kogelpot aangetroffen, wat een twaalfde-eeuwse datering oplevert. Verder kwamen er ook enkele witte scherfjes aan het licht die vroegmiddeleeuws of tiende-eeuws zouden kunnen zijn. Tijdens deze waarneming werden overigens alleen postmiddeleeuwse metalen voorwerpen gevonden (Van der Kamp, Intern memo augustus 2006).

Inventariserend veldonderzoek 2007-2008

In 2007, respectievelijk begin 2008 werd door Archeologisch Adviesbureau RAAP een inventariserend veldonderzoek (I) uitgevoerd in de vorm van een verkennend booronderzoek en proefsleuven in het plangebied Haarzicht ofwel het Wielerveld, direct ten zuiden van de Thematerweg. Dit leverde een beeld op van een complex stuk van de stroomgordel van de Oude Rijn waarin diverse restgeulen aanwezig waren. Twee geulen konden met enige zekerheid over langere afstand gevolgd worden. De eerste was een restgeul van de Oude Rijn en bevond zich ten zuiden van de Thematerweg. De geul was circa 50 m breed en werd geïnterpreteerd als het verloop van de geul die bij eerder onderzoek was aangetroffen ten noorden en onder de weg (zie boven). Deze geul moest zijn ontstaan vóór de IJzertijd, en was in de Middeleeuwen mogelijk nog als depressie aanwezig. De tweede was een vrij smalle geul van circa 20 m breed die zuidwest-noordoost georiënteerd was en als crevassegeul geïnterpreteerd kon worden. Hij was waarschijnlijk ontstaan vóór de bewoning in de late IJzertijd en/of Romeinse tijd en was ten tijde van de vroegmiddeleeuwse bewoning nog als depressie en vermoedelijk watervoerend in het landschap aanwezig. Na de vroege Middeleeuwen trad verlanding op. In latere perioden werden sloten uitgegraven die het verloop van de oorspronkelijke geul volgden, die bekend staan als de Sloot van Themaat. Verder werden in het hele plangebied noord-zuid georiënteerde greppels aangetroffen, die in verband werden gebracht met de ontginning van het plangebied in de middeleeuwen. Het aardewerk uit de greppels dateerde uit de dertiende tot de zestiende/zeventiende eeuw (Schiltmans 2007; Hoegen & Jansen 2008).

1.3 Archeologische verwachting

Op basis van de resultaten van de besproken boor- en archeologische onderzoeken was het duidelijk dat sporen van bewoning in de Themaat konden worden verwacht en zeker langs de Thematerweg, die onderdeel is van de ontginningsbasis. In de eerste plaats werden bewoningssporen uit de Middeleeuwen verwacht. Verder konden sporen van bewoning uit de zeventiende eeuw niet worden uitgesloten. De aangetroffen scherven uit de late IJzertijd/Romeinse tijd, in combinatie met de restgeulen en de scherven die mogelijk uit de volle Middeleeuwen stammen, maakten het bovendien aannemelijk dat ook

resten van vroegere bewoning zouden kunnen worden aangetroffen.

1.4 Doel van het onderzoek

Als algemene doelstelling voor de opgraving gold dat eventueel aanwezige archeologische sporen voorafgaand aan vernietiging door het geplande grondverzet gedocumenteerd zouden worden en eventueel vondstmateriaal zou worden veiliggesteld met het doel informatie te behouden die van belang is voor de kennisvorming van het verleden. De verkregen informatie draagt daarmee bij aan de te ontwikkelen Utrechtse beschermings- en onderzoeksagenda.

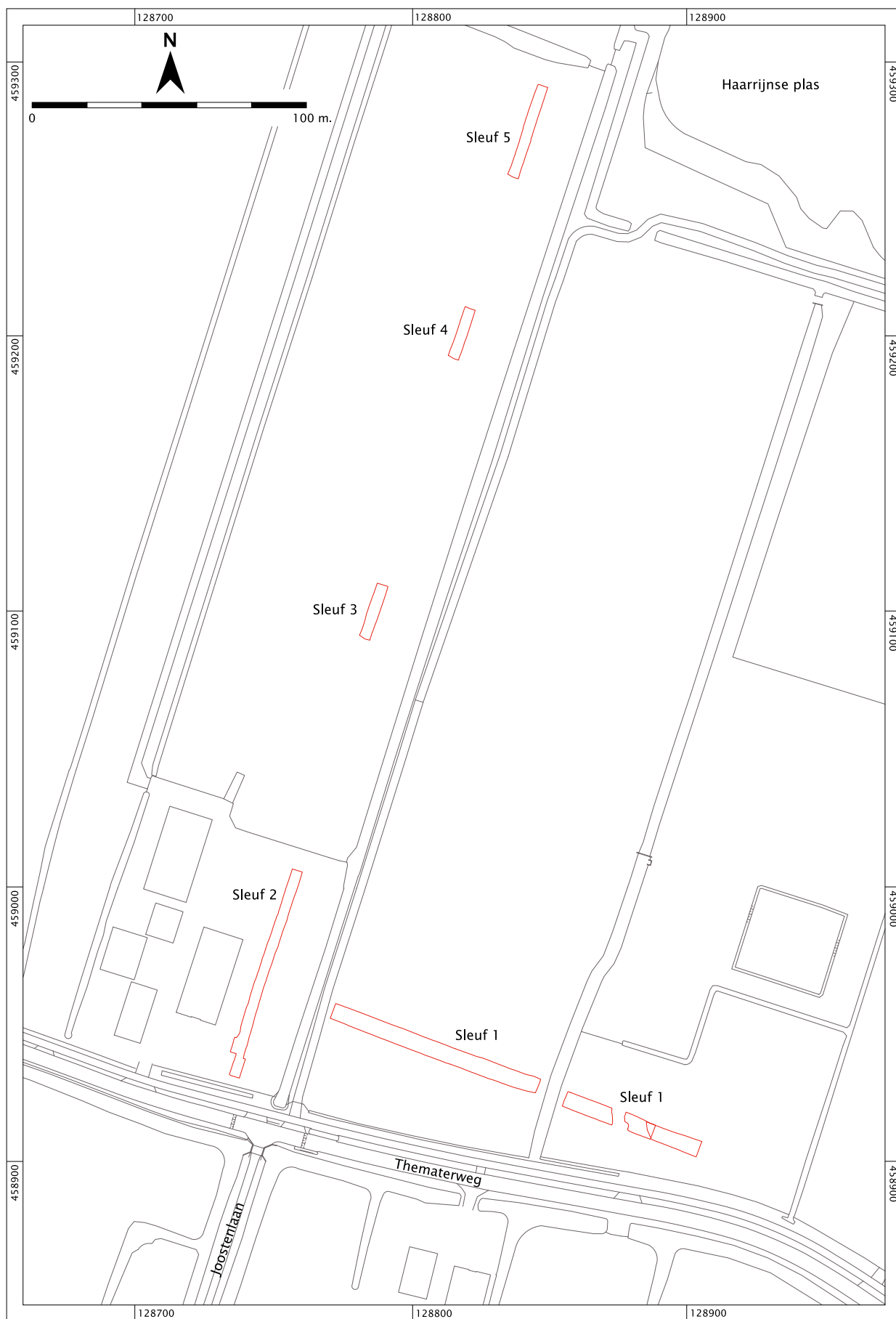
De meer specifieke doelstelling was dat eventuele sporen meer inzicht zouden kunnen geven in de ontwikkeling van de polder Themaat. Eerder onderzoek leidde tot de vorming van de hypothese dat het gaat om een gebied dat verschillende fasen van ontginning heeft gekend. Verder onderzoek zou dit beeld kunnen bevestigen, dan wel ontkrachten en mogelijk een scherpere datering kunnen opleveren. Tot slot kon mogelijk meer inzicht verkregen worden in de vroegere bewoningsgeschiedenis teruggaand tot de Romeinse periode of zelfs de late IJzertijd.

1.5 Onderzoeksvragen

Voorafgaand aan het archeologische onderzoek zijn de volgende vragen in het PVE⁴ geformuleerd:

Specifieke vragen:

- Zijn er archeologische sporen aanwezig in de zone direct ten noorden van de Thematerweg? Zo ja, hoe breed (d.w.z. noord-zuid) is deze zone?
- Uit welke periode dateren deze sporen? Uit de elfde tot vroege dertiende eeuw? Zijn er ook sporen en materiaal van vóór de elfde eeuw aanwezig?
- Wat is de aard van de nederzetting? Is er sprake van een boerderijlint? Blijkt dit uit aangetroffen plattegronden van boerderijen, bijgebouwen, hooibergen of hooimijten?
- Kan de eventueel aangetroffen nederzetting worden geïnterpreteerd als de directe voorloper van het boerenerv dat in 2004 en 2005 zo'n 350 m noordoostelijker werd opgegraven tijdens LR50/LR52?
- Vormt de eventueel aangetroffen nederzetting onderdeel van het westelijk daarvan gelegen bewoningslint dat in de boringen van RAAP werd aangetroffen?
- Zijn er één of meerdere restgeulen aanwezig in het onderzoeksgebied? Zo ja, hoe oud zijn deze en hebben ze gefunctioneerd tijdens het bestaan van de eventueel aanwezige nederzetting? Kan/kunnen de geul(en) in verband gebracht worden met de geulen die zijn aangetroffen tijdens het booronderzoek van RAAP uit 1998 en 2001-2002 en de noodwaarneming in 2004?

Afb.1.9. Overzicht sleuven archeologisch onderzoek LR72.

- Zijn er op grotere afstand van de Thematerweg (d.w.z. in sleuf 3 t/m 5) archeologische sporen aanwezig? Zo ja, hoe oud zijn deze? Is de veronderstelde nederzetting uit de late IJzertijd en/of Romeinse aanwezig binnen het huidige onderzoeksgebied?

- Zijn in sleuf 4 en 5 puinresten aanwezig, zoals die door RAAP zijn aangetroffen in het noordwesten van hun onderzoeksgebied in het booronderzoek uit 1998? Is dit puin (zoals de RAAP-onderzoekers vermoeden) slechts gebruikt om percelen op te hogen, of duidt het op de aanwezigheid van steenbouw-sites uit de late Middeleeuwen, vergelijkbaar met die van de opgraving uit 2004/2005?

Algemene vragen:

- Wat is de gaafheid van de archeologische resten?
- Tot waar strekt de eventuele nederzetting zich uit?
- Hoe informatief zijn de aangetroffen archeologische resten?
- Moet het niet-onderzochte deel van de nederzetting worden beschermd door behoud in situ of ex situ?

aanleg van de vlakken en het couperen van de sporen met de hand verzameld. Bij de aanleg van de vlakken werd gebruik gemaakt van een metaaldetector.

Het veldteam bestond uit C. den Hartog (projectleider), M. Hendriksen, C. van der Linde en E. van Wieren. Allen werkzaam bij Afdeling Erfgoed van de gemeente Utrecht. De graafmachine werd bediend W. Gardenier (Gebr. Gardenier, Langbroek).

De technische uitwerking van de velddocumentatie en het vondstmateriaal is uitgevoerd door E. van Wieren. Uitwerking en verslaglegging van het onderzoek was in handen van C. den Hartog. Het aardewerk en de metalen voorwerpen werden bestudeerd en beschreven door M. Hendriksen.

Het digitaliseren van de veldtekeningen en de afbeeldingen in dit rapport werd verzorgd door E. van Wieren.

1.6 Methode

In totaal zijn vijf sleuven aangelegd ter plaatse van de toekomstige watergangen (Afb.1.9). Hierbij moest rekening gehouden worden met het vereiste profiel en was het niet wenselijk tot op het zand te ontgraven. Zodoende konden sommige sporen niet volledig gecoupeerd worden en konden evenmin diepe profielen worden aangelegd. Ook was de exacte ligging van de sleuven van te voren vastgelegd en uitgezet, waarvan niet kon worden afgeweken.

De eerste sleuf (sleuf 1) werd over een afstand van 145 m evenwijdig aan de Thematerweg aangelegd en werd onderbroken ter hoogte van een bestaande sloot en de oprit naar de zogenoemde helofietenfilters. De lengte van sleuf 1 bedroeg 125 m en de breedte 6 m. Vanwege de onderbreking in de aanleg en logistieke beperkingen tijdens de aanleg is sleuf 1 administratief in secties (A t/m D) opgedeeld. In de sleuf is deels een tweede vlak aangelegd: één maal ter controle, en één maal ter hoogte sporen die zich in het eerste vlak niet duidelijk manifesteerden. De totale lengte van het tweede vlak in sleuf 1 is 36 m en de breedte 6 m.

Vervolgens werden over een tracé van 380 m vier sleuven (sleuf 2-5) getrokken in noordelijke richting. De totale lengte breedte van deze sleuven bedroeg 153 m en de breedte 4 m. In totaal is een oppervlakte van 1578 m² onderzocht.

De vlakken zijn gefotografeerd, getekend (schaal 1:50) en gewaterpast. De sporen zijn gecoupeerd vanaf het eerste vlak dat zij herkend werden. De coupes zijn gefotografeerd en getekend (schaal 1:20). De vondsten zijn bij de

2 Fysisch-geografische resultaten

2.1 Inleiding

Bij diverse waarnemingen en onderzoeken is de aanwezigheid van meerdere restgeulen rond de Thematerweg aangetoond (Afb. 2.1).

Restgeul A

Bij het booronderzoek in 1998 werd door Archeologisch Adviesbureau RAAP circa 170 m ten noorden van de Thematerweg een restgeul (A) aangeboord waarin alleen houtskool werd aangetroffen (Afb. 2.2). Direct ten noorden van de Thematerweg werd de aanwezigheid van Fs2 en Fs4 profielen vastgesteld (Soonius 1998).

Restgeul B

In 2001-2002 werd eveneens door Archeologisch Adviesbureau RAAP circa 180 m ten noorden van de Thematerweg een restgeul (B) aangetroffen met daarin een concentratie aardewerk uit de late IJzertijd en/of Romeinse periode die zich op een diepte van circa 1,25 m bevond (RAAP-vindplaats 35) (Tol & Smit 2003).

Restgeul C

In 2004 werd door archeologen van de Gemeente Utrecht bij grondwerkzaamheden voor de aanleg van de zogenoemde Helofietenfilters een restgeul (C) waargenomen. De datering hiervan is onbekend. Mogelijk ging het om dezelfde restgeul als die uit het RAAP-onderzoek van 2001-2002 (vindplaats 35) die circa 200 m westelijker was aangetroffen (Van der Kamp 2004, interne memo).

Restgeul D en E en kronkelwaardgeul F

In 2005 werd een aanvullend booronderzoek uitgevoerd door Archeologisch Adviesbureau RAAP, ditmaal tussen de Thematerweg en de zuidelijke begrenzing van de opgravingslocatie LR52 (Afb. 2.3). Hierbij werd het verdere verloop (D) van de in 1998 aangetroffen restgeul in kaart gebracht en direct ten noorden van de Thematerweg een nieuwe restgeul (E) van circa 40 m breed aangeboord. In deze restgeul werden afvalpakketten, met daarin houtskool, verbrande leem, verbrand bot, één fragment Andenne aardewerk (datering tiende tot en met de twaalfde eeuw), puinfragmenten en sporen van fosfaat aangetroffen. Deze werden in verband gebracht

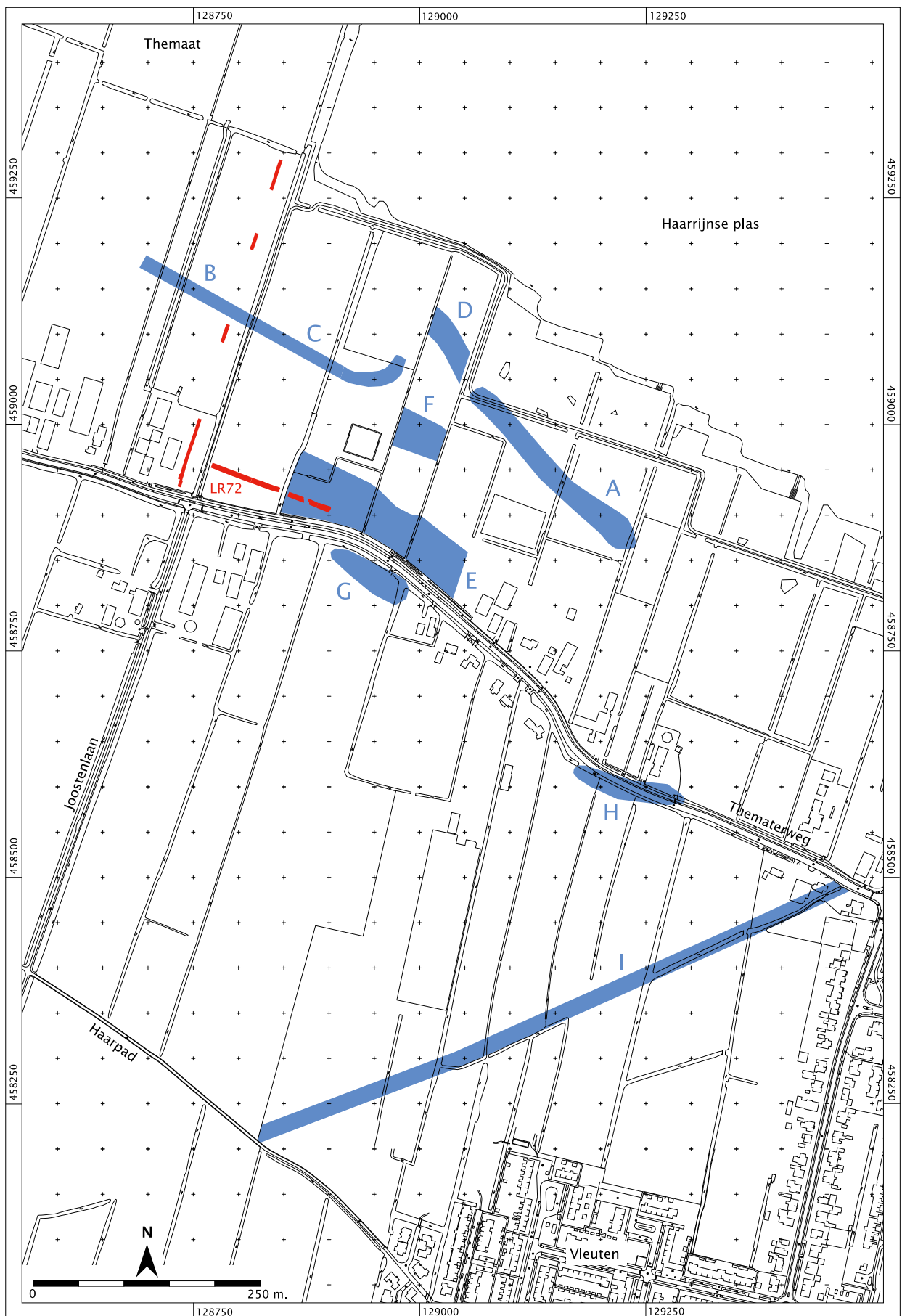
met bewoning ten zuiden van de Thematerweg, omdat verondersteld kon worden dat de onderzochte percelen ten noorden van de Thematerweg waarschijnlijk vanwege natte condities niet geschikt zouden zijn voor bewoning. Tussen beide restgeulen (D & E) werd bovendien de aanwezigheid van een kronkelwaardgeultje (F) vermoed (Jansen 2007, 6-8).

Restgeul G en H

In 2007, respectievelijk begin 2008 werd door Archeologisch Adviesbureau RAAP een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd in de vorm van verkennend booronderzoek en proefsleuven in het plangebied Haarzicht ofwel het Wielerveld, direct ten zuiden van de Thematerweg. Dit leverde een beeld op van een complex stuk van de stroomgordel van de Oude Rijn waarin diverse restgeulen aanwezig waren. Twee geulen konden met enige zekerheid vervolgd worden. De eerste was een restgeul van de Oude Rijn (G & H) en bevond zich ten zuiden van de Thematerweg. De geul was circa 50 m breed en werd gezien als het verloop van de geul die bij eerder onderzoek was aangetroffen ten noorden en onder de weg (zie boven). Deze geul moest zijn ontstaan vóór de IJzertijd, en was in de Middeleeuwen mogelijk nog als depressie aanwezig. De tweede was een vrij smalle geul (I) van circa 20 m breed die zuidwest-noordoost georiënteerd was en als crevassegeul geïnterpreteerd kon worden. Hij was waarschijnlijk ontstaan vóór de bewoning in de late IJzertijd en/of Romeinse tijd en ten tijde van de vroegmiddeleeuwse bewoning nog als depressie en vermoedelijk watervoerend in het landschap aanwezig. Na de vroege Middeleeuwen trad verlanding op. In latere perioden werden sloten uitgegraven die het verloop van de oorspronkelijke geul volgden, die bekend staan als de Sloot van Themaat. Verder werden in het hele plangebied noord-zuid georiënteerde greppels aangetroffen, die in verband werden gebracht met de ontginning van het plangebied in de middeleeuwen. Het aardewerk uit de greppels dateerde uit de dertiende tot de zestiende/zeventiende eeuw (Schiltmans 2007; Hoegen & Jansen 2008).

Op basis van deze eerdere resultaten van diverse onderzoeken in het onderzoeksgebied zijn in het PvE de volgende vragen geformuleerd:

- Zijn er één of meerdere restgeulen aanwezig in het onderzoeksgebied? Zo ja, hoe oud zijn deze en hebben ze gefunctioneerd tijdens het bestaan van de eventueel aanwezige nederzetting? Kan/kunnen de geul(en) in

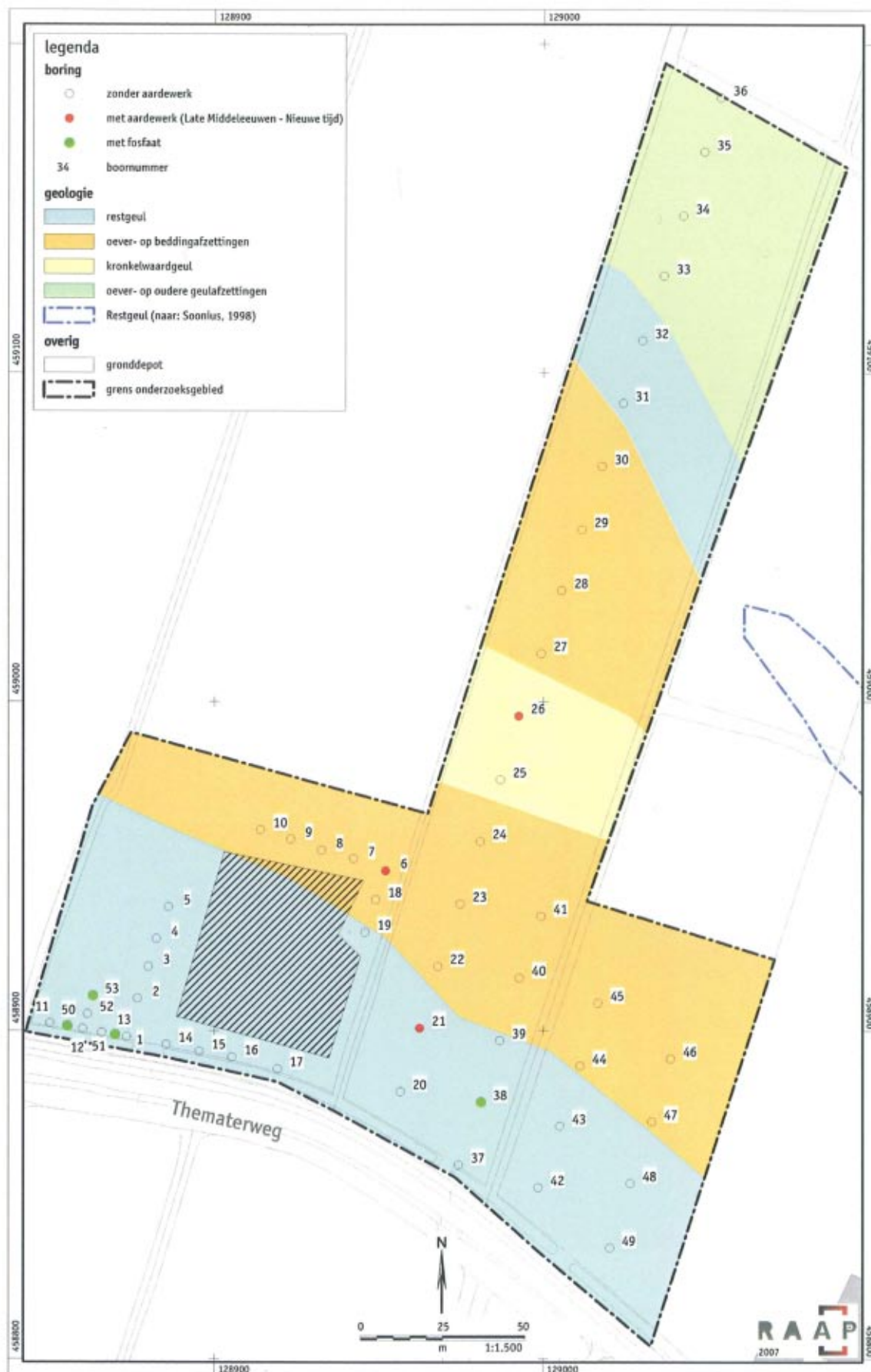

Afb.2.1 Overzicht van de eerder aangetroffen restgeulen in de omgeving van het onderzoeksterrein.

Afb.2.2 Resultaten van het booronderzoek 1998 uitgevoerd door Archeologisch Adviesbureau RAAP.

Bron: Soenius 1998, figuur 3.

Afb.2.3 Resultaten van het booronderzoek 2005 uitgevoerd door Archeologisch Adviesbureau RAAP.
Bron: Jansen 2005, Figuur 2.

verband gebracht worden met de geulen die zijn aangetroffen tijdens het booronderzoek van RAAP uit 1998 en 2001-2002 en de noodwaarneming in 2004?

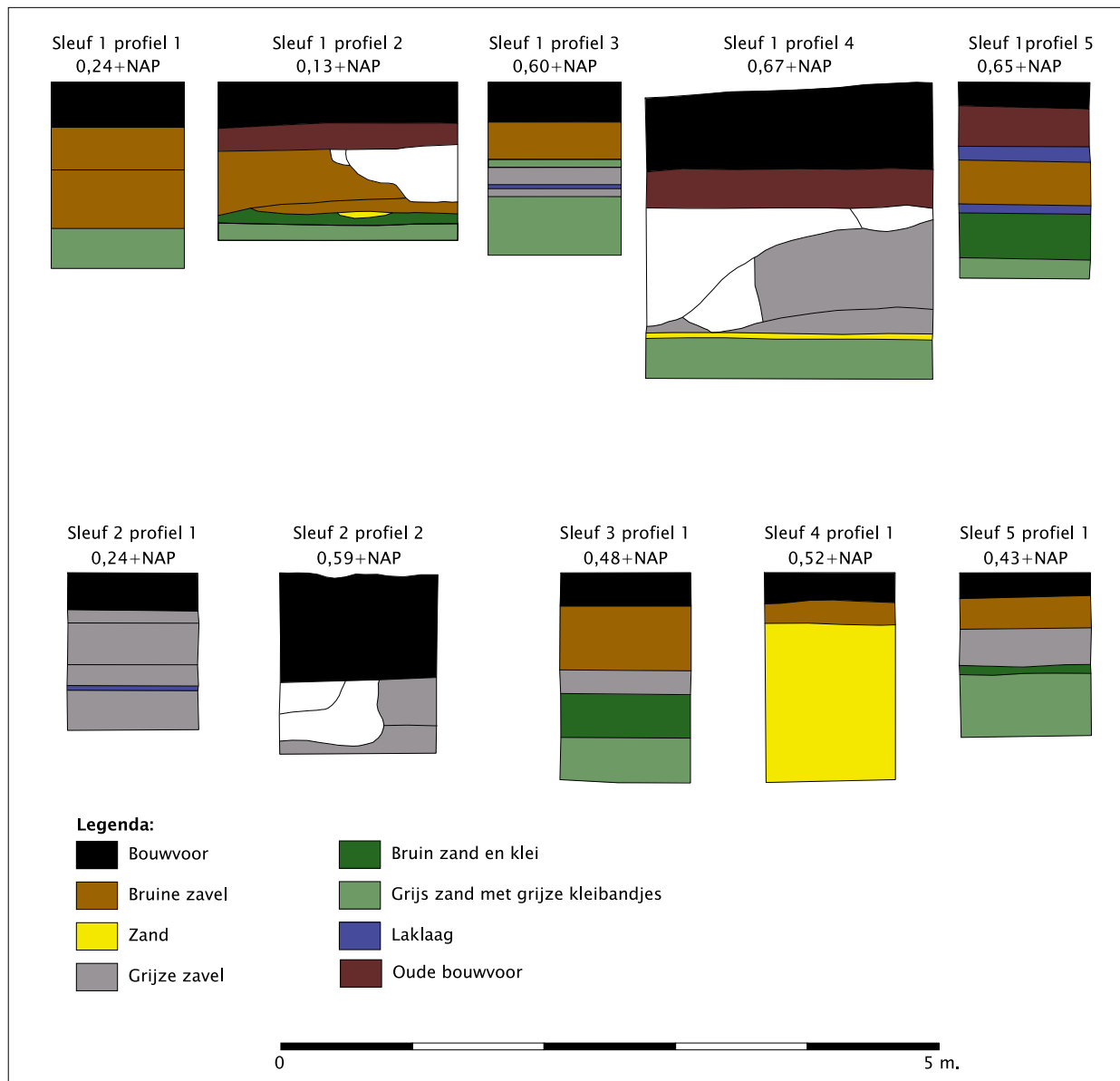
2.2 Opbouw van de bodem

Het onderzoeksgebied bevindt zich langs de noordelijke rand van de stroomrug van de Oude Rijn (Afb.2.2), dit is de zone waarbinnen de bedding- en oeverafzettingen van de rivier voorkomen. Naar het noorden toe gaan de afzettingen over in komafzettingen (Soonius 1998, 9).

Op de geomorfogenetische kaart van Berendsen staan de categorieën Fs2, Fs1, Fs3 en Fk1 aangegeven ter hoogte van het onderzoeksterrein (vanuit het zuidwesten richting het noordoosten).⁵ Dit betekent dat op relatief korte afstand de diepte van de zandige ondergrond verandert en deze ter hoogte van de kom plaats maakt

voor een kleipakket op veen (Berendsen 1982, 30-31). Bodemkundig gezien bestaat het onderzoeksgebied uit kalkloze poldervaaggronden gevormd door zavel en lichte en zware klei. De poldervaaggronden worden kleiiger naar de kom toe (Soonius 1998, 9). In 1998 werd vastgesteld dat de NAP-hoogte van het maaiveld op plaatsen met zand aan het oppervlak of direct onder de bouwvoor niet wezenlijk verschilt van de NAP-hoogte op plaatsen waar het zand dieper ligt. Door differentiële klink zou er wel een wezenlijk hoogteverschil aanwezig moeten zijn. Dat dit hoogteverschil er niet is kan wijzen op afvletten en/of egalisatie (Soonius 1998, 14). Direct ten noorden van de Thematerweg, ter hoogte van het onderzoeksterrein LR72 en ten zuiden van het onderzoeksterrein LR52 werd bij het booronderzoek in 1998 een Fs4⁶ en een Fs2 opbouw vastgesteld (Soonius 1998, 13).

Tijdens eerdere onderzoeken is de aanwezigheid van diverse restgeulen aangetoond. Daarom was het wenselijk

Afb.2.4 Overzicht profielkolommen archeologisch onderzoek LR72.

zowel in de noord-zuid als in de oost-west georiënteerde sleuven profielen te zetten. Dit werd echter beperkt door het feit dat deze, in verband met het profiel van de nieuwe sloten, niet te diep mochten worden aangelegd, bovendien was de ligging en lengte van de sleuven voorafgaand aan het onderzoek vastgelegd. Tijdens het aanleggen van de sleuven werd het duidelijk dat er op korte afstand geen grote verschillen in de bodem bleken op te treden. Zodoende werd ervoor gekozen te volstaan met de aanleg van enkele profielkolommen, in plaats van profielen over de volledige lengte van de sleuven. Over een afstand van circa 385 m van noord naar zuid zijn vijf profielkolommen van minimaal 1 m breed gedocumenteerd (sleuf 2 tot en met 5). Verder zijn over een lengte van circa 140 m van oost naar west eveneens vijf profielkolommen van minimaal 1 m breed gezet (sleuf 1) (Afb.2.4).

In sleuf 2, Profiel 1 (Afb.2.5) direct ten noorden van de Thematerweg is de bouwvoor circa 30 cm dik. Daaronder bevindt zich een pakket zavel van circa 40 cm dik, dat overgaat in een lichte klei. Op een diepte van circa 85 cm onder maaiveld is een laklaag waargenomen (maaiveldhoogte: 0,24 m+NAP). Daaronder bevindt zich weer een pakket zavel.

Ongeveer 35 m noordelijker zijn in Profiel 2 (Afb.2.6) onder de eerste noord-zuidgreppel (Greppel 1), de onderste twee afzettingen eveneens waargenomen vanaf circa 110 cm onder maaiveld (maaiveldhoogte: 0,59 m+NAP), maar de zuidelijker aangetroffen laklaag ontbreekt hier.

In de drie noordelijk gelegen sleuven, over een totale lengte van 212 m, is per sleuf één steekprofiel gezet. Sleuf 3, Profiel 1 bevindt zich circa 175 m ten noorden van de Thematerweg (Afb.2.7).

Onder een circa 25 cm dikke bouwvoor bevindt zich een pakket bruine zavel van circa 50 cm dik. Daaronder bevindt zich een laag grijze zavel van circa 18 cm, gevolgd door een 35 cm dik pakket van bruin kleig zand. Circa 1,30 m onder maaiveld (maaiveldhoogte: 0,48 m+NAP) begint een pakket van grijs zand en kleibaantjes. Ruim 100 m noordelijker, in Sleuf 4, Profiel 1 bevindt zich onder de circa 20 cm dikke bouwvoor, een dunne zavellaag van circa 15 cm dik (Afb.2.8). Daaronder bevindt zich alleen zand. Circa 70 m ten noorden hiervan, in Sleuf 5, Profiel 1 is de bouwvoor 20 cm dik, daaronder bevindt zich een 20 cm dik pakket van bruine zavel (Afb.2.9). Dit gaat over in een grijze zavellaag van circa 25 cm dik. Hieronder bevindt zich een 10 cm dik laagje van bruin kleig zand, dat ook in Sleuf 3 is waargenomen. Het onderste pakket bestaat uit grijs zand afgewisseld met grijze kleilaagjes en bevindt zich 80 cm onder maaiveld (maaiveldhoogte: 0,43 m+NAP).

Van west naar oost zijn verdeeld over sleuf 1 in totaal vijf profielen gezet over een lengte van ruim 140 m. Het meest westelijke profiel (Afb.2.10), sleuf 1, Profiel 1, toont een bouwvoor van circa 30 cm, met daaronder een zavel pakket van 80 cm dik met onderin wat grind. Op een diepte van 110 cm onder maaiveld (maaiveld-

Afb.2.5 Sleuf 2, Profiel 1.

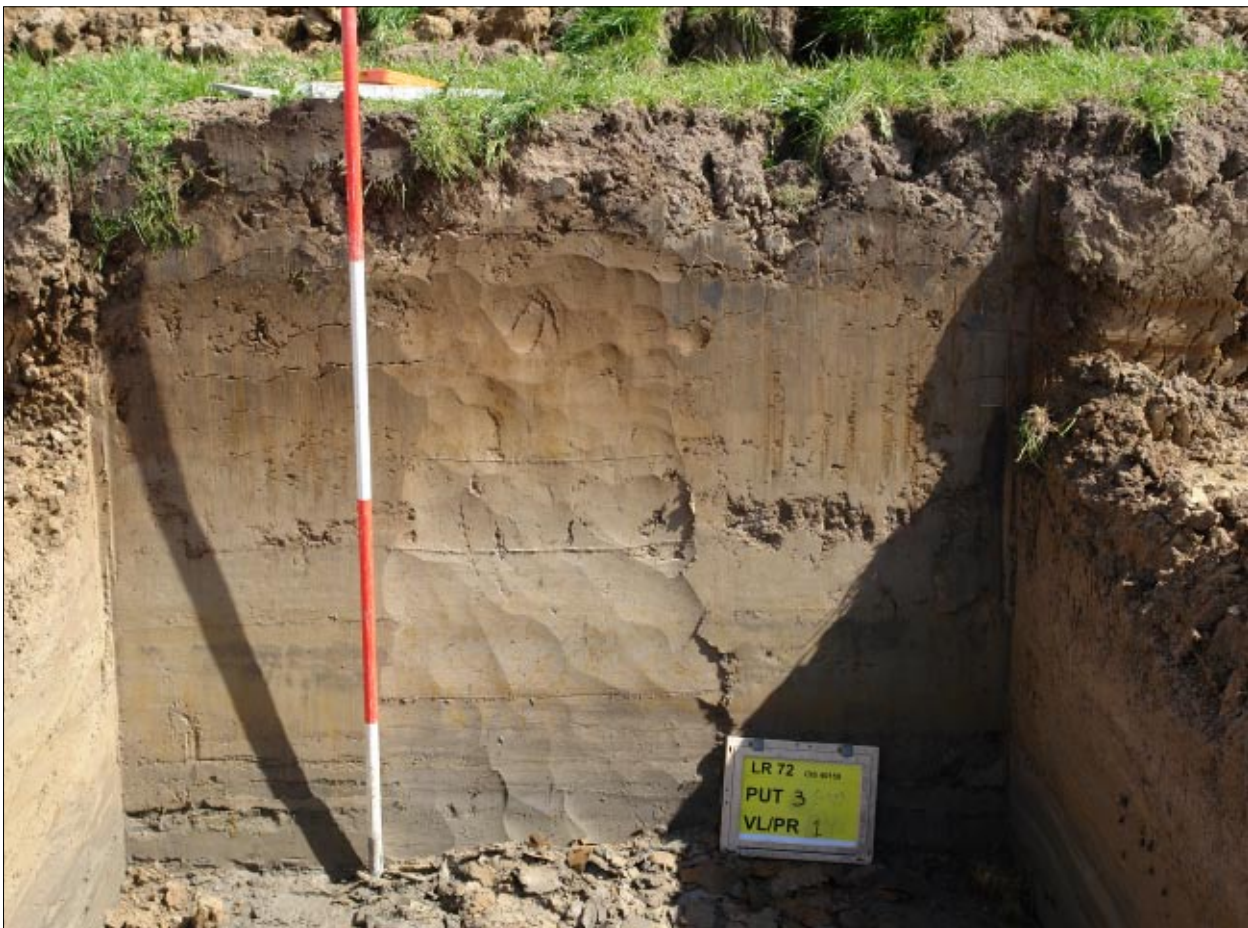
Afb.2.6 Sleuf 2, Profiel 2.

hoogte: 0,24m+NAP) begint een pakket van grijs zand en kleibaantjes.

Ruim 50 m oostelijker is in sleuf 1, Profiel 2 gezet (Afb.2.11). Hier is de bouwvoor met circa 50 cm, opvallend dikker. Hij blijkt uit twee lagen te bestaan, dus kennelijk heeft een recentere ophoging plaatsgevonden. Onder de bouwvoor bevindt zich een maximaal 50 cm dik pakket zavel, met daaronder twee naar het oosten duike laagjes van zand en klei. Op een diepte van 110 cm onder maaiveld (maaiveldhoogte: 0,13 m+NAP) is opnieuw het pakket met grijs zand en kleibaantjes aangetroffen.

Ongeveer 28 m oostelijker is in sleuf 1, Profiel 3 gezet (Afb.2.12). De bouwvoor is 30 cm dik, met daaronder een pakket van zavel van circa 60 cm dik, afgewisseld met een zandbandje en een organisch bandje. Op een diepte van 80 cm onder maaiveld begint het pakket met grijs zand en kleibaantjes (maaiveldhoogte: 0,20 m+NAP).

Circa 15 m oostelijker is in sleuf 1, Profiel 5 gezet (Afb.2.13). Ook hier is de bouwvoor 50 cm dik, en bestaat uit twee lagen. Direct onder de oudste bouwvoor bevindt zich een laklaag van circa 10 cm dik, met daaronder een pakket van zavel met een dikte van 75 cm. Halverwege het pakket bevindt zich een tweede laklaag. Circa 140 cm onder maaiveld (maaiveldhoogte: 0,65 m+NAP) beginnen de afzettingen van grijs zand en kleibaantjes.

Afb.2.7 Sleuf 3, Profiel 1.

Afb.2.8 Sleuf 4, Profiel 1.

Afb.2.9 Sleuf 5, Profiel 1.

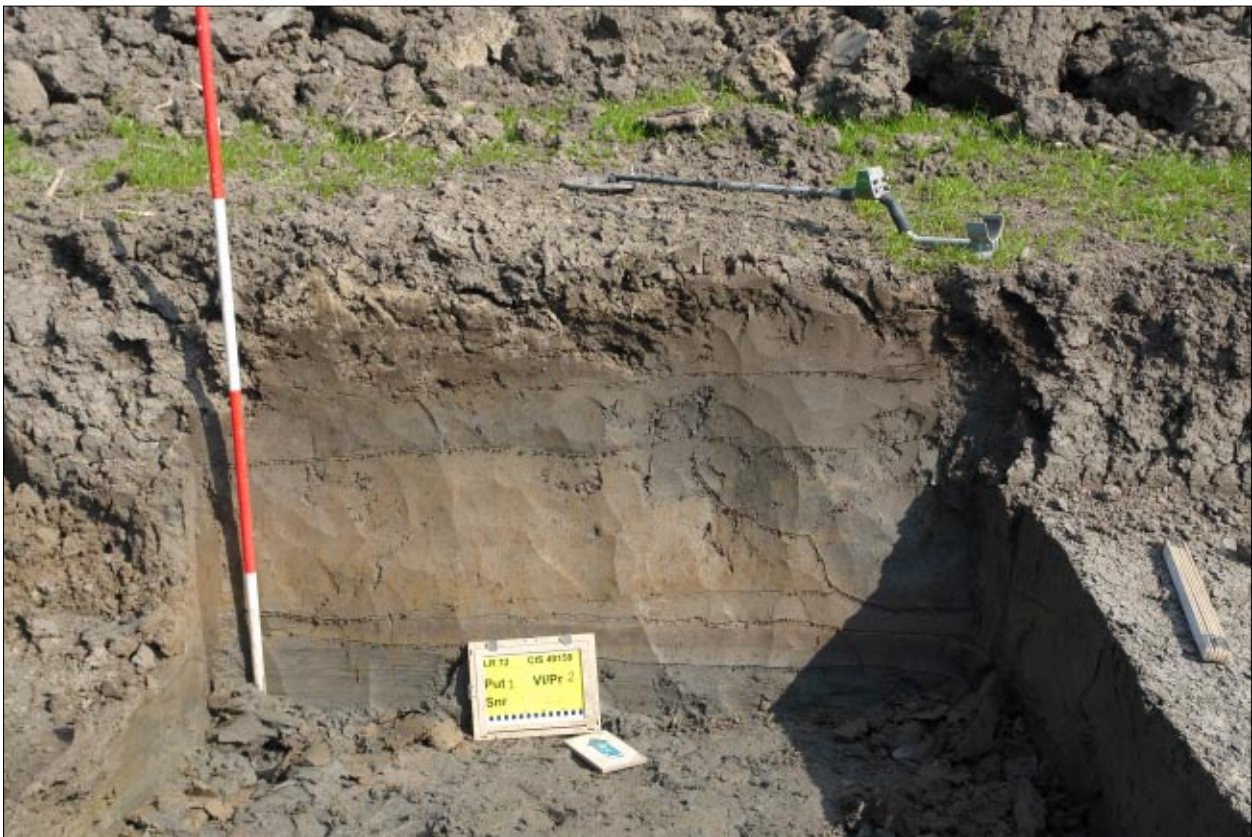
Tot slot is ruim 30 m oostelijker in sleuf 1, Profiel 4 gezet (Afb.2.14). Hier is de bouwvoor maximaal 95 cm dik en bestaat uit twee lagen: één min of meer recent pakket met daaronder de oude bouwvoor (30 cm). Op een diepte van 110 cm onder maaiveld (maaiveldhoogte: 0,67m+NAP) bevindt zich een zavelpakket van bijna 1 m dik, met daaronder een dun zandbaantje. Op een diepte van bijna 2 m beginnen de afzettingen van grijs zand en kleibaantjes.

2.3 Conclusie

Van zuid naar noord kan worden vastgesteld dat in sleuf 2 tot een diepte van 1,20 tot 1,40 m onder maaiveld (maaiveldhoogte: tussen 0,24 m en 0,59 m+NAP) zavel- en kleipakketten bevinden. In de meest zuidelijke profielkolom werd een laklaag gezien. In sleuf 3 is het zand op een diepte van 90 cm onder maaiveld aangetroffen, onder een pakket zavel van 70 cm dik (maaiveldhoogte: 0,48 m+NAP). In sleuf 4 bevindt het zand zich op een diepte van 40 cm onder maaiveld, en wordt overdekt door een pakket zavel van slechts 20 cm dik. In de noordelijkste sleuf duikt het zand weer naar 50 cm onder maaiveld, met daarop een pakket zavel van circa 50 cm dik. In sleuf 1, evenwijdig aan de ontginningsbasis, bevindt het zand zich op een diepte van circa 1 m onder maaiveld

Afb.2.10 Sleuf 1, Profiel 1.

Afb.2.11 Sleuf 1, Profiel 2.

Afb.2.12 Sleuf 1, Profiel 3.

Afb.2.13 Sleuf 1, Profiel 5.

en is het zavelpakket circa 80 cm dik. In twee profielkolommen zijn laklagen aangetroffen.

Op basis van de profielen blijkt dat het onderzoeksterrein zich inderdaad op de rand van de stroomrug van de Oude Rijn bevindt (Fs2 afzettingen), en het zandlichaam (de beddingafzetting) van de Oude Rijn die op de kaart van Berendsen staat aangegeven, bij het onderzoek is aangesneden (Fs1 afzettingen).

Van restgeulen is in de sleuven van het archeologisch onderzoek LR72 niets aangetroffen. Hiervoor is een aantal verklaringen te geven. In de eerste plaats is de eerder aangetroffen restgeul (C) geheel buiten het bereik van de noord-zuid georiënteerde sleuven (2-5) komen te vallen. In de tweede plaats konden de profielenkolommen niet diep genoeg aangelegd worden, zodoende zou de restgeul (E) die zich ter hoogte van sleuf 1 moet bevinden gemist kan zijn. Toch lijkt dit niet waarschijnlijk aangezien we ook hier met stroomrugafzettingen (Fs1-Fs4) te maken lijken te hebben. Voor het meest oostelijk gelegen perceel dat nu onderzocht is, lijkt het daarom heel goed mogelijk dat destijds bij het booronderzoek in 2005 toch sporen zijn aangetroffen die ingegraven zijn in een Fs4 afzetting. Voor het zuidelijk van LR52 gelegen perceel zou het bovendien kunnen zijn dat inderdaad een waterloop, maar dan een gegraven waterloop zoals een wetering is aangetroffen.

Voorafgaand aan het onderzoek werden in het PvE met betrekking tot de fysieke geografie de volgende vragen geformuleerd:

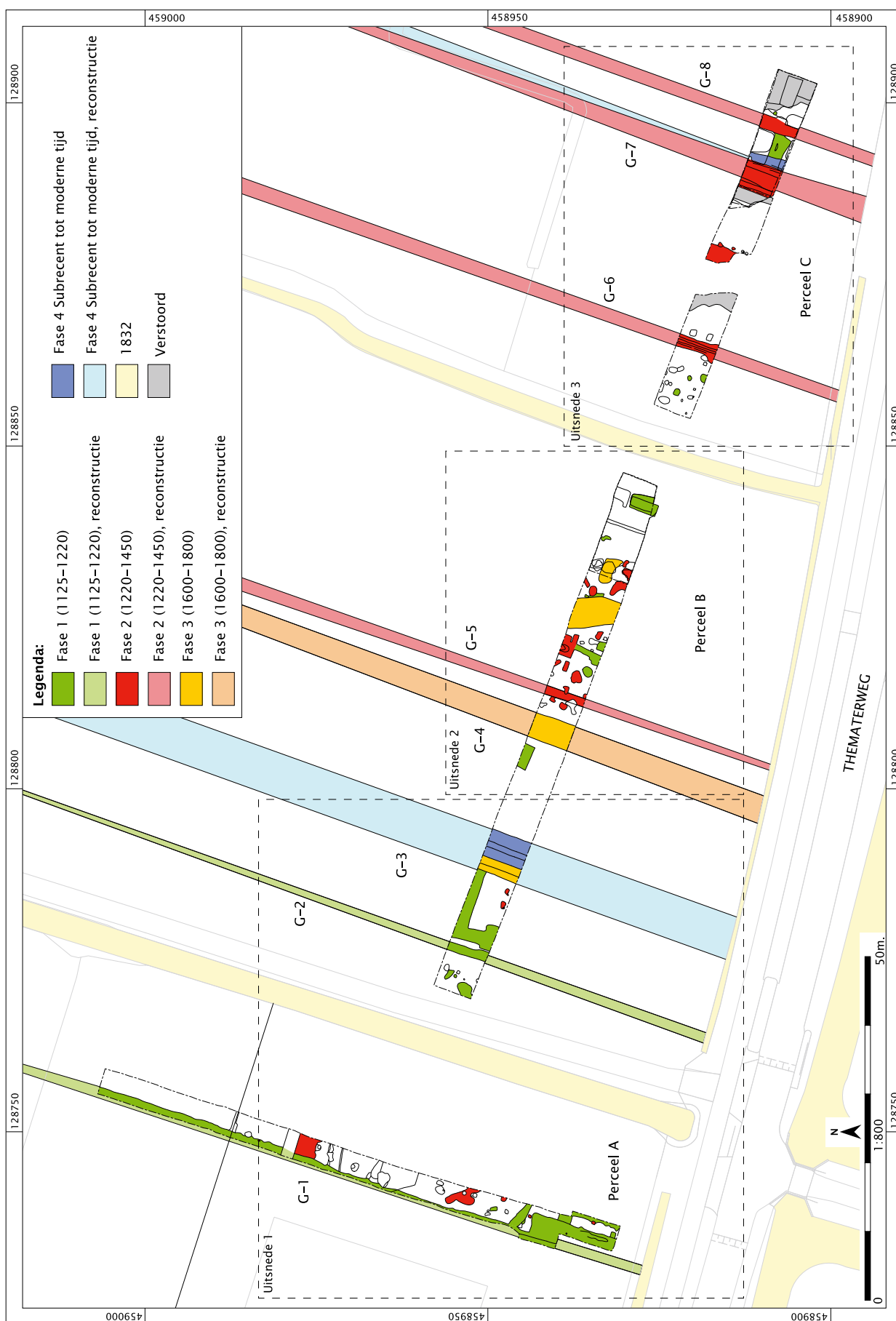
- Zijn er één of meerdere restgeulen aanwezig in het onderzoeksgebied? Zo ja, hoe oud zijn deze en hebben ze gefunctioneerd tijdens het bestaan van de eventueel aanwezige nederzetting? Kan/kunnen de geul(en) in verband gebracht worden met de geulen die zijn aangetroffen tijdens het booronderzoek van RAAP uit 1998 en 2001-2002 en de noodwaarneming in 2004?

Op basis van de informatie uit profielen en de aangelegde vlakken kan gesteld worden dat tijdens het onderzoek geen (nieuwe) restgeulen zijn aangetroffen. Wel werd in sleuf 4 het zandlichaam (de beddingafzetting) van de Oude Rijn aangesneden. Deze staat ook op de kaart van Berendsen aangegeven (Fs1).

Tot slot kan geconcludeerd worden dat het nu onderzochte terrein inderdaad in het verleden is afgevlodt dan wel geëgaliseerd.

Afb.2.14 Sleuf 1, Profiel 4.

Afb.3.1 Alle-sporen-kaart LR72.

3 Archeologische resultaten

Sporen en structuren

De sporen bestaan uit greppels, kuilen en paalkuilen (Afb.3.1). Structuren zijn niet te reconstrueren als gevolg van de geringe sleufbreedte. Alle sporen zijn ingegraven in een bruine tot grijsbruine zware zavel. De vlakken zijn tussen 0,10 m+NAP en 0,50 m-NAP aangelegd (maaiveldhoogte: tussen circa 0,03 en 0,50 m+NAP).

Op basis van het vondstmateriaal kunnen vier bewonings- en gebruiksfases worden onderscheiden.

Fase 1 betreft de periode 1125-1220 en is gedateerd op grond van ontbreken van specifieke aardewerktypen of juist het voorkomen ervan (Zie hoofdstuk 4). In deze periode wordt in het nu onderzochte deel van de polder voor het eerst gewoond. Fase 2 betreft de periode 1220-1450; Fase 3 beslaat de periode 1600-1800, waarin na een hiaat van 150 jaar het gebied weer in gebruik lijkt te worden genomen; en tot slot Fase 4 die in de subrecente tot moderne tijd valt.

Allereerst worden de noord-zuid georiënteerde greppels besproken die zo kenmerkend zijn voor de polder. Daarna worden de aangetroffen sporen per perceel besproken.

De greppels

Greppel 1

Deze noord-zuid georiënteerde greppel is het meest westelijk aangesneden spoor en werd gezien in sleuf 2 (spoor 1) en sleuf 4 (spoor 3). Het spoor is over een lengte van in totaal 90 m waargenomen, maar is niet over de volledige breedte in beeld gekomen (Afb.3.2). De greppel is circa 90 cm diep (vlakhoogte: 0,06 m+NAP) en bevatte meerdere vullingslagen, waaruit blijkt dat hij in het verleden een aantal maal is uitgediept. Op basis van het materiaal dateert dit spoor uit Fase 1.

Afb.3.2 Greppel 1 in sleuf 4.

Afb.3.3 Greppel 2, sleuf 1, spoor 7.

Afb.3.4 Greppel 3.

Afb.3.5 Greppel 4.

Afb.3.6 Greppel 5.

Greppel 2

Dit spoor is eveneens noord-zuid georiënteerd (sleuf 1, spoor 7) en is over een lengte van 5,75 m gezien (Afb.3.3). Het is circa 1,40 m breed. De bodem is komvormig en het spoor is maximaal 50 cm diep (vlakhoogte: 0,24 m-NAP). De vulling bestaat uit een grijze zandige zware zavel. Uit het spoor is een klein model maaiaak (Vnr 62) afkomstig. Op basis van het materiaal dateert dit spoor uit Fase 1.

Greppel 3

Deze noord-zuid georiënteerde greppel (sleuf 1, spoor 11) is ruim 6 m breed en minstens 60 cm diep (vlakhoogte: 0,17m-NAP). Het blijkt echter om twee fasen van aanleg te gaan (Afb.3.4). Aan de westzijde, waar de vulling uit grijze zavel bestaat, dateert het materiaal uit de zestiende eeuw en zeventiende eeuw (1550-1700). Aan de oostzijde, met een vulling van bruine zavel, dateert het materiaal uit de negentiende-twintigste eeuw. De greppel staat bovendien op de kadastrale kaart van 1832 afgebeeld. Op basis hiervan dateert dit spoor uit Fase 3 en 4.

Greppel 4

Deze noord-zuid georiënteerde greppel (sleuf 1, spoor 14) dateert vermoedelijk uit de zestiende-zeventiende eeuw (Afb.3.5). Het spoor heeft een vlakke bodem en is 90 cm diep (vlakhoogte: 0,64 m-NAP). Het heeft een vulling van grijze, iets humeuze, zavel. De vondsten bestaan

uit aardewerk, daterend uit de periode 1220-1450 en 1600-1800. Toch kon tijdens het couperen niet direct een duidelijke fasering worden onderscheiden. Waarschijnlijk gaat het bij het vroege materiaal om opspit. Deze greppel staat niet op de kadastrale kaart van 1832. Waarschijnlijk was hij toen al verdwenen.

Op basis van het materiaal dateert dit spoor uit Fase 3.

Greppel 5

Deze noord-zuid georiënteerde greppel (sleuf 1, spoor 19) heeft een vlakke bodem, is 1,25 m breed en 30 cm diep (vlakhoogte: 0,48 m-NAP). Het aangetroffen aardewerk dateert tussen 1050 en 1200. Het spoor oversnijdt echter een kuil waarin baksteen werd aangetroffen (Afb.3.6). De greppel dateert op basis van het aardewerk uit Fase 1, maar op basis van de oversnijding vermoedelijk uit Fase 2, dus 1220-1450.

Greppel 6

Deze noord-zuid georiënteerde greppel (sleuf 1 sectie C, spoor 9) is 1,75 m breed (Afb.3.7). Hij heeft een vlakke bodem en is circa 40 cm diep (vlakhoogte: 0,03 m+NAP). De vulling bestaat uit één laag donkergrijze zavel met daar boven twee vullingslaagjes met een kluitige vulling. Uit het spoor zijn geen vondsten afkomstig. Het bevindt zich in een deel van het onderzoeksgebied met alleen sporen die uit Fase 1 dateren, en het oversnijdt een niet nader te dateren spoor. Mogelijk dateert de greppel uit Fase 2.

Greppel 7

Deze noord-zuid georiënteerde greppel (sleuf 1 sectie D/B, spoor 7,8,9) is minstens 5,80 m breed. In de coupe is te zien dat het om één greppel gaat die meerdere keren is uitgegraven (Afb.3.8). In totaal is hij bijna 1 m diep (vlakhoogte: 0,20 m-NAP). De vullingen bestaan uit grijze tot grijsbruine zavel, en bevatten baksteen en aardewerk uit de periode 1275-1450, maar ook 1800 tot 1950. Het vroege materiaal werd aan de westzijde van het spoor aangetroffen. Het jongste materiaal werd aan de oostelijke zijde van het spoor aangetroffen. Het gaat echter om één scherfje industrieel wit aardewerk. De greppel staat echter niet op de kadastrale kaart van 1832, noch op de moderne kaarten. Het is mogelijk dat het om een greppel uit Fase 2 gaat, die in Fase 4 is uitgediept en weer dichtgegooid.

Greppel 8

Deze meest oostelijk gelegen noord-zuid georiënteerde greppel (sleuf 1 sectie B, spoor 5) is circa 1,80 m breed. In het vlak lijkt hij in verbinding te staan met Greppel 7 (Afb. 3.9). In de coupe blijkt dat hij een min of meer komvormige bodem heeft en maximaal 35 cm diep is

Afb.3.7 Greppel 6.

Afb.3.8 Greppe 7.

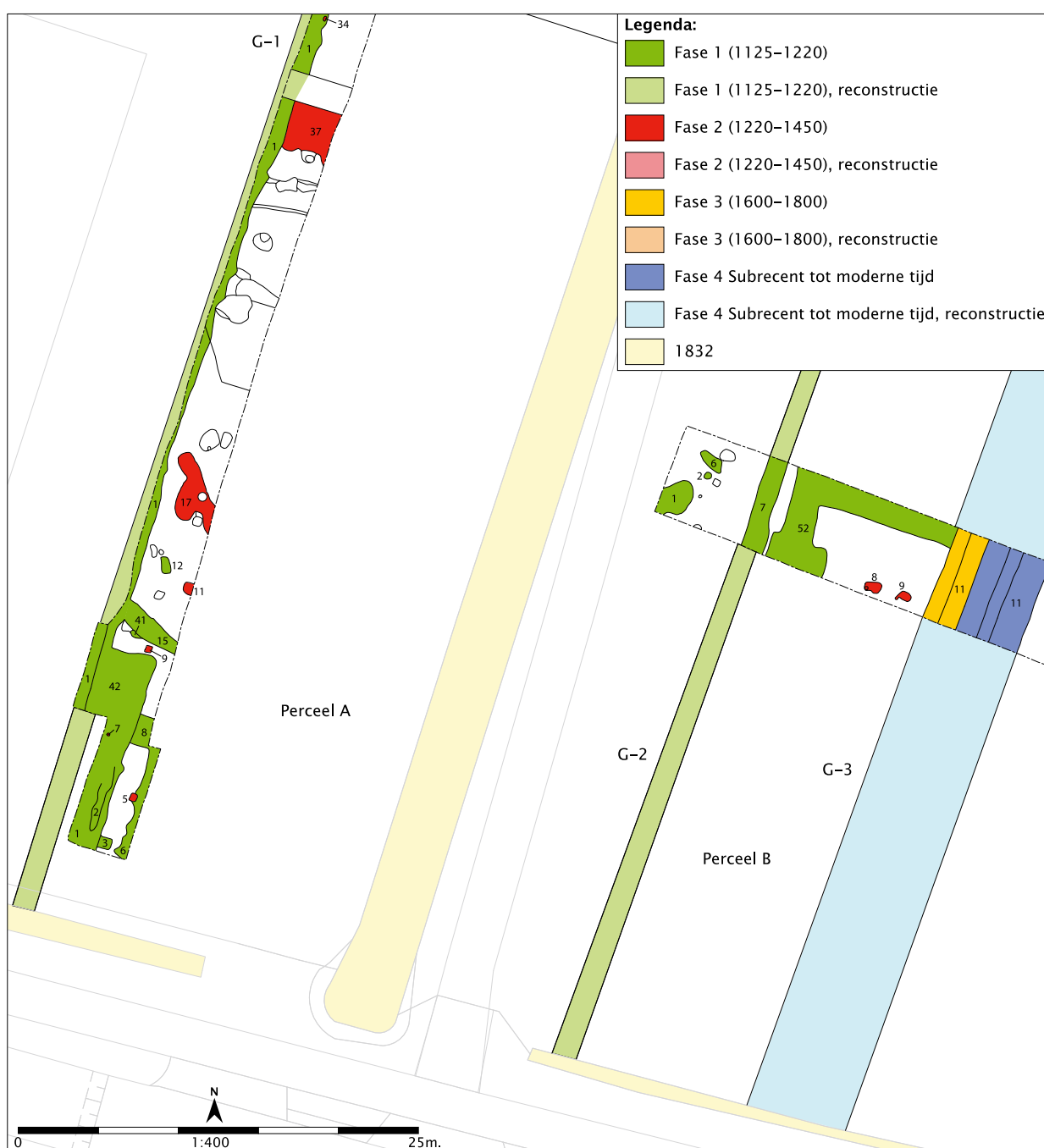
Afb.3.9 Greppe 8.

(vlakhoogte: 0,40 m-NAP). Hij oversnijdt de dwarsverbinding, die op zijn beurt weer oversneden wordt door Greppel 7.

De dwarsverbinding oversnijdt echter een noord-zuid georiënteerde spoor, vermoedelijk een noord-zuid georiënteerde greppel (sleuf 1 sectie B, spoor 12). De vulling bestaat uit een lichtbruine zavel. Het materiaal uit greppel 8 dateert uit Fase 1. Het spoor bevatte echter een brok baksteen, waarmee de datering van de greppel waarschijnlijk in Fase 2 valt.

Conclusie

Allereerst zijn er de moderne sloten, die al op de kadastrale kaart van 1832 staan afgebeeld. Deze begrenzen de huidige percelering. Op basis van het onderzoek LR72 kan echter niet worden vastgesteld hoe oud zij werkelijk zijn. Op grond van de gegevens van het zeventiende-eeuwse landmeterkaartje kan worden vermoed dat zij in ieder geval rond 1600 al moeten hebben bestaan. In deze periode liggen ook G-3 en G-4 open, waarvan G-3 wel op de kaart van 1832 staat afgebeeld en G-4 niet. Deze laatste is dus voor die tijd buiten gebruik geraakt.

Afb.3.10 Uitsnede alle-sporen-kaart: Perceel A en een deel van perceel B.

De greppels G-5, G-6, G-7 en G-8 zijn in ieder geval laat-middeleeuws van oorsprong en raken rond 1450 buiten gebruik. De greppels G-1 en G-2 dateren uit de vroegst vastgestelde fase van de ontginning en functioneren niet later dan 1220.

De aangetroffen greppels laten zien dat er geen sprake is van een statische situatie, maar dat er veranderingen door de tijd heen optreden. In de eerste plaats zullen greppels en/of sloten gegraven bij de ontginning van de hoger gelegen stroomruggen. Het kon niet worden vastgesteld of één van de aangetroffen greppels aan de vroegste ontginning kan worden toegewezen. Later vindt de restontginning met de herverkaveling plaats, mogelijk zijn G-1 en G-2 aan te wijzen als sporen die hiertoe behoren. Verder zal als gevolg van veranderingen in de waterhuishouding en vernatting van de gronden het graven van nieuwe greppels en/of sloten nodig zijn geweest. Mogelijk zijn G-5 tot en met G-8 het resultaat van deze situatie.

Overige sporen: kleine greppels en (paal-) kuilen

Perceel A

De overige sporen zijn aangetroffen op de koppen van de drie huidige percelen (Afb.3.10).

De sporen op het meest westelijke perceel (A) dateren grotendeels uit de periode 1125-1220 en bestaan uit een langwerpige kuil, diverse paalkuilen en een aantal oost-

west georiënteerde greppels. Op basis van het materiaal dateren de meeste sporen uit Fase 1 en een aantal uit Fase 2.

De langwerpige kuil

Dit spoor (sleuf 2, spoor 42) is 80 cm diep (vlakhoogte: 0,06 m-NAP) en heeft een vlakke bodem.

Het is over een lengte van ruim 12 m waargenomen. Het is noord-zuid georiënteerd en circa 3,5 m breed. Het spoor heeft meerdere vullingen, waarvan de bovenste uit donkergrijze zavel bestaat.

Het spoor wordt oversneden door Greppel 1.

Op basis van het materiaal dateert de kuil tussen 1050 en 1220. Uit de bovenste vulling is echter een pot (Vnr 80) afkomstig die dateert rond 1300, mogelijk is deze later ingegraven (Afb.3.11). Dergelijke potten kunnen gediend hebben om muizen te vangen, en worden ook wel aangeduid met de term 'muizenpot'. Zij worden aangetroffen op erven van boerderijen in de buurt van hooibergen of spiekers (Esser 2006, 3-4; Van der Kamp 2010, 229-242). Of het hier ook om een dergelijk pot gaat, is niet vast te stellen. De inhoud van de pot is gezeefd, maar er werden geen muizenbotjes in gevonden.

Op basis van het materiaal zou dit spoor uit Fase 1 dateren.

Oost-west greppel 9

Uit dezelfde periode dateert ook een oost-west georiënteerde greppel (sleuf 2, spoor 15), die lijkt af te wateren op Greppel 1. Er is namelijk geen oversnijding waargenomen. Het spoor heeft een vlakke bodem en is circa 15 cm diep (vlakhoogte: 0,06 m+NAP). De vulling bestaat uit een donkergrijsbruine zavel. Het spoor oversnijdt echter een kuil (spoor 41) van circa 20 cm diep met een komvormige bodem. De kuil bevat twee vullingen. De bovenste vulling bestaat uit grijs zand met houtskool en fosfaat. De onderste vulling is een grijsbruin gevlekte zavel met fosfaat. Uit de bovenste vulling komt materiaal dat uit 1100-1200 dateert. Op basis van het materiaal dateert dit spoor uit Fase 1.

Oost-west greppel 10

Deze greppel (sleuf 2, spoor 29) is eveneens oost-west georiënteerd en lijkt uit minimaal twee fasen te bestaan. Het spoor is maximaal 85 cm diep (vlakhoogte: 0,06 m-NAP). Het spoor is in de eerste fase circa 1 m breed, op het vlak circa 2 m. De vullingen bestaan uit bruine of grijze lichte zavel. Het spoor wordt oversneden door een kuil (spoor 30) en door Greppel 1. Uit het spoor is geen daterend materiaal afkomstig. Op basis van de oversnijding dateert dit spoor uit Fase 1.

Afb.3.11 De 'muizenpot' in situ.

(Paal-) kuilen

In sleuf 2 zijn achttien (paal-)kuilen aangetroffen. Zij variëren in diepte van 15 tot 50 cm (vlakhoogte: 0,06 m+NAP en 0,00 m NAP). De breedte varieert van 40 tot 100 cm. De vullingen bestaan uit bruine en grijze zavel. Vijf sporen bevatten materiaal daterend tussen 1050-1270. Slechts twee bevatten materiaal uit 1275-1450 en in twee andere werd baksteen aangetroffen. In de overige kuilen werd geen materiaal gevonden.

Op basis van het materiaal dateert een deel van de sporen uit Fase 1 en een ander deel uit Fase 2.

Perceel B

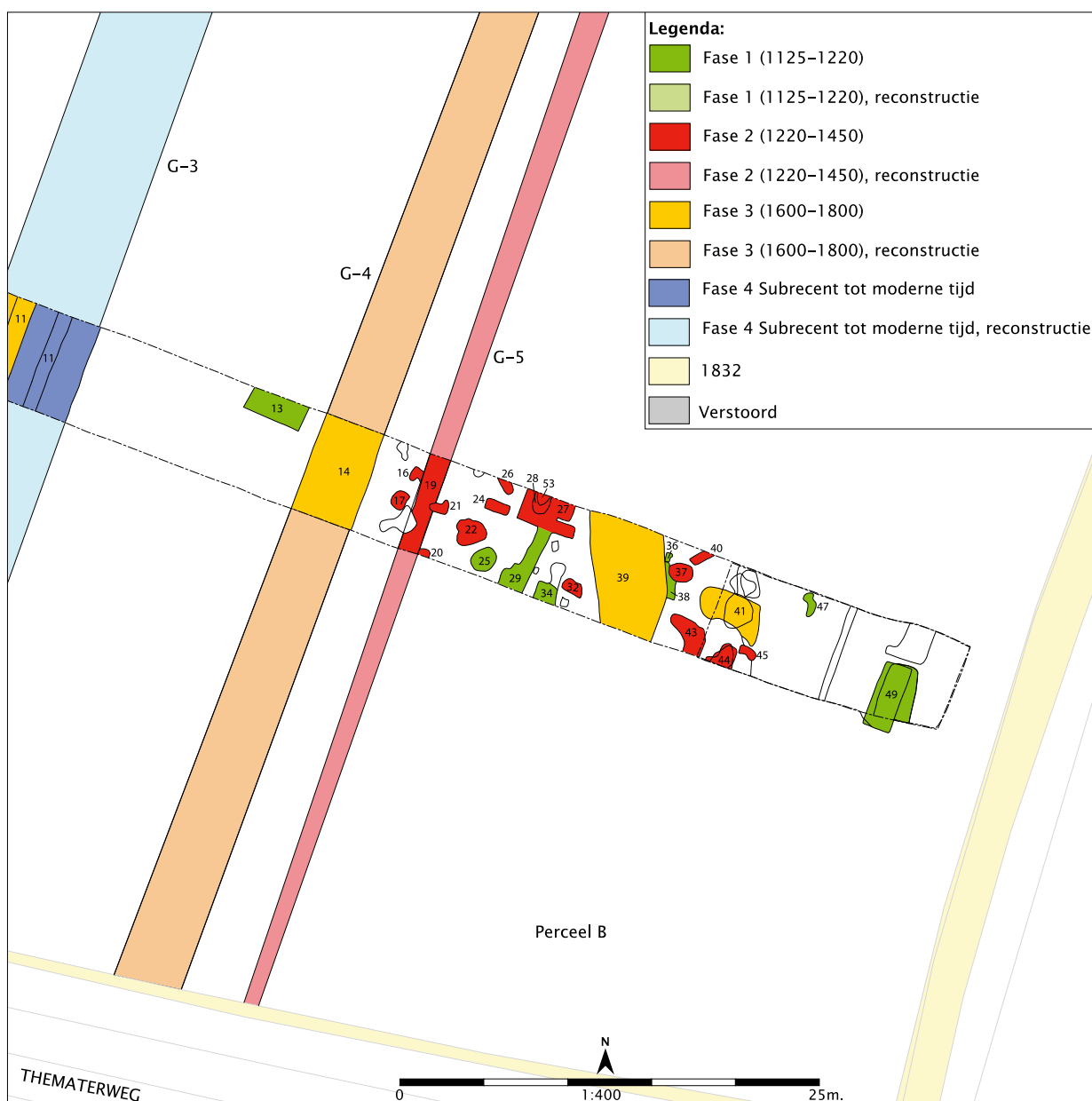
In sleuf 1 zijn zeven (paal-)kuilen ten westen van Greppel 2 aangetroffen (Afb.3.10). Drie daarvan bevatten daterend

materiaal. De sporen zijn minimaal 10 tot maximaal 75 cm diep (vlakhoogte: 0,20 m+NAP). De breedte bedraagt minimaal circa 20 cm tot 2,80 m.

Op basis van het materiaal dateren de sporen uit Fase 1.

'Hoekige' greppel

Ten oosten van Greppel 2 bevindt zich een greppel die een haakse hoek in oostelijke richting maakt (sleuf 1, spoor 52). De lengte bedraagt 5,80 m van noord naar zuid, met een breedte van maximaal 3,75 m en minimaal 1,95 m. Van oost naar west is de lengte minimaal 10,40 m, met een minimale breedte van 1,55 m. De bodem van het spoor is onregelmatig en heeft een maximale diepte van 1,05 m (vlakhoogte 0,24 m+NAP). De vulling bestaat uit een grijsbruin gevlekte tot grijze zavel. Een mes met

Afb.3.12 Uitsnede alle-sporen-kaart: Perceel B.

de mesheftbeschermer (Vnr 27) uit het spoor dateert tussen 1050-1200. Het spoor dateert op basis van het materiaal uit Fase 1.

(Paal-) kuilen

Direct ten oosten van deze greppel bevinden zich twee paalkuilen, met een diepte van maximaal 60 cm. De sporen zijn maximaal 1 m lang, en 70 cm breed. Beide sporen hebben een vulling van grijsbruine zavel. Van één paalkuil (sleuf 1, spoor 9) kon de paalkern nog worden waargenomen. Van de tweede paalkuil (sleuf 1, spoor 8) kon worden vastgesteld dat deze was uitgegraven. Dit spoor bevatte baksteen. Op basis van het materiaal dateren de sporen uit Fase 2.

Rechthoekige kuil

Tussen Greppel 3 en Greppel 4 bevindt zich een rechthoekige kuil (sleuf 1, spoor 13) (Afb.3.12). Deze is circa 3,55 m lang, en minimaal 1,55 m breed. Het spoor bevat meerdere vullingslagen, donkergrijze zavel, en brokken lichtgrijze/lichtbruine zavel. Het heeft een vlakke bodem.

De diepte bedraagt 50 cm (vlakhoogte: 0,59 m-NAP). Op basis van het materiaal dateert dit spoor uit Fase 1.

(Paal-) kuilen

Tussen Greppel 4 en Greppel 5 bevinden zich vier (paal-) kuilen, en ten oosten van Greppel 5 tot de moderne sloot nog eens zesentwintig andere exemplaren. Alle sporen zijn gevuld met een donkergrijze tot donkerbruine zavel. De eerste vier paalkuilen zijn minimaal 1,15 m lang, en 0,60 m breed, tot maximaal 2 m bij 1,65 m. Het kleinste spoor (sleuf 1, spoor 15) is bijna 20 cm diep, het grootste spoor (sleuf 1, spoor 18) is 35 cm diep (vlakhoogte: 0,55 m-NAP). Op basis van het materiaal dateren twee sporen (sleuf 1, spoor 16 en 17) uit Fase 2.

Direct ten oosten van Greppel 5 bevinden zich zes (paal-) kuilen waarvan het kleinste volledig in beeld gekomen spoor 1,15 bij 0,85 m is (sleuf 1, spoor 21), en het grootste 1,80 bij 1,55 m. Spoor 22 is een uitgegraven paalkuil met diverse vullingen (sleuf 1, spoor 22). Het spoor is 95 cm diep, met een komvormige bodem (vlakhoogte: 0,49 m-NAP). Spoor 21 is slechts 15 cm diep en heeft een

Afb.3.13 Uitsnede alle-sporen-kaart: Perceel C.

vlakke bodem (vlakhoogte: 0,49 m-NAP). Op basis van het materiaal dateert één spoor (sleuf 1, spoor 25) uit Fase 1, de overige sporen uit Fase 2.

Greppel of langwerpige kuil

Dit spoor (sleuf 1, spoor 29) is noord-zuid georiënteerd en is op het breedste deel 3,65 m, en op het smalste deel circa 80 cm breed. Aan de zuidkant heeft het spoor een onregelmatige bodem van circa 20 cm diep. Naar het noorden toe wordt het spoor dieper en wordt oversneden door een kuil (sleuf 1, spoor 28/53) van 50 cm diep (vlakhoogte: 0,45 m-NAP). Op basis van het materiaal dateert dit spoor uit Fase 1. De kuil uit Fase 2.

(Paal-) kuilen

De (paal-)kuilen ten oosten van de greppel of langwerpige kuil (sleuf 1, spoor 29) zijn minimaal 40 bij 25 cm (sleuf 1, spoor 30) en 1,30 bij minimaal 1,10 m (sleuf 1, spoor 34).

Op basis van het materiaal dateren de sporen uit Fase 2.

Kuil

Dit spoor (sleuf 1, spoor 39) is 6,75 m lang en minstens 4,35 m breed. Het heeft meerdere vullingslagen en lijkt minstens één maal te zijn uitgegraven. Het heeft een min of meer vlakke bodem en een diepte van circa 85 cm (vlakhoogte: 0,45 m-NAP). In het spoor werd IJselsteen aangetroffen, dat in het algemeen op zijn vroegst in de zeventiende eeuw dateert. Het overige materiaal uit het spoor dateert uit de periode 1300-1500. Op basis van het materiaal dateert het spoor vermoedelijk uit Fase 3.

(Paal-) kuilen

Ten oosten van spoor 39 bevinden zich nog enkele (paal-) kuilen, waarvan de kleinste (sleuf 1, spoor 36) 55 bij 40 cm meet. Het heeft een komvormige bodem en is slechts 10 cm diep (vlakhoogte: 0,48 m-NAP). Op basis van het materiaal dateert het uit de periode 1100-1200, en daarmee uit Fase 1.

Het grootste spoor (sleuf 1, spoor 49) is een rechthoekige kuil met een lengte van 4 m en een breedte van 1,65 m. Het spoor heeft een vlakke bodem en is 15 cm diep op het tweede vlak (vlakhoogte: 0,53 m-NAP). Op basis van het materiaal dateren vier sporen uit Fase 1 (sleuf 1, spoor 36, 38, 47 en 49), de overige sporen uit Fase 2.

Perceel C

Ten westen van Greppel 6 bevinden zich zestien (paal-) kuilen en ten oosten hiervan twee (Afb.3.13). Hier bestaat de vulling van de sporen uit donkerbruine en donkergrijze gebrokte zavel.

Het kleinste spoor (sleuf 1, sectie C, spoor 19) heeft een maximale doorsnede van 25 cm en is 5 cm diep (vlakhoogte: 0,06 m+NAP). Het grootste spoor (sleuf 1, sectie C, spoor 1) is 1,70 bij 1,05 m en is maximaal 1 m diep (vlakhoogte: 0,06 m+NAP). Het gaat om een paalkuil die vermoedelijk is uitgegraven. Uit slechts drie sporen is daterend materiaal afkomstig dat deze daarmee in Fase 1 plaatst.

Het oostelijk deel van Perceel C, rond Greppel 7 en 8, bevat een aantal (paal-)kuiltjes waarvan slechts twee nader te dateren zijn. Op basis van het materiaal dateren zij in Fase 2. Verder werden langwerpige kuilen of delen van greppels aangetroffen (o.a. Sleuf 1, sectie B, spoor 5). Deze zijn maximaal 30 tot 40 cm diep (vlakhoogte: 0,40 m-NAP). Verder werden op dit gedeelte van het terrein recente verstoringen aangetroffen. Op basis van het materiaal dateren de sporen uit Fase 1 en Fase 2.

Conclusie

Hoewel uit de aangetroffen sporen geen structuren kunnen worden gereconstrueerd, kunnen de sporen wel degelijk geïnterpreteerd worden als sporen van bewoning langs de ontginningsbasis. Waarschijnlijk gaat het om minstens twee boerenerven. De concentratie aangetroffen op Perceel A, lijkt te wijzen op bewoning in de loop van de twaalfde, vroeg dertiende eeuw. De concentratie op Perceel B dateert op zijn vroegst ook uit die periode, maar het zwaartepunt lijkt later te liggen: vanaf de vroege dertiende tot en met de eerste helft van de vijftiende eeuw. Perceel C lijkt minder eenduidig: hier lijkt in ieder geval in de vroege dertiende eeuw sprake te zijn van activiteiten. Het is niet duidelijk of hier ook daadwerkelijk is gewoond.

4 Het vondstmateriaal

M. Hendriksen

Inleiding

Tijdens het onderzoek is er in verhouding tot andere onderzoeken van middeleeuwse nederzettingsterreinen in Leidsche Rijn een geringe hoeveelheid materiaal gevonden.

De oorzaak hiervan is onder andere dat de aangelegde sleuven een beperkte oppervlakte hadden. Ook is in het verleden een deel van de bovenlaag van het terrein verwijderd waardoor veel materiaal is verdwenen. Het vondstmateriaal is verdeeld over 110 vondstnummers en bestaat uit 472 stuks. Deze zijn onder te verdelen in 383 scherven aardewerk, 37 stukken bouwmetaal, 23 stuks metaal, 21 fragmenten bot en 8 fragmenten natuursteen. Al het vondstmateriaal, met uitzondering van de botfragmenten, is gedetermineerd. Een drietal bijzondere metaalvondsten is schoongemaakt en geconserveerd.⁷

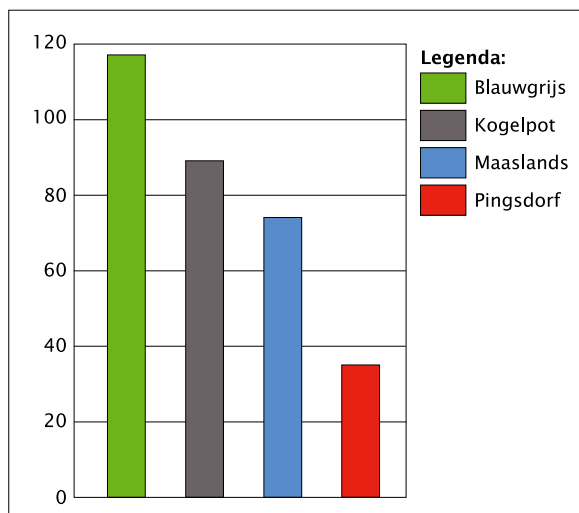
Aardewerk

Het aardewerk is onderzocht op bakseltype en in sommige gevallen kon de potvorm worden achterhaald.⁸ Het materiaal is grotendeels te verdelen in twee perioden te weten ca. 1050-1220 (Fase 1) en ca. 1220-1450 (Fase 2). Voor het kogelpot-aardewerk is deze verdeling ongelukkig gekozen, omdat dit in beide perioden voorkomt. Gezien het geringe percentage proto-steengoed zullen de meeste fragmenten kogelpot-aardewerk dan ook uit de periode ca. 1050-1220 afkomstig zijn.

Verder is er wat aardewerk uit de zestiende/zeventiende eeuw aangetroffen (Fase 3) en uit de subrecente tot moderne periode (Fase 4).

Aardewerk Fase 1

De sporen uit Fase 1 leverde in totaal 315 aardewerkfragmenten op (Tabel 4.1). De verdeling van soorten uit Fase 1 laat zien dat blauwgrijs aardewerk, bestaande uit Paffrath kogelpotten,⁹ met 37,2% het meest voorkomend is. Het aandeel lokaal vervaardigde kogelpot¹⁰ bedraagt 28,3 %. Maaslands aardewerk¹¹ vertegenwoordigt 23,4% van het complex en het aandeel Pingsdorf¹² is 10,9%. De aanvoer van Maaslands aardewerk in deze streek komt pas op gang vanaf het tweede kwart van de twaalfde eeuw. De zogenoemde sikkelandrand die voorkomt tot aan 1125 ontbreekt vrijwel in Leidsche Rijn. Manchetranden van tuitpotten die dateren uit de periode 1125-1175 worden daarentegen wel regelmatig aangetroffen. Ook in dit

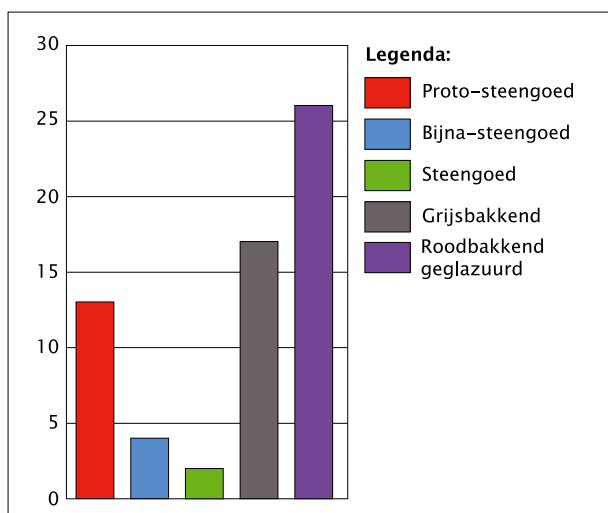
Tabel 4.1 Het aardewerk uit fase 1.

complex is een dergelijk randtype (Vnr-90) aanwezig. Twee worstoren (Vnrs 24-66) zijn van een kan geweest en kunnen gedateerd worden in de periode 1175-1250. Enkele fragmenten zijn van één rammelaar (Vnr 63) geweest. Het betreft een witgeel baksel met daarop spaarzaam aangebracht gelid loodglazuur met mangaanvlekken. Het is het tweede exemplaar dat in Leidsche Rijn is aangetroffen. Het eerste exemplaar werd gevonden in een boerderijcontext en is gedateerd in de periode 1175-1225.¹³ Dergelijke rammelaren zijn bol en hebben een massief rond steeltje. Het rammelende geluid wordt veroorzaakt door een los steeltje. Van eenzelfde baksel en glazuur is een klein potje, dat mogelijk ook als kinderspeelgoed valt te interpreteren.¹⁴

Binnen het Pingsdorfcomplex zijn randtypen vertegenwoordigd van bekers en tuitpotten. Blokranden die gedateerd worden tot ca. 1125 zijn echter niet aangetroffen.¹⁵

Aardewerk Fase 2

De sporen uit Fase 2 leverde slechts 62 aardewerkfragmenten op (Tabel 4.2). Van proto-steengoed, dat vanaf ca. 1220 wordt gedateerd, zijn dertien fragmenten¹⁶ aangetroffen. Bijna-steengoed¹⁷ komt met vier individuen voor en steengoed¹⁸ slechts twee maal. Zeventien stuks zijn grijsbakkend.¹⁹ In het geval van (Vnr 80) betreft het een complete voorraadpot die ingegraven was in de langwerpige kuil S-42 in sleuf 2. Dergelijke complete ingegraven potten worden vaker aangetroffen in de nabijheid van hooibergen en zijn dan gebruikt als muizenvallen.²⁰ De inhoud van de pot is gezeefd, waarbij geen muizenbotjes

Tabel 4.2 Het aardewerk uit fase 2.

werden aangetroffen. Zodoende kon de theorie niet worden bevestigd. De pot is voorzien van kleine standlobben en de vorm is gelijk aan die van een ander (LR64) uit Leidsche Rijn afkomstig exemplaar dat gedateerd kan worden in de eerste helft van de veertiende eeuw.²¹ Door het vrijwel ontbreken van steengoed bij zowel LR64 als LR72 is het gerechtvaardigd de datering rond 1300 te stellen. In totaal 26 fragmenten zijn van roodbakkend aardewerk²² en behoren tot potten, grappen en pannen. Een opvallend fragment betreft een rand van een bord met op de vlag een versiering van witgele sliksikkels. Dergelijke borden zijn te dateren in de periode ca. 1420-1460.²³

Aardewerk Fase 3 en 4

In totaal zes fragmenten van roodbakkend aardewerk²⁴ zijn volledig geglazuurd en dateren uit de zestiende of zeventiende eeuw. Van witbakkend aardewerk zijn twee scherven van een kop voorzien van groen glazuur uit de periode ca. 1550-1700. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw te dateren zijn twee industrieel witte scherven²⁵, hoogstwaarschijnlijk uit een van de keramiekfabrieken te Maastricht.

Metalen voorwerpen

Er zijn in totaal 23 metalen voorwerpen of fragmenten daarvan geborgen. In zeventien gevallen betreft het een ijzeren object, vijf stuks zijn vervaardigd uit een koperlegering en één voorwerp bestaat uit een combinatie van ijzer en koper. De groep ijzeren objecten bevat zeven nagels (Vnrs 2-8-24-35-62). Deze hebben alle een vierkante doorsnede en zijn dus met de hand vervaardigd. De overgang van handgesmede naar machinale vervaardiging van nagels rond het begin van de twintigste eeuw. Nagels worden doorgaans in grote aantallen aangetroffen tijdens archeologische onderzoeken en zijn, ondanks dat er wel verschillen aantoonbaar zijn, niet te dateren.

Eén nagel (Vnr 27) is herkenbaar als hoefijzernagel. De nagelkop heeft een puntige driehoekvorm bedoeld om een betere grip te verkrijgen. Dergelijke nagels zijn gebruikt in combinatie met golfrandijzers en dateren uit de periode 1100-1350.²⁶ Van een klein model maaishaak (Vnr 62) mist een deel van de punt. Dergelijke haken werden gebruikt door korenmaaiers in combinatie met een korte handzeis. Met de maaishaak werd een bosje koren bij elkaar getrokken waarna met de handzeis de aren er af werden gesneden. Kleine maaiahaken worden vooral gevonden in contexten uit de twaalfde eeuw.²⁷ Van drie messen is alleen het lemmet teruggevonden, de heften werden destijds vervaardigd uit vergankelijk materiaal, zoals hout of been en ontbreken daarom vrijwel altijd. Alle drie de lemmeten (Vnrs 27-30-48) zijn van het type met verkorte angel en hebben een bolle rug. Verrassend is dat aan mes (Vnr 27) een bronzen mesheftbeschermer bevestigd zit (Afb.4.1). Dit onderdeel zorgt ervoor dat bij gebruik het heft niet over het lemmet kan schuiven en zo de gebruiker zou kunnen verwonden. Tevens is het een decoratief element dat zeker enig aanzien zal hebben opgeleverd. Het stelt een fabeldier voor met opengesperde bek. De

Afb.4.1 Mes (Vnr 27) met bronzen mesheftbeschermer in verschillende stadia van conservering.

Afb.4.2 D-vormige gesp (Vnr 70) uit de periode ca.1325-1400.

versiering bestaat uit verdiepte lijnen en lijkt veel op die van riemtongen en andere versieringselementen uit de Ottoonse periode. Het stuk is afkomstig uit de 'hoekige' greppel S52 in sleuf 1 waarin ook aardewerk afkomstig is uit de elfde en twaalfde eeuw. Een groot fragment (Vnr 67) met daarin enkele bevestigingsgaatjes is herkenbaar als geheng. Enkele stripjes en staafjes (Vnrs 30-35-72-108) zijn niet verder te duiden. Van een koperlegering vervaardigd zijn een rond ringetje (Vnr 67), een D-vormige gesp (Afb.4.2) voorzien van een angelrust uit de periode ca.1325-1400.²⁸ een tandwiel van een klok (Vnr 31) uit de negentiende of twintigste eeuw, een niet nader te duiden plaatje (Vnr 14) en een zijdeel van een paardenbit (Vnr 48, Afb.4.3).

Bouwmateriaal

In totaal zijn 37 stuks bouwmateriaal aangetroffen. Zo zijn er zestien stukken huttenleem²⁹ gevonden. In sommige stukken zijn de afdrukken zichtbaar van takken waaruit een wand werd vervaardigd. Van bakstenen werden alleen fragmenten aangetroffen, waarvan in enkele gevallen de breedte en dikte kon worden vastgesteld. Zo zijn er enkele voor Utrecht afwijkende formaten gevonden die

gedateerd kunnen worden in de veertiende of vijftiende eeuw. Eén baksteen (Vnr 11) heeft een breedte van 16 cm en een dikte van 6 cm. Een ander exemplaar (Vnr 50) meet 15 x 6 cm. Van de derde baksteen (Vnr 13) kon alleen een dikte van 6 cm worden gemeten. In de zestiende of zeventiende eeuw te plaatsen zijn twee bakstenen (Vnr 35) met een breedte van 14 en dikte van 5 cm. Twee exemplaren zijn als zeventiende-eeuws te duiden. Eén daarvan (Vnr 36) meet 10 x 5,5 cm. De ander (Vnr19) heeft een breedte van 12,5 en dikte van 8 cm. Van acht kleinere stukken baksteen³⁰ bleek het in het geheel niet mogelijk de maat vast te stellen. Een gele IJsselsteen (Vnr 48) is samen met twee rode golfpannen aangetroffen en dateren uit de zeventiende of achttiende eeuw. Van de twee plavuizen is één exemplaar (Vnr 35) voorzien van wit slib met daaroverheen glazuur. Deze dateert uit de zestiende of zeventiende eeuw. Het ongeglazuurde exemplaar (Vnr 50) dateert uit de veertiende of vijftiende eeuw.

Natuursteen

Het natuursteen bestaat uit vier stukken basalt,³¹ twee stukken graniet³² en twee stukken fylliet. De stukken witgrijze fylliet zijn gebruikt als wetsteen (Vnr 96) en als slijpsteen (Vnr 110).

Afb.4.3 Fragment van een paardenbit (Vnr 48).

5 Synthese en conclusie

5.1 Synthese

Inleiding

Het onderzoeksterrein ligt in de voormalige polder Themaat, ten noorden van het dorp Vleuten en ten oosten van het dorp Haarzuilens, tussen de Thematerweg en de Haarrijnse plas. Het terrein ligt direct ten noorden van de Thematerweg en was tot recent in gebruik als grasland. De oorspronkelijke polder Themaat lag ingeklemd tussen de al bestaande grenzen van Maarssenbroek in het noorden en de Lageweide in het oosten. De zuidgrens en tevens ontginningsbasis werd gevormd door de Thematerdijk bestaande uit de Thematerweg en de Smalle Themaat. De oorspronkelijke westgrens lag vermoedelijk tussen deze dijk en de Ouvenaarskade, in het verlengde van de Eikslaan. Later (na 1226) zou de grens zijn opgeschoven en ten westen van de Ockhuizerweg en Thematerkade zijn komen te liggen (Storm van Leeuwen 1997, 1998).

Op grond van de vorm van de polder en de ondergrond was duidelijk dat het moet gaan om de combinatie van een restontginning en een herverkaveling en dus geen sprake is van een 'klassieke' cope-ontginning. De ontginning is namelijk te klein en onregelmatig van vorm en sluit direct aan bij de ontginningen op de stroomrug (Wtterwaal 1994, 40-41, 48-49).

Op basis van de naam bestaat het vermoeden dat de Themaat binnen het domein en het latere dorp Vleuten oorspronkelijk gediend zou kunnen hebben als hooiland (Storm van Leeuwen 1998, 22). Mogelijk zou een deel van Themaat kleinschalig ontgonnen kunnen zijn in de tiende of elfde eeuw, met name dat deel dat op de stroomrug van de Oude Rijn ligt. De restontginning van Themaat is begonnen na de inrichting van Maarssenbroek, dus op zijn vroegst in de twaalfde eeuw. De definitieve inrichting van de polder Themaat, met de uitbreiding Ockhuizen werd zeker mogelijk na 1226, met de aanleg van de Haarrijn (Storm van Leeuwen 1998, 29). Er kon toen meer water afgevoerd worden, waardoor alle grond definitief kon worden omgezet in landbouwgrond (Den Hartog 2009).

Sporen

Aan de ontginningsbasis van de Themaat zijn bij het archeologisch onderzoek LR72 op de kop van drie percelen bewoningssporen uit de volle en late Middeleeuwen

ontdekt. Ze bestaan uit greppels of voormalige sloten, kuilen en paalkuilen in diverse afmetingen. Gezien het feit dat geen vlakdekkend onderzoek is uitgevoerd, zijn structuren niet reconstrueerbaar als gevolg van de beperkte sleufbreedte.

Ondanks het feit dat het terrein in het verleden is afgevlodan wel geëgaliseerd, blijken de sporen van goed geconserveerd. Zij bevinden zich direct onder de bouwvoor die circa 20 tot 30 cm dik is. De sporen zijn ingegraven in een pakket lichtbruin tot lichtgrijze zware zavel.

De spoordiepte varieert van 10 tot 30 cm voor de kleinere sporen, zoals paalkuiltjes. De grotere sporen, zoals de grote paalkuilen zijn 30 tot 60 cm diep. De greppels of voormalige sloten die tot de ontginning ofwel percelering horen zijn tussen de 80 en 100 cm diep.

De aard van de sporen (veelal paalkuilen) en de relatief grote hoeveelheid materiaal dat in de sporen werd aangetroffen, wijst erop dat het naar alle waarschijnlijkheid om sporen gaat die onderdeel uitmaken van plattegronden van boerderijen, bijgebouwen of hooibergen.

Het vondstmateriaal

Het vondstmateriaal bestaat met name uit aardewerk, maar ook metaal, bouw materiaal, bot en natuursteen.

Aardewerk

Het aardewerk is te kwalificeren als eenvoudig gebruiks aardewerk in de vorm van kannen, potten en borden. De vroege varianten als Paffrath en kogelpot zijn goed vertegenwoordigd. De jongere varianten als steengoed, grijsbakkend en roodbakkend aardewerk zijn beduidend minder aanwezig.

Metalen voorwerpen

De meeste metalen voorwerpen bestaan voornamelijk uit ijzer, in de vorm van nagels of stripjes en zijn niet nader te dateren. Aan de fasen van middeleeuwse bewoning zijn een maaishaak, drie messen waaronder één met een bronzen mesheftbeschermer, een gesp en een hoefijzer-nagel te relateren.

Afb.5.1 De polder Themaat, situatie 1832.

Bouwmateriaal

Tot de categorie bouwmateriaal behoren zestien stukken huttenleem, fragmenten van bakstenen, een IJsselsteen, twee rode golfpannen en twee plavuizen. De stukken huttenleem en een deel van de bakstenen zou aan bebouwing gerelateerd kunnen worden. Het overige zal van elders afkomstig zijn.

Natuursteen

Het natuursteen bestaat uit vier stukken basalt, twee stukken graniet en twee stukken fyllet.

De stukken witgrijze fyllet zijn gebruikt als wetsteen en als slijpsteen.

Alles bij elkaar levert dit een beeld op van een vondstcomplex dat op middeleeuwse boerderijerven in Leidsche Rijn verwacht mag worden.

Datering

De dateringen voor de sporen zijn voornamelijk op het aardewerk gebaseerd. Op basis van dit materiaal zijn vier verschillende fasen te onderscheiden, waarvan de eerste twee perioden van bewoning en agrarisch gebruik en de laatste twee alleen agrarisch gebruik behelzen.

Het aardewerk uit de vroegste fase dateert in het algemeen tussen 1050 en 1220. Op grond van het ontbreken van specifieke aardewerktypen of juist het voorkomen ervan, zoals het Maaslands aardewerk, kan de begindatering van deze fase aangescherpt worden tot na 1125. De tweede fase van bewoning valt tussen 1220 tot 1450, op basis van het voorkomen van nieuwe aardewerktypen zoals bijna-steengoed en protosteengoed.

De derde fase, 1600 tot 1800, is eveneens bepaald door het voorkomen van aardewerktypen, evenals fase 4, van 1800 tot heden. Voor de laatste fase zijn bovendien de metaalvondsten bepalend voor de datering.

Het archeologische onderzoek LR72 toont aan dat de vroegste sporen aan de ontginningsbasis ouder (1125-1220) zijn dan de vroegste sporen die bij het onderzoek LR52 werden aangetroffen. Deze dateren namelijk uit de periode 1250/1270-1450. Dit komt grotendeels overeen met de tweede fase van bewoning die voor het onderhavige onderzoek LR72 is vastgesteld. Aan de ontginningsbasis verdwijnt de bewoning na 1450, terwijl voor het perceel LR50 kon worden aangetoond dat hier tussen 1575 en 1630 is gewoond, en het perceel LR52 nog twee fasen van bewoning tussen 1630-1700 en 1700-1750 heeft gekend. Voor de polder Themaat lijkt er dus sprake te zijn van een hiaat in zowel de bewonings- als de gebruiksgeschiedenis tussen circa 1450 en 1575.

Een vergelijking tussen Themaat en Veldhuizen

De polder Themaat (Afb.5.1) laat zich het best vergelijken met de polder Veldhuizen (Afb. 5.2) ten zuiden van Vleuten, omdat ook daar archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden.

In Veldhuizen werden vanaf de jaren '90 bewoningssporen ontdekt op de koppen van percelen langs de oorspronkelijke ontginningsbasis ter hoogte van de Leidsche Rijn. De oudste sporen dateren uit de twaalfde eeuw.

In 1998 werden bij een proefsleuvenonderzoek vijf nieuwe vindplaatsen enkele honderden meters ten zuiden van de ontginningsbasis ontdekt (Afb.5.3). In eerste instantie werd gedacht dat deze een aanvangsdaterring in de tweede helft van de dertiende eeuw of later hadden en leidde de ontdekking tot het vermoeden dat de oorspronkelijke bewoning langs de ontginningsbasis rond 1250 was verschoven in de richting van de lager gelegen komgebieden (Afb.5.4). Als reden hiervoor werd gedacht aan reliëfinversie als gevolg van ontwatering en inklinking van veen. Dit zou ertoe hebben geleid dat delen van de ontginning zo laag kwamen te liggen dat zij te nat werden om nog langer gewassen te verbouwen. De gekozen nieuwe locatie lag precies op de overgang van de hoger gelegen gebieden, die nog wel geschikt waren voor landbouw en de lager gelegen gebieden die alleen nog geschikt waren voor veeteelt. Deze grens vormde blijkbaar een efficiëntere uitvalsbasis voor de beide gebieden dan de kopse kanten van de percelen langs de wetering.

Uit het onderzoek bleek echter dat er niet alleen sprake is van het verschuiven van de bewoning, maar ook van een fasering in het verschuiven. De erven langs de ontginningsbasis hebben namelijk alle een begindatering in de twaalfde eeuw. Van oost naar west blijkt de einddaterring steeds later uit te vallen. Terwijl bij de bewoning ten zuiden van de ontginningsbasis de begindatering van de bewoning richting het westen toe steeds later te liggen. Er treedt dus een verschuiving door de tijd heen op in westelijke richting.

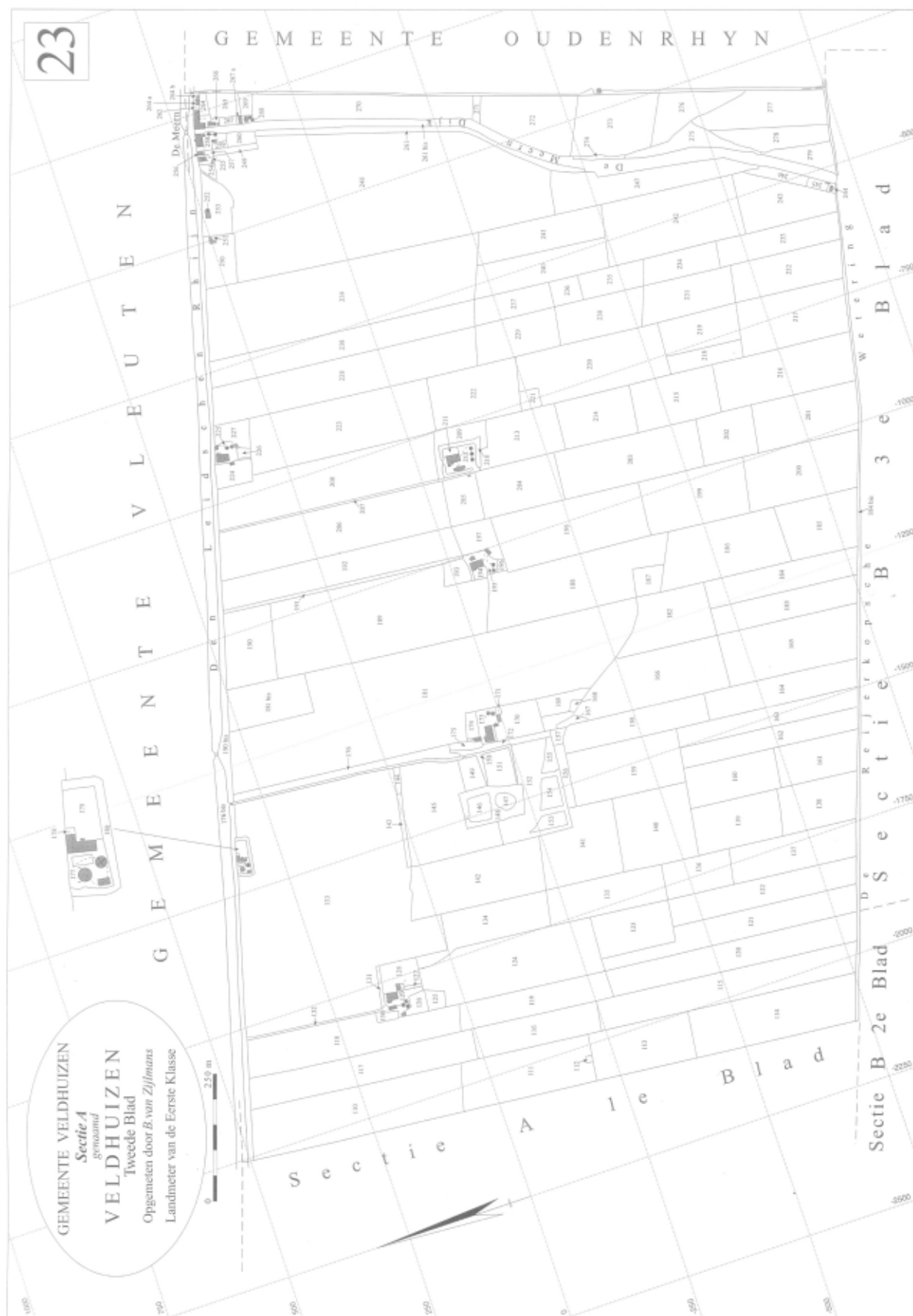
Als reden hiervoor is niet alleen de reliëfinversie zonder meer de oorzaak, maar eveneens het feit dat de stroomrug noordwest-zuidoost georiënteerd is. Op het moment dat de reliëfinversie tot een significante tweedeling van het land leidde, bleken de oostelijke erven veel verder weg te liggen van de overgang van bouwland naar grasland dan de westelijke erven. Mogelijk heeft deze grotere afstand voor de oostelijke erven al snel geleid tot een noodzakelijke verschuiving van de bedrijfslocatie, terwijl voor de westelijke de afstand tot de graslanden in de dertiende eeuw geen obstakel vormde. Waarom deze erven in de veertiende eeuw wel verschoven naar de rand van de stroomrug, is daarmee niet verklaard. Misschien was de behoefte aan bouwland toegenomen en werden de erven verschoven naar de zone van flankafzettingen, net naast het gebied van bedding- en oeverafzettingen, zodat de grond van deze voormalige erven als bouwgrond in

gebruik genomen kon worden. Ook is het mogelijk dat als gevolg van een veranderende bedrijfsvoering de veestapel was gegroeid en daarom een ligging van de erven in de directe omgeving van de graslanden een vereiste was. Een van de meer westelijk gelegen vindplaatsen aan de ontginningsbasis bleef mogelijk tot in de zestiende eeuw in gebruik en lijkt bovendien geen zuidelijke opvolger te hebben. Dit erf lag dan ook vanaf zijn ontstaansmoment in de twaalfde eeuw op de overgang van de bedding- en oeverafzettingen naar de flankafzettingen, als gevolg waarvan een verschuiving nooit nodig is geweest (Van der Kamp, VTN '98 (in prep.)).

In tegenstelling tot Veldhuizen is de Themaat geen klassieke cope-ontginning maar een restontginning en is mogelijk van iets later datum. De begindatering kan nu op basis van het vondstmateriaal op zijn vroegst in het tweede kwart van de twaalfde eeuw worden gesteld. Voor zover kan worden bepaald, lijkt evenals in Veldhuizen, ook in Themaat vanaf circa 1250 bewoning te ontstaan op de grens van de stroomrug en de komgronden. Voor Themaat kan echter niet worden vastgesteld dat een systematische verschuiving van erven heeft plaatsgevonden. Om een dergelijke conclusie te kunnen trekken, zou meer informatie nodig zijn. Bij het booronderzoek in 2005 werden geen indicaties aangetroffen voor bewoning van het direct ten zuiden van LR52 gelegen perceel. Wel werd een concentratie van materiaal aangetroffen op het westelijk daarvan gelegen perceel, (LR72 perceel B) waar nu inderdaad sporen van bewoning zijn aangetroffen. Uit het onderzoek LR72 blijkt dat er is in ieder geval geen verschuiving van bewoning naar de noordoostelijk gelegen locatie (LR52) kan zijn opgetreden vanuit de zuidwestelijk gelegen percelen (LR72), want hoewel de bewoning aan de ontginningsbasis eerder start, zijn beide locaties vanaf circa 1250 bewoond. Dit perceel en het meest oostelijk gelegen perceel (C) van LR72 zijn in de zeventiende eeuw overigens wel in gebruik door de eigenaar van de boerderij van LR52, getuige de gegevens van het landmeterkaartje. Wat uit het kaartje bovendien blijkt is dat gekozen werd voor een indeling van akkerland op de stroomrug, en graslanden op de komgronden, zoals voor Veldhuizen is voorgesteld. Daar waar het te nat was, werd in de Themaat zelfs een eendenkooi ingericht.

Verder was de bewoning en het gebruik in het geval van Themaat niet georganiseerd per slag, zoals voor een cope-ontginning gebruikelijk is. Uit het landmeterkaartje en de kadastrale gegevens uit 1832 kan worden afgeleid dat delen van slagen aan verschillende eigenaars of gebruikers behoorden en zelfs blokken werden gevormd door delen van slagen voor bewoning of gebruik. Dit laatste blijkt ook uit de resultaten van het archeologische onderzoek LR50/LR52.

De kadastrale kaart van 1832 laat bovendien zien dat de polder Themaat iets minder dicht bewoond was dan de polder Veldhuizen en de bewoning die er te vinden is zich

Afb. 5.2 De polder Veldhuizen, situatie 1832.

concentreert ter hoogte van de kortere kavels. Kennelijk woonden de meeste gebruikers ergens anders. Het is heel goed mogelijk dat dit vanaf het begin af aan het geval is geweest, waardoor een systematische verschuiving binnen de gehele polder niet nodig was.

Daarnaast valt op dat in Veldhuizen sprake is van een continuïteit van de bewoning die verder in de polder is gelegen, terwijl dit voor Themaat niet geldt. Rond 1832 wordt in Veldhuizen nog steeds diep in de polder gewoond, terwijl in Themaat alleen bewoning plaatsvindt aan de ontginningsbasis.

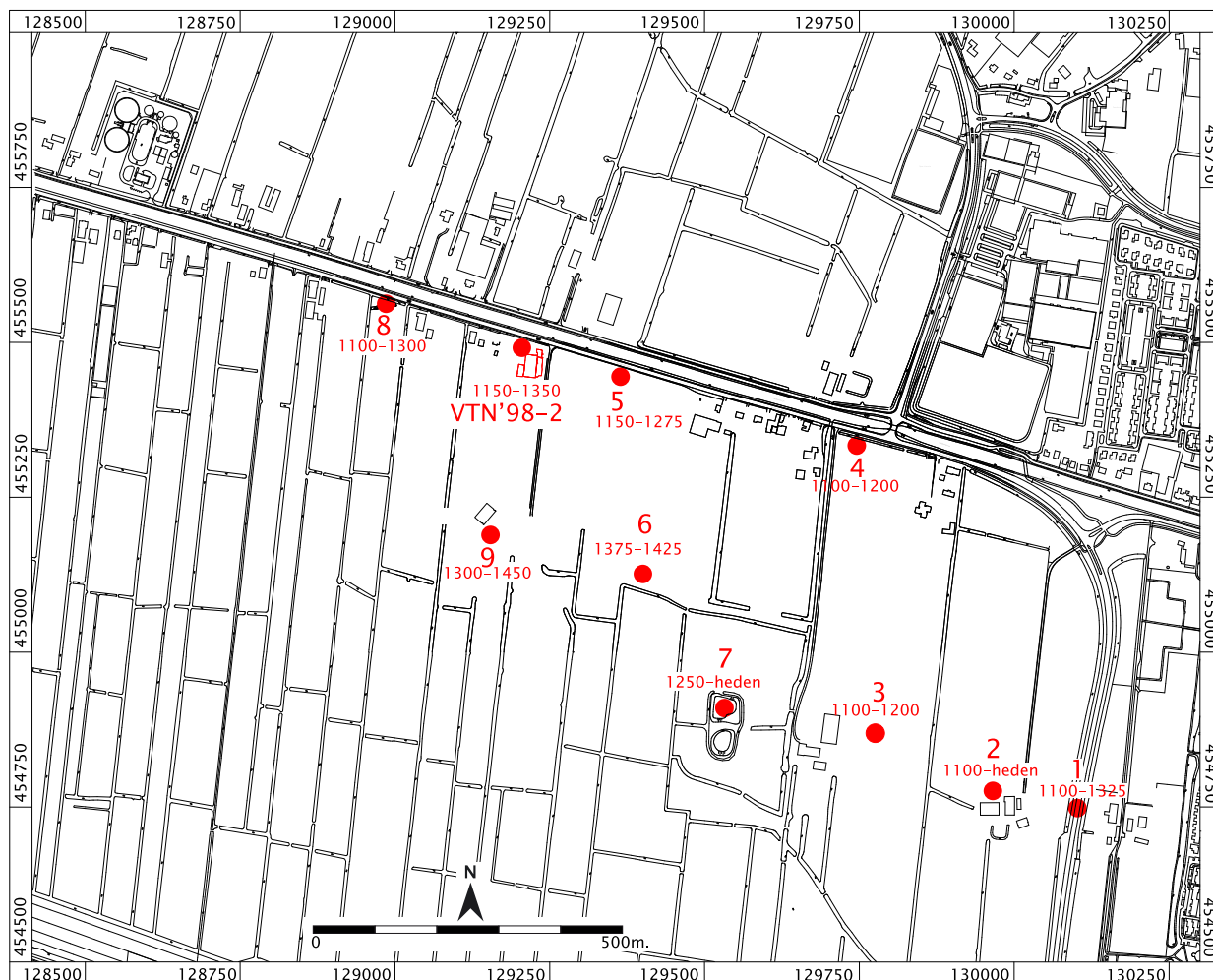
Een opvallend detail geldt voor beide polders, namelijk het bewoningshiaat vanaf circa 1450 tot circa 1575. Dit lijkt voor zowel Themaat als Veldhuizen op gaan, terwijl van een dergelijk hiaat bijvoorbeeld langs de Hogeweide (o.a.LR48) waar op de stroomrug van de Oude Rijn wordt gewoond geen sprake is. Hoewel deze periode gekenmerkt wordt door oorlogen en ziekten, lijkt ook iets anders een rol te hebben gespeeld: vernatting van de ontginningen. Juist in zware tijden zal het extra moeilijk zijn geweest om iets aan georganiseerde waterbeheersing te doen. Het is dan ook voorstelbaar dat de bewoning zich

in deze periode zich meer concentreerde op de stroomruggronden, terwijl de lager gelegen gronden steeds meer vernatten, totdat een oplossing werd gevonden. Daartoe kon bijvoorbeeld een nieuwe watergang worden gegraven, zoals voor Themaat kort vóór 1612 het geval was met de aanleg van de Thematerwetering (Storm van Leeuwen 1997, 54-57). Terwijl ook de introductie van de verbeterde watermolens aan het eind van de zestiende eeuw van betekenis is om de natte gronden weer geschikt te maken voor het gebruik (Rommes 1997, 11-16). Beide oplossingen vereisen echter wel een centrale organisatie en voldoende financiële middelen.

5.2 Conclusie

- Zijn er archeologische sporen aanwezig in de zone direct ten noorden van de Thematerweg? Zo ja, hoe diep (d.w.z. noord-zuid) is deze zone?

Er zijn archeologische sporen aanwezig in de zone direct ten noorden van de Thematerweg, deze bevinden zich binnen 10 m tot ruim 60 m vanuit de weg.

Afb.5.3 De in 1998 aangetroffen vindplaatsen in Veldhuizen met de daarbij de datering aangegeven. Duidelijk is te zien dat op de plek waar de stroomrug ver weg van de Leidsche Rijn ligt (richting het oosten) de bewoning het eerste is opgeschoven. Bron: Van der Kamp, VTN '98 (in prep.).

- Uit welke periode dateren deze sporen? Uit de elfde tot vroege dertiende eeuw? Zijn er ook sporen en materiaal van vóór de elfde eeuw aanwezig?

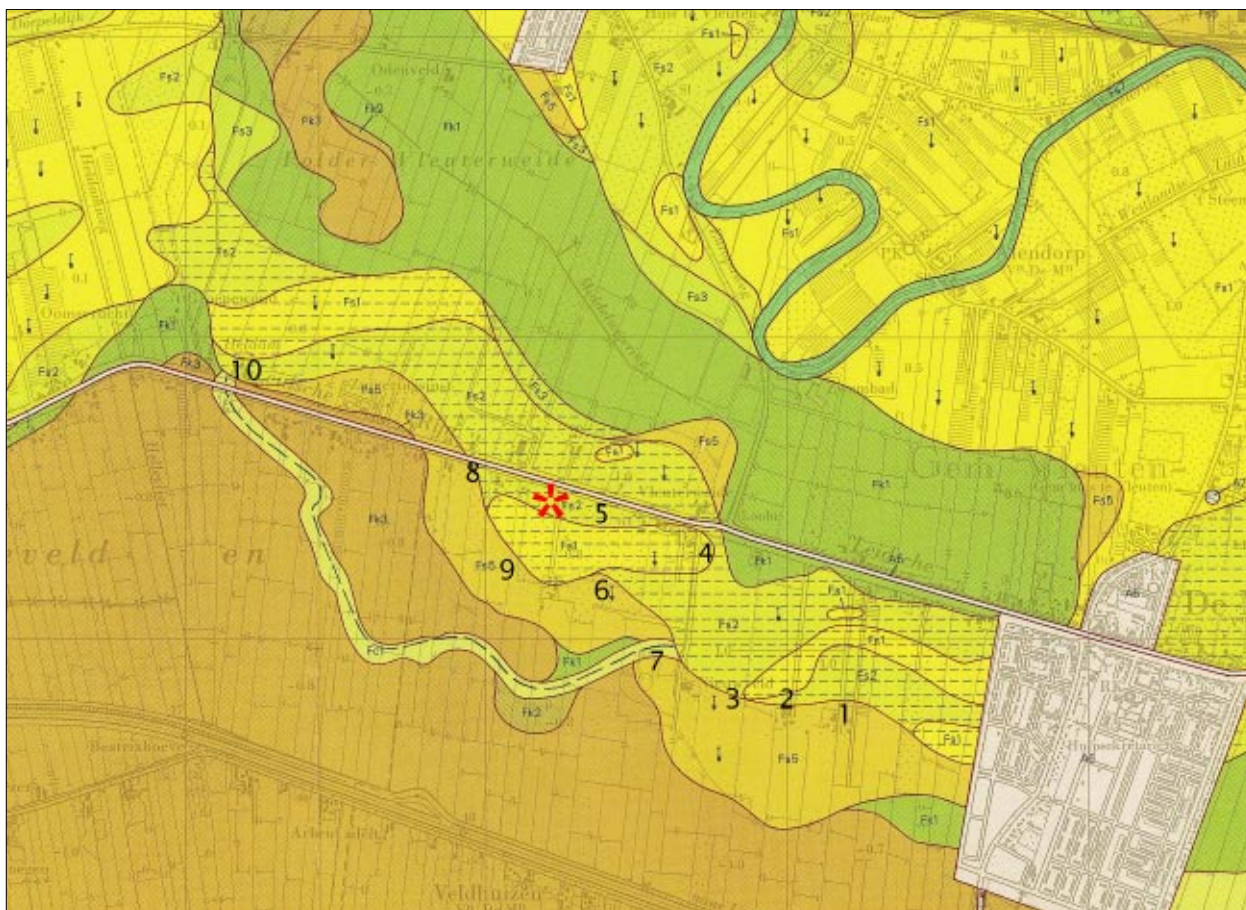
Op basis van de datering van het aardewerk en de verspreiding daarvan over de sporen kan geconcludeerd worden dat er twee fasen van bewoning te onderscheiden zijn. De eerste fase valt tussen circa 1125 en 1220, de tweede fase tussen circa 1220 en 1450. Verder werd materiaal daterend uit de zeventiende tot het begin van de negentiende eeuw, en de negentiende-twintigste eeuw in greppels aangetroffen. Dit laatste materiaal duidt echter niet op bewoning, maar op agrarisch gebruik van de percelen in die tijd. Dit blijkt ook uit het kaartmateriaal. Het landmeterkaartje uit de vroege zeventiende eeuw laat zien dat het meest oostelijke perceel van de onderhavige onderzoekslocatie LR72 dan in gebruik is als bouwland. De kadastrale kaarten uit de negentiende eeuw laten geen bewoning zien, maar daarop staan wel sloten of greppels afgebeeld die ook nu aangetroffen zijn. Sporen of materiaal uit vroegere perioden zijn niet aangetroffen.

- Wat is de aard van de nederzetting? Is er sprake van een boerderijlint? Blijkt dit uit aangetroffen plattegronden van boerderijen, bijgebouwen, hooibergen of hooimijten?

Op basis van de datering van de aangetroffen greppels en de datering van de spoorconcentraties kan worden vastgesteld dat de percelering in Fase 1 afwijkend is ten opzichte van de percelering die we van de historische kaarten kennen. Per strook zijn concentraties van sporen uit die periode aangetroffen. Hieruit lijkt geconcludeerd te kunnen worden dat inderdaad van een zogenaamd 'bewoningslint' sprake is. Uit de sporen die zijn aangetroffen, kunnen echter geen structuren worden gereconstrueerd. De aard van de sporen (paalkuilen) en de relatief grote hoeveelheid materiaal, waaronder de ingraven pot, dat in de sporen werd aangetroffen, wijst erop dat het waarschijnlijk om sporen gaat die horen bij boerderijen, bijgebouwen of hooibergen.

- Kan de eventueel aangetroffen nederzetting worden geïnterpreteerd als de directe voorloper van het boeren erf dat in 2004 en 2005 zo'n 350m noordoostelijker werd opgegraven tijdens LR50/LR52?

Op basis van de opgravingsgegevens kan niet worden vastgesteld dat het bij de bewoning in Fase 1 gaat om een directe voorloper van het boeren erf dat in 2005 is opgegraven. Wel kan worden vastgesteld dat de concentratie van sporen en materiaal aan de Thematerweg uit Fase 2 wat betreft datering overeenkomstig lijkt met de datering van het erf (LR52) dat noordoostelijker werd

Afb. 5.4 Verschuiving van de bewoning van de ontginningsbasis richting de lager gelegen komgebieden. Bron: Van der Kamp, VTN '98 (in prep.).

aangetroffen, terwijl langs de Thematerweg de bewoning lijkt af te nemen.

Het is moeilijk vast te stellen of een systematische verschuiving van bewoning in de polder van de ontginningsbasis naar het noorden heeft plaatsgevonden. In de eerste plaats zijn de percelen direct ten zuiden van LR50 en LR52 niet opgegraven. Hoewel uit het booronderzoek van 2005 geconcludeerd werd dat hier waarschijnlijk niet is gewoond, kan bewoning gezien de aangetroffen vondstconcentratie toch niet helemaal worden uitgesloten. Vermoedelijk zijn bij dit booronderzoek op het meest oostelijk gelegen perceel van LR72 sporen aangeboord. En is het mogelijk dat op het ten oosten daarvan gelegen perceel, direct ten zuiden van LR52, inderdaad een voormalige waterloop is aangeboord, maar dan niet van natuurlijke oorsprong. Het zou dan kunnen gaan om een sloot of wetering. In de tweede plaats zijn de twee oostelijke percelen waar in 1998 puinconcentraties zijn aangetroffen, direct ten noorden van LR72, sleuf 1, niet opgegraven. Voor het meest westelijk gelegen perceel van LR72, sleuf 2-5, zijn geen sporen van bewoning aangetroffen.

Voor de twee latere fasen van bewoning die bij de onderzoeken LR50/52 zijn vastgesteld, is nu duidelijk geworden dat in gedurende die fasen op de nu onderzochte percelen niet meer gewoond wordt.

Tot slot kan worden vastgesteld dat er een hiaat in bewoning tussen circa 1450 en 1575 in de Themaat optreedt. Op basis van de gegevens tot nu lijkt geconcludeerd te kunnen worden dat de nu aangetroffen bewoning van LR72 niet direct in verband kan worden gebracht met de eerder aangetroffen bewoning van LR52.

- Vormt de eventueel aangetroffen nederzetting onderdeel van het westelijk daarvan gelegen bewoningslint dat in de boringen van RAAP werd aangetroffen?

Op basis van de resultaten van het onderhavige onderzoek lijkt het niet onwaarschijnlijk dat middeleeuwse bewoning langs de hele Thematerweg kan worden verwacht. Op basis van de onderzoeksresultaten blijkt er sprake te zijn van concentraties van sporen en materiaal op koppen van percelen. Het lijkt daarmee alleszins aannemelijk dat er inderdaad sprake kan zijn van een zogenaamd bewoningslint.

- Zijn er één of meerdere restgeulen aanwezig in het onderzoeksgebied? Zo ja, hoe oud zijn deze en hebben ze gefunctioneerd tijdens het bestaan van de eventueel aanwezige nederzetting? Kan/kunnen de geul(en) in verband gebracht worden met de geulen die zijn aangetroffen tijdens het booronderzoek van RAAP uit 1998 en 2001-2002 en de noodwaarneming in 2004?

Tijdens het onderzoek zijn geen restgeulen aangetroffen. Wel werd in sleuf 4 een beddingafzetting van de rivier

aangesneden. Deze staat ook op de kaart van Berendsen aangegeven (Fs1).

- Zijn er op grotere afstand van de Thematerweg (d.w.z. in sleuf 3 t/m 5) archeologische sporen aanwezig? Zo ja, hoe oud zijn deze? Is de veronderstelde nederzetting uit de late IJzertijd en/of Romeinse aanwezig binnen het huidige onderzoeksgebied?

Tijdens het onderzoek zijn geen sporen op grotere afstand van de Thematerweg aangetroffen. Evenmin zijn sporen uit de late IJzertijd en/of Romeinse tijd aangetroffen.

- Zijn in sleuf 4 en 5 puinresten aanwezig, zoals die door RAAP zijn aangetroffen in het noordwesten van hun onderzoeksgebied in het booronderzoek uit 1998? Is dit puin (zoals de RAAP-onderzoekers vermoeden) slechts gebruikt om percelen op te hogen, of duidt het op de aanwezigheid van steenbouw-sites uit de late Middeleeuwen, vergelijkbaar met die van de opgraving uit 2004/2005 (Den Hartog 2009)?

Er zijn in sleuf 4 en 5 geen puinresten aangetroffen. De percelen waar in 1998 puin werd aangetroffen waren inmiddels vergraven met de aanleg van de Haarrijnse plas. Overigens waren de nieuw aan te leggen watergangen en daarmee de onderzoekssleuven zodanig geprojecteerd dat de eerder aangetroffen puinconcentraties buiten het bereik van het onderzoek zouden vallen.

- Wat is de gaafheid van de archeologische resten?

Hoewel het terrein in het verleden lijkt te zijn afgevet dan wel geëgaliseerd, blijken de sporen goed geconserveerd. Zij bevinden zich direct onder de bouwvoor die circa 20 tot 30 cm dik is. Zij zijn alle ingegraven in een pakket lichtbruine tot lichtgrijze zware zavel.

De spoordiepte varieert van 10 tot 30 cm voor de kleinere sporen, zoals paalkuiltjes. De grotere sporen, zoals de kuilen zijn 30 tot 60 cm diep. De greppels die tot de ontginning horen zijn tussen de 80 en 100 cm diep.

- Tot waar strekt de eventuele nederzetting zich vermoedelijk uit?

Vermoedelijk zijn evenwijdig aan de Thematerweg, dus direct ten noorden van de ontginningsbasis nog meer concentraties van middeleeuwse bewoning te vinden, tot circa 75 m ten noorden van de weg.

- Hoe informatief zijn de aangetroffen archeologische resten?

De archeologische resten bestaan uit greppels, kuilen en paalkuilen. De greppels geven nieuwe informatie over de indeling van dit deel van de polder door de eeuwen heen.

De kuilen en paalkuilen tonen aan dat er vermoedelijk sprake is van boerderijerven op de koppen van de nu onderzochte percelen. Door de beperkte breedte van de sleuven is het echter niet mogelijk structuren aan te wijzen.

- Moet het niet-onderzochte deel van de nederzetting worden beschermd door behoud in situ of ex situ?

Op basis van de resultaten van het uitgevoerde archeologisch onderzoek kan geconcludeerd worden dat de kwaliteit van de sporen zodanig is dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is voorafgaand aan eventuele toekomstige ingrepen in de bodem.

Vondsten en documentatie

Alle gegenereerde velddocumentatie en uitwerkingsdocumentatie, alsmede het geborgen vondstmateriaal is in beheer van Afdeling Erfgoed van de gemeente Utrecht. De veldtekeningen en de overige administratie bevinden zich in het Pandhuis aan de Zwaansteeg 11 te Utrecht. Het vondstmateriaal bevindt zich in het centrale archeologische depot van de gemeente Utrecht, gevestigd aan de Vlampijpstraat 87 B te Utrecht.

Noten

- 1 Een morgen is 600 vierkante roeden, dit is 0,848 ha (Palmboom 1995, 177 noot 339).
- 2 De waarschijnlijk oudst vermelding van een molen in Leidsche Rijn dateert uit 1385. Deze stond in Veldhuizen 'voor Nijevelt' (Bruntink 1998, 44-46).
- 3 Themaat verschijnt in 1259 voor het eerst in de historische bronnen. De bisschop bekrachtigt dan de verkoop goederen bij Kovelwade door Bernard van den Ham aan het kapittel van St. Marie die hij van de bisschop in leen hield. Tot schadeloosstelling droeg Bernard 20 morgen land te Themaat op aan de bisschop en de Utrechtse kerk en ontving die van hen weer in leen. De grond lag te midden van andere goederen van Bernard bij zijn huis Ten Engh in zijn gerecht Themaet (Gravendeel 1984, 213-215).
- 4 Opsteller: J.S. van der Kamp, Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht, maart 2010.
- 5 Fs1: (stroomrug) aflopend profiel tussen 0 en 50 cm onder maaiveld en gaat in ieder geval binnen 120 cm -mv over in zand of grind.
Fs2: (stroomrug) aflopend profiel tussen 50 en 100 cm onder maaiveld en gaat rond 100 cm -mv over in zavel. Meestal gaat het aflopend profiel rond 150 cm - mv over in zand.
Fs3: (stroomrug) aflopend profiel tussen 100 en 150 cm onder maaiveld en gaat rond 150 cm -mv over in zavel. Meestal gaat het aflopend profiel rond 180 cm - mv over in zand.
Fk1: (kommen) het profiel is noch aflopend, noch oplopend en steeds geheel kalkloos. Het wordt gekenmerkt door een afwisseling van kleilagen met veenlagen, kleiige veenlagen en/of venige kleilagen. Binnen 150 cm - mv komt tenminste één veenlaag, kleiige veenlaag of venige kleilaag voor met een dikte van tenminste 40 cm (Berendsen 1982, 30-31).
- 6 Fs4 (stroomrug) aflopend profiel tussen 150 en 200 cm - mv en gaat rond 200 cm - mv of dieper over in zand (Berendsen 1982, 30-31).
- 7 Uitgevoerd door M. Hendriksen.
- 8 Voor vergelijking is gebruikt gemaakt van: Bartels 1999, Borremans en Warginaire 1965 en Verhoeven 1998.
- 9 Vondstnummers 3, 5, 7, 10, 17, 23, 27, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 59, 62, 63, 70, 74, 75, 78, 91, 95, 98, 99, 102, 103, 104, 106, 108, 109 en 110.
- 10 Vondstnummers 3, 6, 10, 24, 25, 27, 30, 33, 44, 46, 49, 50, 59, 60, 62, 63, 70, 74, 75, 78, 91, 95, 98, 99, 102, 103, 104, 106, 108, 109 en 110.
- 11 Vondstnummers 1, 3, 13, 17, 18, 22, 24, 26, 33, 34, 40, 47, 48, 51, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 77, 78, 87, 88, 94, 97, 99, 101, 108 en 110.
- 12 Vondstnummers 9, 17, 23, 30, 48, 50, 59, 62, 63, 78, 84, 85, 86, 93, 94, 96, 97, 99, 108, 109 en 110.
- 13 Ostkamp en Jasper 2011, catalogusnummer 26.
- 14 Zie Van der Kamp 2006, 70.
- 15 Verhoeven 1998, 72-73.
- 16 Vondstnummers 4, 35, 73, 78, 92 en 110.
- 17 Vondstnummers 10, 56, 70 en 96.
- 18 Vondstnummer 50.
- 19 Vondstnummers 12, 18, 20, 24, 35, 46, 49, 55, 66, 70, 71, 80 en 83.
- 20 Van der Kamp 2010, 229-242.
- 21 Ostkamp 2010, catalogusnummer 04 LR64 V-64.
- 22 Vondstnummers 16, 19, 35, 37, 39, 40, 50, 53, 54, 56, 66, 67, 70, 73, 81 en 89.
- 23 Bartels 1999, 642.
- 24 Vondstnummers 21, 32, 36 en 72.
- 25 Vondstnummers 31 en 58.
- 26 Hendriksen 2004, Afb.189.
- 27 Hendriksen 2004, 84.
- 28 Egan and Pritchard 2002, Afb.308.
- 29 Vondstnummers 32, 43, 45, 63, 67, 82, 105 en 110.
- 30 Vondstnummers 29, 38, 46, 69, 71 en 96.
- 31 Vondstnummers 4, 30, 65 en 84.
- 32 Vondstnummers 65 en 110.

Literatuur

- Bartels, M. *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Amersfoort 1999.
- Berendsen, H.J.A., *De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht*, Utrechtse Geografische Studies 25, Utrecht 1982.
- Borremans, R., en R. Warginaire, *La Céramique d'Ándenne. Recherches de 1956-1965*, Rotterdam 1965.
- Bruntink, T., 'De korenmolen van Veldhuizen', in: *Historische Vereniging Vleuten De Meern Haarzuilens*, jaargang 18, nummer 2, juni 1998 pag. 44-49.
- Buitelaar, A.L.P., *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek*, Hilversum 1993.
- Dekker, C., 'De ontginning', in: *De geschiedenis van de provincie Utrecht tot 1528*, Stichtse Historische Reeks Utrecht 1997 pag.131-142
- Dekker, C., 'Voortgang van de ontginning', in: *De geschiedenis van de provincie Utrecht tot 1528*, Stichtse Historische Reeks 1997 pag.157-168
- Doornenbal, H., 'Een begraven hofstede op Themaat', in: *Westerheem* 54, nr.4 2005 pag. 173-176.
- Egan, G. en F. Pritchard, *Dress Accessories.c.1150-c.1450. Medieval finds from excavations in London*, Londen 2002.
- Esser, E. & B. Beerenhout, *Voedsel en vee uit Romeins Hogeweide*, Archeoplan Eco, Ossicle 109, 2006.
- Graafstal, E.P., *Archeologische kartering Vleuten-Haarzuilens. Campagnes 1994 – 195: Haarpad en omgeving*. Archeologische werkgemeenschap voor Nederland Afdeling Utrecht e.o., 1995.
- Haarhuis, P., en E.P. Graafstal, *Vleuten, Harmelen, een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*, RAAP rapport 80, 1993.
- Hartog, C.M.W. den, *Terug naar Themaat. Het archeologisch onderzoek LR50 en LR52 naar drie huisplaatsen aan de Thematerweg*, Basisrapportage archeologie 29, Utrecht 2009.
- Hendriksen, M., *Afgedamd en afgedankt. Metaalvondsten uit twee middeleeuwse nederzettingen in Leidsche Rijn*, Utrecht 2004.
- Hoegen, R.D., & B. Jansen, *Plangebied Haarzicht te Vleuten, gemeente Utrecht; archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (proefsleuven)*, RAAP rapport 1696, 1e concept 02-04-2008.
- Huiting, J.H., 'Speurtocht naar microlandschap. Reconstructie van het grondbezit rond Vleuten ' in: *Historisch geografisch tijdschrift 'Landschap in archieven'*, jaargang 20 nr. 3, 2002 pag. 88-91.
- Jansen, B., *Plangebied Tematerweg; een aanvullend booronderzoek*, RAAP notitie 2007.
- Joosten, J.H.J., 'Archeologische verkenningen (3)', in: *Historische Vereniging Vleuten De Meern Haarzuilens*, jaargang 20, nummer 2, juni 2000 pag. 44-45.
- Joosten, J.H.J., 'Archeologische verkenningen (4)', in: *Historische Vereniging Vleuten De Meern Haarzuilens*, jaargang 20, nummer 3, september 2000 pag. 68-69.
- Joosten, J.H.J., 'Archeologische verkenningen (5)', in: *Historische Vereniging Vleuten De Meern Haarzuilens*, jaargang 20, nummer 4, december 2000 pag. 94-95.
- Kamp, J.S., van der, *Wonen aan het water (deel 1)*, Basisrapportage archeologie 14, Utrecht 2006.
- Kamp, J.S., van der, 'Utrechtse muizenissen. Ongediertebestrijding op het middeleeuwse boeren erf in Leidsche Rijn', *Westerheem* 5, Oktober 2010, pag. 229-242.
- Kamp, J.S. van der, *Veranderend landschap, schuivende erven VTN '98-2: middeleeuwse bewoning in Veldhuizen (De Meern)*, Basisrapportage archeologie 38, Utrecht, in druk.
- Ostkamp, S. en N. Jaspers, In: J.S. van der Kamp, *Boeren langs de Hogeweide. Een (post)middeleeuws boerderijlint op kapittelgrondgebied in Leidsche Rijn*, Basisrapportage archeologie 20, Utrecht 2010, pag. 155-189.

Ostkamp, S., 'De muizenpotten uit de opgraving L64' In: L. Dielemans, *Boeren en molenaars? Archeologisch onderzoek naar een laatmiddeleeuws erf aan de Strijlandweg, gemeente Utrecht*. Basisrapportage Archeologie 45, Utrecht, 2010, pag. 43-48.

Palmboom, E.N., *Het Kapittel van Sint Jan te Utrecht. Een onderzoek naar verwerving, beheer, administratie van het oudste goederenbezit (elfde-veertiende eeuw)*, Amsterdamse Historische Reeks, Grote Serie Deel 20, 1995.

Rinia, J., *Opgraving Themaat Campagne 1999-2002*, interne memo.

Rommes, R.N.J., 'Land en Water' in: *Geschiedenis van de provincie Utrecht, van 1528 tot 1780*, Utrecht 1997, pag. 11-16.

Schiltmans, D.E.A., *Plangebied Haarzicht te Vleuten, gemeente Utrecht. Archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend onderzoek*, RAAP-rapport 1598, 2007.

Soonius, C.M., *Haarrijnse Plas, gemeente Vleuten-De Meern; een karterend archeologisch onderzoek*. RAAP-rapport 357, 1998.

Storm van Leeuwen, J.A., 'De Nieuwe Vaart en de Thematerwetering volgens de schouwbrief van 1612', in: *Historische Vereniging Vleuten De Meern Haarzuilens*, jaargang 17, nummer 3, september 1997 pag. 54-57.

Storm van Leeuwen, J.A., 'Themaat, van maat tot polder (I)', in: *Historische Vereniging Vleuten De Meern Haarzuilens*, jaargang 18, nummer 1, maart 1998 pag. 18 - 25.

Storm van Leeuwen, J.A., 'Themaat, van maat tot polder (II)', in: *Historische Vereniging Vleuten De Meern Haarzuilens*, jaargang 18, nummer 2, juni 1998 pag. 29 - 36.

Tol, A.J. en B.I. Smit, *Strategisch Groenproject Utrecht-West. Deelgebieden Haarzuilens en Harmelen. Gemeente Utrecht en Woerden. Een Aanvullende Archeologisch Inventarisatie*, RAAP-rapport 847, Amsterdam 2003.

Verhoeven, A.A.A. *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland (8ste -13de eeuw)*, Amsterdam Archeological Studies 3, Amsterdam 1998.

Wttewaall, O., *Vleuten - De Meern. Geschiedenis en historische bebouwing*, Utrecht, 1994.

Eerdere uitgaven

Basisrapportage archeologie 1

De Grauwert

Archeologische onderzoek naar een laatmiddeleeuwse omgracht complex

Basisrapportage archeologie 2

Eligenstraat

2000 jaar bebouwing in het zuiden van de Utrechtse binnenstad

Basisrapportage archeologie 3

Sportpark Terweide

Inheems-Romeinse bewoning uit de eerste eeuw na Christus ten noorden van de Limes

Basisrapportage archeologie 4

Twee ijzertijdvindplaatsen langs de snelweg

Archeologisch proefonderzoek

Basisrapportage archeologie 5

Middeleeuwse bewoning langs de snelweg

Archeologisch proefonderzoek langs Rijksweg A2

Basisrapportage archeologie 6

Parkwijk-Noord

Zoektocht naar Romeinse activiteiten ten noorden van het castellum op de Hoge Woerd

Basisrapportage archeologie 7

Laatmiddeleeuwse bebouwing langs de Hogeweide

Archeologisch proefonderzoek

Basisrapportage archeologie 8

Langs de Hogeweide

Archeologisch proefonderzoek van een laat- en postmiddeleeuws bewoningslint

Basisrapportage archeologie 9

In de schoot van het landschap

Vleuterweide-Wilhelminalaan. Een nederzetting uit de midden- en late IJzertijd

Basisrapportage archeologie 10

Laatmiddeleeuwse bewoning langs de Hoge Weide

Archeologisch onderzoek wegens de verlegging van de Waterleiding Rijn-Kennemerland

Basisrapportage archeologie 11

Wegens wateroverlast

LR39 De Balije II: wachttorens, rivierdynamiek en Romeinse infrastructuur in een riverbocht van de Heldammer stroom

Basisrapportage archeologie 12

De broederschap 'Maria in de Wijngaard' en 'onser liever vrouwe in die Sonne'.

Archeologisch onderzoek naar twee kloostergemeenschappen aan de Nieuwe Kamp in Utrecht

Basisrapportage archeologie 14

Wonen aan het water (deel 1)

Archeologisch onderzoek van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de Oude Rijn

Basisrapportage archeologie 15

Wonen aan het water (deel 2)

Archeologisch onderzoek van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de Oude Rijn

Basisrapportage archeologie 16

Vroege wacht

LR31 Zandweg: archeologisch onderzoek van twee eerste-eeuwse houten wachttorens in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 18

Sportpark Terweide 2

LR41-42: Archeologisch onderzoek Sportpark Terweide

Basisrapportage archeologie 19

Een goede buur?

LR46 en LR49: definitief archeologisch onderzoek naar een vicus, grafvelden, infrastructuur en inheemse nederzetting in de omgeving van het Romeinse *castellum* in De Meern, deelgebied 'De Woerd' (Gemeente Utrecht)

Basisrapportage archeologie 20

Boeren langs de Hogeweide

Een (post)middeleeuws boerderijlint op kapittelgrondgebied in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 21

Werken aan de weg

LR31 Zandweg: archeologisch onderzoek aan een verspoelde sectie van de limesweg

Basisrapportage archeologie 25

Oudennijseweg

Archeologisch onderzoek van een inheems-Romeinse nederzetting uit de eerste eeuw na Chr. en een vlasroot-complex uit de twaalfde eeuw na Chr in De Meern, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 26

Vroegmiddeleeuwse bewoning langs de A2

Een nederzetting uit de zevende en achtste eeuw in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 27

Proefsleuvenonderzoek Rheyngaerde

Aanvullend Archeologisch Onderzoek naar de Romeinse limesweg

Basisrapportage archeologie 28

Een Duits vliegtuiggraf uit de eerste uren van de Tweede Wereldoorlog

Archeologische begeleiding van de berging van een Junkers 88 in Leidsche Rijn (Utrecht)

Basisrapportage archeologie 29

Terug naar Themaat

Het archeologisch onderzoek LR50 en LR52 naar drie huisplaatsen aan de Thematerweg

Basisrapportage archeologie 30

LR55 Appellaantje

Een vroegmiddeleeuwse nederzetting aan de Wilhelminalaan in Vleuten

Basisrapportage archeologie 31

Gewei uit de geul

Onderzoek naar een bronstijdstreep en sporen uit de vroeg-Romeinse tijd aan de Burgemeester Middelweerdlaan in De Meern (Utrecht)

Basisrapportage archeologie 33

Op zoek naar de weg

LR60: onderzoek naar de Romeinse limesweg in De Meern (gem. Utrecht)

Basisrapportage archeologie 34

Pottenbakkers aan de Anthoniedijk

Inventariserend onderzoek m.b.v. proefsleuven en definitief archeologisch onderzoek voorafgaand aan het nieuwbouwproject 'Hoogstraat aan de Vecht' te Utrecht

Basisrapportage archeologie 36

Middeleeuwse bewoningssporen op het binnenterrein van de Letterenbibliotheek

Definitief onderzoek aan de Wittevrouwenstraat 7-11, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 39

Romeinen op het schoolplein

Proefsleuvenonderzoek (LR 61) op het schoolplein van de R.K. Basisschool Drie Koningen in De Meern, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 40

De limesweg in West-Nederland

Inventarisatie, analyse en synthese van archeologisch onderzoek naar de Romeinse weg tussen Vechten en Katwijk

Basisrapportage archeologie 41

Lichte Gaard 9

Archeologisch onderzoek naar het castellum en het bischoppelijk paleis in Utrecht

Basisrapportage archeologie 43

Scherven, schepen en beschoeiingen

LR62: Archeologisch onderzoek in een fossiele rivierbedding bij het castellum van De Meern

Basisrapportage archeologie 45

Boeren en molenaars

LR 64: Archeologisch onderzoek naar een laatmiddeleeuws erf aan de Strijlandweg, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 46

Plangebied Hamlaan

Middeleeuwse bewoning naast de Hamtoren te Vleuten

Basisrapportage archeologie 47

Achter het castellum

LR66: Inventariserend archeologisch onderzoek (IVO) en een waarneming ten oosten van de Hoge Woerd, Utrecht

Basisrapportage Archeologie 50

Klokken gieten naast de kerk.

Opgraving op het Pieterskerkhof in Utrecht

Basisrapportage archeologie 54

Wonen aan het Zwarte Water

Inventariserend Veldonderzoek Merelstraat aan het Zwarte Water, Gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 59

Rondom het castellum

LR69: Archeologische begeleiding en metaaldetectie-onderzoek bij de aanleg van de track op de Hoge Woerd in De Meern

Basisrapportage archeologie 61

Het 'Huis Loenersloot'

NG20: Archeologische begeleiding aan de Nieuwegracht 20 in Utrecht

Basisrapportage archeologie 67

Terug naar Themaat II

Terug naar Themaat II. Archeologisch onderzoek aan de Thematerweg te Haarzuilens, Gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 70

Utrecht Vredenburg

Definitief Archeologisch Onderzoek noordwesttoren en westmuur van kasteel Vredenburg

Basisrapportage archeologie 71

Utrecht-Bergstraat

Definitief Archeologisch Onderzoek
Opgravingen naar de stadsmuur

Basisrapportage archeologie 72

LR67 Rijnvliet-Zuid Sportpark en Strijkviertel

Inventariserend veldonderzoek (IVO-proefsleuven)
naar bewoningssporen uit de late middeleeuwen en de Romeinse tijd

Basisrapportage archeologie 73

LR73 Rijnvliet-Noord Woningbouw

Inventariserend veldonderzoek (IVO-proefsleuven) naar de limes in het noorden van Rijnvliet, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 74

IJzertijdbewoning en de limesweg in Kanaleneiland (Utrecht)

Basisrapportage archeologie 75

Gruttersdijk 24-25

Archeologisch onderzoek in de middeleeuwse voorstad Bemuurde Weerd in Utrecht

Basisrapportage archeologie 76

Riool centrum Vleuten

LR 70: Archeologische begeleiding van het vervangen van het riool in de Dorpstraat, Schoolstraat en achter het winkelcentrum aan de Hindersteinlaan in Vleuten

Basisrapportage archeologie 77

Park Transwijk Paviljoen

Een definitief archeologisch onderzoek naar de limesweg aan de Beneluxlaan

Basisrapportage archeologie 78

Admiraal Helfrichlaan

ADH01: Inventariserend proefsleuvenonderzoek naar de Romeinse limesweg in Utrecht

Basisrapportage archeologie 79

Ophogingen en tuinders buiten de poorten

Profielen van buitenstadse ophogingen aan de Stationsstraat te Utrecht

Basisrapportage archeologie 80

Nieuwe inzichten in een oude waterweg

Een archeologisch onderzoek naar de kademuur van de Leidschevaart

Basisrapportage archeologie 81

Utrecht Vredenburg

Vanaf de toren een duik in de slotgracht van Kasteel Vredenburg

Colofon

Uitgave

Afdeling Erfgoed
Gemeente Utrecht
Afdeling Erfgoed © 2013

Redactie

J.S. van der Kamp
H.L. Wynia

Eindredactie

R. de Kam

Vormgeving

E. van Wieren

Datum

Maart 2013

Meer informatie

Afdeling Erfgoed
Gemeente Utrecht
Telefoon 030 286 3990
E-mail erfgoedutrecht@utrecht.nl
www.utrecht.nl/erfgoed

Bijlagen

Bijlage 1: Vondstenlijst: aardewerk

Bijlage 2: Vondstenlijst: bouw materiaal

Bijlage 3: Vondstenlijst: metaal

Vnr	Datum	WP	Vlak	Spoor	Tek.	Vindplaats	Aantal	Datering	Opmerking	Pingsdorp	Andenne	Paffrath	Kogel	Proto-St	Bijna-St	St	Grijs gedr.	Witbak.	Rood	Overig
1	6/4	1	1	13	1	kuil	1	1100-1200	maavl		1									
3	6/4	1	1	7	1	greppel	13	1050-1250	maavl		4	2	7							
4	6/4	1	1	7	1	greppel	1	1220-1270	maavl					1						
5	6/4	1	1	6	1	kuil	1	1050-1200	maavl			1								
6	6/4	1	1	1	1	kuil	1	1050-1250	maavl				1							
7	8/4	1	1	19	1	greppel	2	1050-1200				2								
9	8/4	1	1	25	1	kuil	1	1050-1200	maavl	1										
10	8/4	1	1	34	1	kuil	3	1050-1300	maavl			1	1		1					
12	8/4	1	1	32	1	kuil	1	1275-1450	maavl							1				
13	8/4	1	1	39	1	greppel	1	1100-1200	maavl		1									
16	8/4	1	1	38	1	kuil	1	1300-1450	maavl										1	
17	8/4	1	1	37	1	kuil	5	1050-1200	maavl	1	1	3								
18	8/4	1	1	43	1	kuil	2	1100-1450	maavl		1						1			
19	8/4	1	1	41	1	kuil	1	1420-1460	maavl											1 bord met slijbirkels
20	8/4	1	1	44	1	kuil	1	1275-1450	maavl								1			
21	8/4	1	1	45	1	kuil	3	1450-1550	maavl											2 + 1 bord met standlob
22	8/4	1	1	47	1	kuil	1	1100-1200	maavl	1	1									
23	8/4	1	1	49	1	kuil	2	1050-1200	maavl			1								
24	12/4	1	1	24	1	kuil	1	1275-1450	maaf								1			
24	8/4	1	1	1	1	kuil	3	1050-1300			1 worstoek	>1175	2							
25	8/4	1	1	2	1	paalkuil?	1	1050-1250	haaf				1							
26	8/4	1	1	51	1	kuil	1	1050-1200	haaf		1									
27	8/4	1	1	52	1	greppel	2	1050-1250	maaf			1	1							
30	9/4	1	1	52	1	greppel	2	1050-1200	maaf	1			1							
31	9/4	1	1	11	1	greppel	1	1850-1950	maaf											1 industrieel wit
32	9/4	1	1	11	1	greppel	3	1550-1700	maaf								2	1		
33	9/4	1	1	13	5	kuil	1	1050-1250	maaf		2		3							
34	9/4	1	1	13	1	kuil	2	1100-1200	maaf		2									
35	9/4	1	1	14	1	greppel	9	1220-1450						1			2		5	
36	9/4	1	1	14	1	greppel	1	1600-1800	maaf									1, doofpot		
37	12/4	1	1	17	1	kuil	1	1300-1450	maac										1	
39	12/4	1	1	16	1	kuil	1	1275-1450	maac										1	
40	12/4	1	1	22	1	kuil	2	1100-1450	maac		1								1	
44	12/4	1	1	53	1	kuil	1	1050-1250	maac				1							
45	12/4	1	1	29	1	greppel	1	1050-1200	maac			1								
46	12/4	1	1	27	1	kuil	5	1050-1450				2	1				2			
47	12/4	1	1	29	1	greppel	2	1050-1200	maac		1	1								
48	12/4	1	1	39	1	greppel	7	1050-1200	maac	1	4	1							1	
49	12/4	1	1	38	1	greppel	3	1050-1450	maac			1	1					1		
50	13/4	1	1	37	1	kuil	20	1050-1400		3		6	6			2			3	
51	13/4	1	1	36	1	kuil	2	1100-1200	maac		2									
52	13/4	1	1	38	1	greppel	1	1375-1450					1 klauwpootje							
53	13/4	1	1	40	1	kuil	1	1300-1450	maac											2
54	13/4	1	2	41	1	laag	4	1050-1450	maac			2								2
55	13/4	1	2	49	2	kuil	1	1275-1450	maac									1		

Bijlage 1 Vondstenlijst: aardewerk.

Vnr	Datum	WP	Vlak	Spoor	Tek.	Vindplaats	Aantal	Datering	Opmerking	Pingsdorp	Andenne	Paffrath	Kogel	Proto-St	Bijna-St	St	Grijs gedr.	Witbak.	Rood	Overig
56	14/4	1	1	9	2	laag/grep.	2	1275-1450	maavl						1				1	
58	14/4	1	1	7	2	laag	2	1800-1950	maavl										1	
59	14/4	1	1		2	vlak	24	1050-1300	maavl	3		13	6				1, vroeg		1, vroeg	
60	14/4	1	1	2	2	paalkuil	1	1050-1250					1							
62	14/4	1	2	5	2	vlak	14	1050-1250	maavl	1	1	6	6							
63	14/4	1	2	5	2	laag/grep.	16	1050-1200	maavl	2	6	5	3							
64	14/4	1	1	14	2	paalkuil	1	1100-1200	maavl		1									
66	14/4	1	2	20	2	laag	5	1175-1300	maavl		1						3		1	
67	15/4	1	2	5	2	greppel	6	1050-1350	maac		3	2							1	
68	15/4	1	1	5	2	greppel	1	1100-1200	maavl		1									
70	15/4	1	1	1	2	greppel	8	1050-1450				1	1		1		2		3	
71	15/4	1	1	6	2	paalkuil	1	1250-1325	maac								1			
72	15/4	1	1	2	2	paalkuil	1	1450-1700	maac										1	
73	15/4	1	1	1	2	greppel	4	1220-1450	maac					1					2	
74	16/4	1	1	15	2	paalkuil	1	1050-1250	maac				1							
75	16/4	1	1	4	2	paalkuil	1	1050-1250	maaf				1							
76	16/4	2	1	3	3		2	1050-1200	maavl			2								
77	16/4	2	1	1	3	greppel	1	1100-1200	maaf		1									
78	12/4	2	1	1	3	greppel	9	1100-1270	maavl	1	1		2	4			1, vroeg			
79	16/4	2	1	2	3	greppel	1	1050-1200	maavl			1								
80	16/4	2	1	7	3	greppel	1		haac											
81	16/4	2	1	11	3	paalkuil	1	1300-1450	haavl								1, compl.		1	
82	16/4	2	1	12	3	greppel	1	1050-1200	maavl				1							
83	17/4	2	1	9	3	paalkuil	1	1275-1450	maavl								1			
84	19/4	2	1	2	3	greppel	2	1050-1200	maavl	1		1								
85	19/4	1	1	11	1	greppel	3	1550-1700	maaf	1										
86	19/4	1	1	13	5	kuil	1	1050-1250	maaf	1										
87	19/4	1	1	13	1	kuil	2	1100-1200	maaf		1									
88	19/4	1	1	14	1	greppel	9	1220-1450			1									
89	20/4	1	1	14	1	greppel	1	1600-1800	maaf										2	
90	20/4	1	1	17	1	kuil	1	1300-1450	maac		1, manchetrans									
91	20/4	1	1	16	1	kuil	1	1275-1450	maac				1							
92	20/4	1	1	22	1	kuil	2	1100-1450	maac					1						
93	20/4	1	1	53	1	kuil	1	1050-1250	maac	1										
94	20/4	1	1	29	1	greppel	1	1050-1200	maac	1	7	15								
95	20/4	1	1	27	1	kuil	5	1050-1450					2							
96	12/4	1	1	29	1	greppel	2	1050-1200	maac	1					1					
97	12/4	1	1	39	1	greppel	7	1050-1200	maac	2	3	1								
98	12/4	1	1	38	1	greppel	3	1050-1450	maac				1							
99	13/4	1	1	37	1	kuil	20	1050-1400		1	6		4							
100	13/4	1	1	36	1	kuil	2	1100-1200	maac			1								
101	13/4	1	1	38	1	greppel	1	1375-1450			1									
102	13/4	1	1	40	1	kuil	1	1300-1450	maac				1							
103	13/4	1	2	41	1	laag	4	1050-1450	maac			2	1							
104	13/4	1	2	49	2	kuil	1	1275-1450	maac	1		1	2							

Bijlage 1 Vondstenlijst: aardewerk (vervolg).

Vnr	Datum	WP	Vlak	Spoor	Tek.	Vindplaats	Aantal	Datering	Opmerking	Pingsdorf	Andenne	Paffrath	Kogel	Proto-St	Bijna-St	St	Grijs gedr.	Witbak.	Rood	Overig
105	21/4	2	1	1	3	greppel	2	1050-1250	maac			1					1, vroeg			
106	21/4	2	1	42	3	vullingslg.	4	1050-1250	maaf			2	2							
108	21/4	2	1	42	3	greppel	46	1050-1250	maaf	5	7	18	16							
109	21/4	2	1	5	3	kuil	5	1050-1250	haaf	1		1	3							
110	21/4	2	1	42	3	greppel	34	1050-1250	maaf	8	9	6	6	5						
							338			31	66	105	80	13	4	2	17	2	37	2

Bijlage 1 Vondstenlijst: aardewerk (vervolg).

Vnr	Wp	Vlak	Spoor	Tek	Vindplaats	Aantal	Datering	Opmerkingen
11	1	1	35	1	kuil	1	14-15e eeuw	bs 16 x 6 cm dik, wijkt af van Utrecht
13	1	1	39	1	greppel	1	1300-1500	bs 6.5 cm dik
19	1	1	41	1	kuil	1	1600-1700	bs 12.5 x 6 cm dik
29	1	1	9	1	kuil	1		bs brok
30	1	1	52	1	greppel	1		vhl
32	1	2	5	2	greppel	3		vhl
35	1	1	14	1	greppel	4	1500-1700	2 plavuis gele glaz, bs 5 cm dik, bs 14 x 5.5cm
36	1	1	14	1	greppel	1	1600-1700	bs 10 x 5.5 cm dik
38	1	1	21	1	kuil	1		bs brok
43	1	1	23	1	kuil	1		vhl
45	1	1	29	1	greppel	1		vhl
46	1	1	27	1	kuil	2		1 vhl, 1 bs brok
48	1	1	39	1	greppel	3	1600-1800	2x golfpan, gele ijsselsteen
50	1	1	37	1	kuil	2	14-15e eeuw	1 plavuis ongeglazuurd, bs 15 x 6 cm dik, wijkt af van Utrecht
63	1B	2	5	2	greppel	4		vhl
67	1B	2	5	2	greppel	1		vhl
69	1B	2	12	2	greppel	1		bs brok
71	1D	1	6	2	paalkuil	1		bs brok
82	2	1	15	3	greppel	1		vhl
96	2	1	9	3	kuil	2		bs brokjes
105	2	1	1	3	greppel	3		vhl
110	2	1	42	3	greppel	1		vhl

Bijlage 2 Vondstenlijst: bouwmetaal.

Vnr	Wp	VI	Spoor	Tek	Vindplaats	Aantal	Materiaal	Datering	Opmerking
2	1	1	8	1	kuil	2	ijzer		nagel
8	1	1	24	1	kuil	1	ijzer		nagel
14	1	1	39	1	greppel	1	koper		indet
24	1	1	1	1	kuil	2	ijzer		nagel
27	1	1	52	1	greppel	1	koper/ijzer	1050-1200	mes?
27	1	1	52	1	greppel	1	ijzer	1050-1350	hoefijzernagel
30	1	1	52	1	greppel	1	ijzer	1050-1350	meslemmet, bolle rug
30	1	1	52	1	greppel	1	ijzer		stripje indet
31	1	1	11	1	greppel	1	koper	1900-1950	tandwiel wekker/klok
35	1	1	14	1	greppel	1	ijzer		nagel
35	1	1	14	1	greppel	1	ijzer		stripje indet
48	1	1	39	1	greppel	2	ijzer	1050-1350	meslemmets, bolle rug
48	1	1	39	1	greppel	1	koper		bit?deel
62	1	1	7	1	greppel	1	ijzer		nagel
62	1	1	7	1	greppel	1	ijzer	1100-1200	maaihaak, klein exemplaar
67	1	2	5	2	greppel	1	ijzer		gehengfragment
67	1	2	5	2	greppel	1	koper	1300-1600	rond ringetje
70	1D	1	1	2	greppel	1	koper	1325-1400	D-vormig met angelrust
72	1D	1	2	2	paalkuil?	1	ijzer		staafje indet
108	2	1	42	3	greppel	1	ijzer		indet

Bijlage 3 Vondstenlijst: metaal.

Meer informatie

Afdeling Erfgoed

Telefoon 030 - 286 3990

E-mail erfgoedutrecht@utrecht.nl

www.utrecht.nl